

Αντιλήψεις για την Ψυχική Ασθένεια – Υγεία από
τον 4^ο μ.Χ. έως τον 15^ο μ.Χ. αιώνα .

Αρχόντα Αιμηλία & Μπατιστάτου Αικατερίνη

Εποπτεία Εργασίας : Παπαδημητρίου Θάνος

ΣΧΟΛΗ ΣΕΥΠ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Πάτρα 2002

ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ	3426
----------------------	------

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Πασκάλ : «όλοι οι άνθρωποι είναι τόσο αναπόφευκτα τρελοί που , όποιος δεν είναι τρελός , είναι διπλά τρελός» . Ακόμα από το Ημερολόγιο του Συγγραφέα , του Ντοστογιέφσκι : «Ο καλύτερος τρόπος για να σιγουρευτείς ότι εσύ είσαι ο γνωστικός , δεν είναι το να κλείσεις μέσα το γείτονά σου» . Τέλος , ο Μισέλ Φουκώ στην Ιστορία της Τρέλας αναφέρει σχετικά : «Πρέπει να προσπαθήσουμε ψάχνοντας μέσα στην ιστορία , να συναντήσουμε το βαθμό μηδέν της ιστορίας της τρέλας , τη στιγμή που είναι ακόμη εμπειρία αδιαφοροποίητη , εμπειρία που ο χωρισμός τρέλας και λογικής δεν έχει προφτάσει ακόμη να διχάσει . Πρέπει , πιάνοντας τα χνάρια της από την αρχή να περιγράψουμε αυτή την διπλή τρέλα που , με την χειρονομία της , έκανε από ένα σημείο και μετά τη Λογική και την Τρέλα να ξεπέσουν σε πράγματα απ' άκρη σ' άκρη εξωτερικά , κουφά σε κάθε άκουσμα και σχεδόν νεκρά το ένα για τα ' άλλο» . (Μισέλ Φουκώ , 1964 , σελ. 5)

Η ψυχική ασθένεια είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με το παράξενο , το ανεξήγητο και το άγνωστο . Δημιουργεί πρόσφορο έδαφος για την γένεση μύθων που αλλοιώνουν δραματικά το φαινόμενο της τρέλας και περιβάλλουν με πέπλα μυστηρίου τις πραγματικές του διαστάσεις . Κάτω από αυτό το πρίσμα ο ψυχικά ασθενής ανάγεται σε μια εγκληματική και επικίνδυνη προσωπικότητα και η συμπεριφορά του ορίζεται από πρωτόγονες , ακατανόητες και ανεξέλεγκτες ενορμήσεις . Σύμφωνα με αυτή τη θεώρηση , η τρέλα ταυτίζεται με την εγκληματικότητα , τη βία , την απειλή και ο τρελός με την ενσάρκωση αόρατων δαιμονικών δυνάμεων , αντιλήψεις που αποτελούν απόηχο σκοταδιστικών εποχών .

Η παρούσα εργασία στοχεύει να δώσει μια όσο το δυνατόν πλήρης και ευκρινή εικόνα της ψυχικής ασθένειας και των ψυχικά ασθενών κατά το μεσαιώνα , σε μια χρονική περίοδο που κυριαρχούσε η θρησκοληψία και ο σκοταδισμός . Μια εποχή

όπου η μοίρα των ανθρώπων αυτών υπήρξε περισσότερο σκληρή και απόλυτη από ποτέ . Τρέλα , δαίμονες και μαγεία αποτελούσαν τόσο για τη δύση όσο και για το Βυζάντιο την έννοια της ψυχικής νόσου , ενώ τα βασανιστήρια , η απομόνωση και η εξαθλίωση ήταν οι φυσικές συνέπειες των πασχόντων . Προσπαθήσαμε να περιγράψουμε τις φιλοσοφικές , κοινωνικές , λαϊκές και θρησκευτικές αντιλήψεις , καθώς και τις ιατρικές ερμηνείες σχετικά με την προέλευση , την φύση και την θεραπεία αυτού του παράξενου φαινομένου της τρέλας , που αποτέλεσε τη δεύτερη μεγαλύτερη μάστιγα , μετά τη λέπρα , των μεσαιωνικών χρόνων .

Κλείνοντας παραθέτουμε μια σύγκριση του Φουκώ σχετικά με την ψυχική ασθένεια όπως αυτή θεωρούνταν το Μεσαίωνα και όπως θεωρείται τώρα : «Από τον Μεσαίωνα μέχρι την Αναγέννηση , η σύγκρουση του ανθρώπου με την τρέλα ήταν μια σύγκρουση δραματική , που τον έφερνε αντιμέτωπο με τις μυστικές δυνάμεις του κόσμου. Η εμπειρία αυτή τυλίγονταν μέσα σε κατακλυσμούς από εικόνες παράξενες , εικόνες της Κρίσης , της Πτώσης , της Μεταμόρφωσης και όλων των άλλων θαυμαστών μυστικών της Γνώσης . Στην εποχή μας , η τρέλα φιμώνεται μέσα στην μακαριότητα μιας επιστημονικής γνώσης που την αναλύει τόσο υπερβολικά , ώστε στο τέλος την ξεχνάει» . (Μισέλ Φουκώ , 1964 , σελ 8)

ΟΡΙΣΜΟΙ ΟΡΩΝ

Μεσαίωνας : Με τον όρο Μεσαίωνα , εννοούμε την μεγάλη περίοδο που αρχίζει από το 330 μ.Χ. από την κτίση δηλαδή της Κωνσταντινούπολης , ως το 1453 μ.Χ. με την άλωση αυτής . Για τους ευρωπαίους , η αρχή του Μεσαίωνα εντοπίζεται ή στο 395 μ.Χ. με το τέλος της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας και τη διαίρεση του Ρωμαϊκού κράτους , ή στο 476 μ.Χ. με το τέλος του δυτικού Ρωμαϊκού κράτους , ή ακόμα στην εποχή του Καρλομάγνου του βασιλιά των Φράγκων , που έκανε μεγάλες προσπάθειες για την πνευματική και ηθική ανύψωση των λαών που διοικούσε . Το τέλος του δυτικού Μεσαίωνα τοποθετείται στο 1492 μ.Χ. με την ανακάλυψη της Αμερικής . (Η.Ι. Ξυροτύρη , 1967)

Ψυχική νόσος : Γενικός όρος που περιλαμβάνει νόσους του εγκεφάλου με συμπτώματα αποκλίνουσας συμπεριφοράς , νόσους της προσωπικότητας , που εκδηλώνονται επίσης με μη φυσιολογική συμπεριφορά , και νόσους που εμφανίζουν κοινωνικές αποκλίσεις της συμπεριφοράς . (Πάπυρος Λαρούς Μπριτάνικα , 1994)

Η ΖΩΗ ΣΤΟ ΜΕΣΑΙΩΝΑ

Η μελέτη και εξέταση ιστορικών περιόδων κρύβει πάντα τον «κίνδυνο» της μεροληπτικής παρουσίασης των γεγονότων . Η ερμηνεία του παρελθόντος και των καταστάσεων που το στιγμάτισαν επηρεάζεται από το σκεπτικισμό του παρόντος. Έτσι η ανάλυση των πολιτιστικών επιρροών της εκάστοτε περιόδου παρουσιάζεται ως ένα φλέγον ζήτημα και αυτό επειδή η ιστορία ακολουθεί μια κυκλική πορεία που εμπεριέχει την ανακύκλωση των αιτιών και των εμπειριών .

Παρά την κυκλική αυτή πορεία , το παρόν συχνά καταδικάζει τα συμβάντα του παρελθόντος βασιζόμενο στο διαφορετικό τρόπο σκέψης της παρούσας εποχής . Τη δριμύτερη κριτική δέχονται οι περίοδοι της ανθρωπότητας που χαρακτηρίζονται από έντονη βία και από καταστάσεις που προκαλούν πόνο και φρίκη. Η μεσαιωνική περίοδος ανήκει στις περιόδους αυτές . Πέρα από το χαρακτήρα αυτής της εποχής η μελέτη της γίνεται ακόμα πιο δύσκολη λόγω των περιορισμένων πηγών στις οποίες μπορεί κανείς να στηριχτεί .

Όπως αποδεικνύεται μέσα από τη μελέτη των ιστορικών στοιχείων με τη πτώση της Ρώμης ο πολιτισμός βυθίστηκε στο σκοτάδι των χειρότερων εποχών . Η δικαιοσύνη ασκούσαν από κοινωνίες που βασίζονταν την απληστία , την ωμή βία και την ανελέητη δύναμη . Πρωτόγονες μαγικές δοξασίες και η πίστη στο υπερφυσικό έθαιψαν την επιστημονική γνώση και αντιμετώπιση της ζωής . Τότε η δαιμονολογία και η μαγεία μεταμορφώθηκαν σε δίδυμο της συμφοράς διατηρώντας την ανθρώπινη διάνοηση σε κωματώδη κατάσταση .

Οι άνθρωποι που έζησαν κατά τη διάρκεια του Μεσαίωνα έπρεπε να επιδείξουν ψυχικό σθένος για να μπορέσουν να αντιμετωπίσουν τις αντιξοότητες της ζωής . Μάστιγες και επιδημίες αποδεκάτιζαν τον πληθυσμό . Η θνησιμότητα των νηπίων ήταν αυξημένη και δυστυχώς τα θεραπευτικά μέσα υπήρξαν

αναποτελεσματικά . Σε όλη τη διάρκεια της βαρβαρότητας μετά την πτώση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας οι ιατρικές γνώσεις παρέμειναν ζωντανές χάρη στους μοναχούς (όπως άλλωστε και κάθε άλλη μορφή γνώσης) . Ωστόσο η φροντίδα των κάθε είδους ασθενών αρχικά στρεφόταν σε όσους διέμεναν στα μοναστήρια και κυρίως τους ίδιους τους μοναχούς . Ο Κασσιόδωρος δίνοντας συμβουλές στους μοναχούς που καλούνταν να αναλάβουν το ρόλο του θεραπευτή λέει τα εξής :

«Να μελετήσετε λοιπόν τη φύση των βοτάνων και να φροντίσετε να μάθετε πώς να συνδυάζετε τις διάφορες ποικιλίες τους για την υγεία των ανθρώπων . Μην τοποθετήσετε εν τούτοις όλες τις ελπίδες σας στα βότανα . Αφού ο Θεός δημιούργησε την ιατρική και αφού Αυτός αποκαθιστά την υγεία να στρέψετε προς Αυτόν .»

Για το χριστιανικό κόσμο του μεσαίωνα οι γνώσεις απλά και μόνο των ελληνιστικών και ρωμαϊκών χρόνων δεν ήταν αρκετές , καθώς η θρησκεία είχε τόση μεγάλη επιρροή . Στα κείμενα της εποχής γίνεται συχνά αναφορά στη μεσολάβηση της Παρθένου και αγίων που έκαναν θαύματα και θεράπευαν αρρώστους (Μάρτζορι Ρόουλιν) .

Παράλληλα με την πίστη στις θεραπευτικές ικανότητες του χριστιανισμού ο κόσμος συνέχισε να πιστεύει στα ξόρκια και τη μαγεία . Η εκκλησία θέλοντας να απαγορέψει τα ειδωλολατρικά έθιμα τους έδωσε στοιχεία της χριστιανικής πίστης . (Μάρτζορι Ρόουλιν)

Ο τότε κόσμος αναμειγνύοντας στοιχεία από τη θρησκεία , τη φύση και διάφορα ξόρκια προσπαθούσε να βρει θεραπείες για απλές αδιαθεσίες και ασθένειες . Ωστόσο από τον 11^ο αιώνα η ιατρική σημειώνει μεγάλη πρόοδο . Η θεραπεία δεν ανήκει πλέον αποκλειστικά στους μοναχούς , αλλά αρχίζουν να εμφανίζονται και λαϊκοί με γνώσεις ιατρικής . Με την εξέλιξη της ιατρικής αρχίζουν να εμφανίζονται νοσοκομεία . Ο κύριος χώρος των νοσοκομείων υπήρξαν τα μοναστήρια . Σύμφωνα

με το νόμο του Αγίου Βενέδικτου το κάθε μοναστήρι έπρεπε να διαθέτει ένα νοσοκομείο . Πολύ λίγα από τα νοσοκομεία της εποχής ήταν μεταποιημένα σπίτια . Τα περισσότερα είχαν χτιστεί για αυτό το σκοπό . Οι υπηρεσίες τους αρχικά προοριζόνταν για τους μοναχούς και τους δόκιμους . Σύντομα όμως και λόγω των αναγκών της εποχής τα νοσοκομεία άρχισαν να δέχονται για θεραπεία τους κατοίκους της περιοχής . Ο λόγος που οδήγησε στη θεραπεία του κόσμου από τα νοσοκομεία υπήρξε η έξαρση επιδημιών που αποδεκάτιζαν τον πληθυσμό .

Οι πιο επικίνδυνες μεσαιωνικές ασθένειες υπήρξαν το ερυσίτελας , η λέπρα , η βουβωνική πανώλη και η σύφιλη . Ερυσίτελας , μια λοιμώδης ασθένεια που προσβάλλει το δέρμα και τους βλεννογόνους , πάθαιναν όσοι τρέφονταν με αλλοιωμένο ψωμί σίκαλης .

Η λέπρα ήταν ιδιαίτερα διαδεδομένη ανάμεσα στους φτωχούς που τρέφονταν με σάπια ψάρια και κρέατα . Το γεγονός πως οι λεπροί παρέμεναν απομονωμένοι σε ειδικούς χώρους αποδεικνύει πως ο τότε κόσμος γνώριζε τη μεταδοτική φύση της ασθένειας . Η απομόνωση των λεπρών δεν οφειλόταν μονάχα στη μεταδοτική φύση της ασθένεια αλλά και στις τρομερές παραμορφώσεις που προκαλούσε στους ασθενείς προσδίδοντάς τους μια φρικιαστική μορφή . Αυτή η τρομερή ασθένεια είχε τότε θεωρηθεί ως η θεία τιμωρία για κάποιο αμάρτημα . Όσοι ένιωθαν μεγαλύτερη συμπόνια για τους λεπρούς , και αυτοί ήταν συνήθως οι μοναχοί , θεωρούσαν σωστό να τους φέρουν όσο πιο κοντά γινόταν στο Θεό . Ωστόσο δύσκολα κάποιος δεχόταν να αναλάβει τη θεραπεία τους . Οι καλόγεροι , θεραπεύοντας αρχικά τους άρρωστους μοναχούς ήταν αυτοί που ανέλαβαν αυτό το δύσκολο έργο . Έτσι όταν επικράτησε η ιδέα της απομάκρυνσης των λεπρών από τον υγιή πληθυσμό , τα λεπροκομεία διοικούνταν από μοναχούς . Όπως φαίνεται μέσα από κείμενα της εποχής , πέρα από την αναγκαστική απομόνωση , οι λεπροί δεν είχαν το δικαίωμα να διατηρούν

προσωπική περιουσία , έτσι ώστε οι επιθυμίες τους να μπορούν να ικανοποιούνται άμεσα από το κράτος . Αυτό με τη σειρά του υποσχόταν ικανοποίηση και παρηγοριά στους ασθενείς μέσα στα νοσοκομεία . Τα περισσότερα όμως μπορούσαν να προσφέρουν ελάχιστα σ' αυτή την ομάδα του πληθυσμού . Η απομόνωση στα λεπροκομεία ήταν ένα είδος καταδίκης . Οι λεπροί ήταν αναγκασμένοι να ζουν σαν νεκροί παρά το γεγονός πως ήταν ζωντανοί . Με την εισαγωγή τους στο νοσοκομείο οι λεπροί υποβάλλονταν σε μια συμβολική κηδεία . Η διαδικασία αυτή δηλωνόταν επίσημα ο «θάνατός» τους για την επίγεια ζωή και το ξεκίνημα μια δεύτερης ζωής κοντά στο Θεό . Επομένως τα λεπροκομεία ήταν περισσότερο μια μορφή φυλακής παρά χώρος νοσηλείας .

Τα νοσοκομεία κατά τη διάρκεια του μεσαίωνα είχαν συνήθως την ίδια αρχιτεκτονική δομή . Αποτελούνταν από ένα μεγάλο διάδρομο στις δυο πλευρές του οποίου υπήρχαν κρεβάτια για τους ασθενείς . Στο τέλος του διαδρόμου υπήρχε πάντα μια μικρή εκκλησία . Τα λεπροκομεία ήταν διαμορφωμένα με διαφορετικό τρόπο . Ο χώρος του νοσοκομείου χωριζόταν σε μικρότερους θαλάμους για τον κάθε ασθενή .
(Μάρτζορι Ρόουλιν)

Η φρίκη του «Μαύρου Θανάτου» , δηλαδή της πανούκλας , καθρεπτίζεται σε όλο τον ευρωπαϊκό κόσμο . Όπως αναφέρουν χρονικογράφοι της εποχής , μόλις η αρρώστια έκανε την εμφάνισή της σε μια χώρα ή περιοχή , η ζωή διαταρασσόταν πιο πολύ και από τις επιδρομές των Νορμανδών και Σαρακηνών . Γιατί μετά από τις καταστροφές που προκαλούσαν , η ζωή μπορούσε να ξαναβρεί το φυσιολογικό της ρυθμό . Ο «Μαύρος Θάνατος» όμως έσπερνε την απόγνωση και τον τρόμο . Όταν ένα ή δυο άτομα πέθαιναν σε ένα σπίτι , ήταν αναμενόμενο πως και οι υπόλοιποι θα ακολουθούσαν . Κανείς , ούτε φτωχοί αλλά ούτε και οι πλούσιοι μπορούσαν να νιώθουν ασφαλείς . Το μόνο που μπορούσαν να κάνουν ήταν να περιμένουν το

θέλημα Του Κυρίου .

Η πανούκλα ασθένεια των τροφικών μεταδίδεται στον άνθρωπο με τους ψύλλους . Η αρχική υπόθεση θεωρούσε πως η πανούκλα είχε έρθει από την Κίνα Από όπου και αν είχε έρθει , το σίγουρο ήταν πως η μάλιστα αυτή είχε σπείρει παντού το φόβο και τη θλίψη . Οι γονείς άφηναν τα άρρωστα παιδιά τους με την ελπίδα ότι θα έσωζαν τον εαυτό τους . Μέσα σε ερημωμένα σπίτια έμεναν άταφα πτώματα και κανείς δε βρισκόταν για να τους θάψει . Σύντομα προέκυψε το πρόβλημα της ταφής των νεκρών . Οι *γαβότοι* , όπως ονομάστηκαν οι χωριάτες και κάποιοι ληστές , ανέλαβαν τη μεταφορά και την ταφή των μολυσμένων πτωμάτων . Όμως και αυτοί όσο σκληραγωγημένοι και αν ήταν δε γλίτωναν και σύντομα πέθαιναν . Πολλές πόλεις για να γλιτώσουν επέβαλαν κάποιο είδος καραντίνας . Οι πολίτες έπαιρναν πρακτικά μέτρα . Όριζαν φύλακες που προστάτευαν τις πύλες των πόλεων και απαγόρευαν την είσοδο σε εμπόρους αλλά και σε συγγενείς από άλλες περιοχές . Τα τρόφιμα στις αγορές εξετάζονταν για την ποιότητά τους .

Ένα ακόμα σημαντικό στοιχείο της μεσαιωνικής ιστορίας είναι η εμφάνιση της σύφιλης κατά τον 15^ο-16^ο αιώνα , η οποία για μεγάλο χρονικό διάστημα θεωρούταν η πηγή της «τρέλας» . Η καταγωγή του όρου σύφιλη είναι ασαφής . Αυτό φαίνεται στα γραπτά του Girolano Fracostoro , ανθρωπιστή και γιατρού από τη Βερόνα . Σε ένα ποίημά του αναφέρει: «*Syphilis seu de mordo gallico*» εκφράζοντας την πεποίθηση πως η ασθένεια είχε έρθει από τη Γαλλία . Η ασθένεια ήταν σχεδόν βέβαια παρούσα στην Ευρώπη και στον αραβικό κόσμο πολύ πριν το 14^ο αιώνα . Ωστόσο η κοινή λογική απόδωσε την εμφάνιση της ασθένειας στην ανακάλυψη της Αμερικής και στην εισαγωγή της στην Ευρώπη από τους ναύτες που ταξίδευαν υπό τον έλεγχο του Κολόμβου . Η σύφιλη εμφανίστηκε αρχικά στην Ισπανία και την Πορτογαλία . Αργότερα παρουσιάστηκαν κρούσματα στη Γαλλία και την Ιταλία .

Στις χώρες αυτές η ασθένεια εισήχθη από τα στρατεύματα του Καρόλου του VIII , τα οποία διέμεναν στη Νάπολη κατά τα έτη 1494-1495 . (Journal of the neurological sciences 1998)

Τελικά τα κρούσματα των επιδημιών άρχισαν να μειώνονται . Είχαν αφήσει όμως πίσω μια Ευρώπη αραιοκατοικημένη και εξαθλιωμένη , ώστε να αλλάξει η κοινωνική και οικονομική ζωή . Δε θα ήταν υπερβολή αν αναφέραμε πως σε πολλές περιοχές της Ευρώπης περισσότεροι από τους μισούς κατοίκους πέθαναν εξαιτίας των επιδημιών . Και φυσικά αυτό το γεγονός επέφερε σοβαρές κοινωνικές αλλαγές . Η δραματική μείωση του πληθυσμού οδήγησε και στην αποδυνάμωση του εργατικού δυναμικού . Πολλοί γαιοκτήμονες περίφραξαν τη γη τους , στην οποία άρχισαν να εκτρέφουν ζώα . Έτσι η κτηνοτροφία αντικατέστησε ως ένα βαθμό την εντατική καλλιέργεια της γης . Η αλλαγή αυτή προκλήθηκε από την απουσία εργατικών χεριών που χρειαζόνταν για τις γεωργικές εργασίες . Η άθλια οικονομική κατάσταση του ευρωπαϊκού κόσμου δεν επέτρεπε να διαθέτει ένας γαιοκτήμονας πολλούς δούλους . Πολλοί από αυτούς κέρδισαν την ελευθέρια τους και μετοίκησαν στις πόλεις .

Λόγω των τότε συνθηκών ζωής μια νέα κοινωνική τάξη έκανε την εμφάνισή της , οι έμποροι . Η ανάπτυξη του εμπορίου πήγε παράλληλα με την ανάπτυξη των πόλεων , ιδίως μετά την εξάλειψη του «Μαύρου Θανάτου» . Οι δρόμοι του εμπορίου μεγάλωσαν και επειδή μέσα στην ηπειρωτική Ευρώπη οι κίνδυνοι για ληστεία ήταν αυξημένοι προτιμήθηκαν οι εμπορικές συναλλαγές μέσω της θάλασσας .

Οι έμποροι αποκτούσαν όλο και περισσότερη ισχύ λόγω του πλούτου τους ώστε οι πόλεις να βασίζονται στο εμπόριο και να εξαρτώνται από τη δύναμη και την αίγλη της νέας τάξης . Αυτή με τη σειρά κατανοούσε τη δύναμη που πλέον διέθετε . Άρχισε να διεκδικεί πολιτικές εξουσίες και περισσότερα προνόμια . Και καθώς το εμπόριο χρειαζόταν σταθερότητα , στήριζαν τους βασιλείς και τους βοηθούσαν στην

αποτροπή εξεγέρσεων και ανταρσιών από το λαό και από αντίζηλους τους που σφετερίζονταν το θρόνο . Φυσικά οι βασιλικές οικογένειες εκτιμούσαν και αναγνώριζαν τη συμπαράσταση που τους προσέφερε ο εμπορικός κόσμος . Από την πλευρά τους ενίσχυαν την ανάπτυξη των πόλεων και του εμπορίου . Οι πόλεις σταδιακά έγιναν κέντρα βασιλικής εξουσίας . Τελικά οι αλλαγές στην κοινωνική ζωή οδήγησαν στην κατάρρευση του φεουδαρχικού συστήματος . (Μάρτζορι Ρόουλιν)

Οι καταστροφές από τις επιδρομές και τους πολέμους , οι επιπτώσεις από τις θανατηφόρες επιδημίες και η κατάρρευση των ηθικών δομών γέννησαν ένα αίσθημα διάχυτου φόβου . Ο λαός έψαχνε να βρει ένα στήριγμα για να μπορέσει να αντιμετωπίσει τις αντιξοότητες της ζωής και η πίστη φάνηκε σε πολλούς ως η «σανίδα σωτηρίας» . Εκτός από το φόβο που γεννούσαν στις ψυχές των ανθρώπων τα τόσα δεινά , ο λαός είχαν να αντιμετωπίσουν και το φόβο της μεταθανάτιας ζωής . Οι χριστιανοί πίστευαν πως ο μη ενάρετος άνθρωπος καταδικαζόταν στα βασανιστήρια και τη φωτιά της κόλασης για την αιωνιότητα . Και για τους ανθρώπους που είχαν τόσα υποφέρει στην επίγεια ζωή , ο παράδεισος παρουσιαζόταν ως μια ανακούφιση και παρηγοριά . Οι πάπες με την απεριόριστη εξουσία που κατείχαν θέλησαν να εκμεταλλευτούν την επιρροή που ασκούσε η θρησκεία στο λαό προς όφελος της Προτεσταντικής Εκκλησίας . Για να επιτύχουν το στόχο τους δηλητηρίασαν τις ψυχές των ανθρώπων με δεισιδαιμονίες και παράλογους φόβους . Οι χριστιανοί άρχισαν να πιστεύουν πως το «καλό» και το «κακό» ως πνεύματα μπορούσαν να πάρουν τη μορφή έμβιων όντων και πως στο Σατανά είχαν δοθεί από το Θεό περιορισμένες δυνάμεις . Και φυσικά κατά την κοινή πεποίθηση μπορούσε να επηρεάσει τον κόσμο προκαλώντας καταστροφές και δραματικές αλλαγές . Ως η μεγαλύτερη απειλή παρουσιαζόταν η ικανότητά του να κυριεύει τις ψυχές των ανθρώπων . Η παράθεση στη Βίβλο γεγονότων που αποδείκνυαν τη δύναμή του αυτή δεν άφηναν περιθώρια

για αμφιβολίες και αμφισβήτηση των όσων περίτρανα διατύπωναν οι πάπες και οι πατέρες της εκκλησίας . Κάτω από αυτό το κλίμα τρόμου ο ευρωπαϊκός κόσμος θέλησε να επιστρέψει στην απλή και λιτή ζωή των πρώτων χριστιανικών χρόνων επιζητώντας την άμεση επικοινωνία με το Θεό . (Proceedings of the royal society of medicine September 1966)

Ανάμεσα στα πιο χαρακτηριστικά στοιχεία της θρησκευτικής αναγέννησης στην Ευρώπη κατά το 13^ο αιώνα ανήκει ο μυστικισμός ανάμεσα στον απλό λαό αλλά και τον κλήρο . Ο αυστηρός και λιτός τρόπος ζωής ήταν μια απόδειξη της αφοσίωσης του κόσμου στο Θεό . Για να επιτύχει ο κόσμος στενή επικοινωνία με το Δημιουργό του έπρεπε να μάθει το σώμα του να υπακούει στις διαταγές του πνεύματος . Για να επιτύχουν το στόχο τους επέβαλαν το σώμα τους σε εκούσια βασανιστήρια αποδεικνύοντας πως αποδέχονταν και μετανοούσαν για την αμαρτωλή φύση τους . Συχνά χτυπούσαν το σώμα τους με μυτερά κλαδιά και με ξερά φύλα προσπαθούσαν να κάνουν τον πόνο πιο έντονο . Όπως περιγράφεται σε βιογραφίες ατόμων της εποχής , υπέβαλαν τους εαυτούς τους σε αυτοσχέδια βασανιστήρια εκφράζοντας με τον τρόπο αυτό την υπακοή τους στο Θεό .

Ωστόσο η αφοσίωση στην πίστη δε μπόρεσε να αντιμετωπίσει τα δεινά του κόσμου και να προσφέρει στους πιστούς μια καλύτερη ζωή . Με την έλευση του 15^{ου} αιώνα η υπέρμετρη πίστη στη δύναμη της εκκλησίας και οι προκαταλήψεις δέχτηκαν την κριτική της επιστημονικής σκέψης . Οι πάπες αντιλήφθηκαν τον κίνδυνο που διέτρεχε η εκκλησία και επιχειρώντας να διατηρήσουν ζωντανό το γόητρό της άρχισαν να γεννούν για μια ακόμη φορά το φόβο στις καρδιές του κόσμου διαδηλώνοντας για τους κινδύνους της μαγείας και τους οπαδούς της που επιθυμούσαν να απομακρύνουν τους πιστούς από την εκκλησία . Αρχίζει έτσι μια περίοδος στην ανθρώπινη ιστορία που θα μείνει χαρακτηριστική για τη σκληρότητά

της και τη βία της , η περίοδος κατά την οποία πολλοί άνθρωποι βρήκαν φρικτό θάνατο με την κατηγορία της γνώσης και της μύησης σε μαγικές τελετουργίες .

Δεν υπάρχει αμφιβολία πως η ιδέα και η ψευδαίσθηση της μαγείας πέρασε στις καρδιές του κόσμου μέσα από την εκκλησία . Από νωρίς οι αρχηγοί της εκκλησίας είχαν κατανοήσει πως το απελπισμένο και τρομοκρατημένο πλήθος δε θα ήταν δυνατό να υπακούσει στις οδηγίες της εκκλησίας με την ορθολογική ερμηνεία των καταστάσεων . Και ασφαλώς γνώριζαν πως η αντίδραση του λαού θα σήμαινε αυτομάτως την απειλή των οικονομικών και πολιτικών οφελών τους . Αυτό που χρειαζόταν για να μπορέσει να κρατηθεί ο κόσμος στην ίδια εξαθλιωμένη κατάσταση ήταν ο φόβος για τις μάγισσες . Η ιδέα αυτή , όπως και ο φόβος για τη μεταθανάτιο ζωή φαινόταν να μπορεί να ερμηνευτεί μέσα από αναφορές στη Βίβλο . Έτσι κανείς δε μπορούσε να αρνηθεί την «αλήθεια» που βρισκόταν μέσα στο κυνήγι των μαγισσών . Παράλληλα με την ιδέα αυτή προσπάθησαν να αντιμετωπίσουν τον επιστημονικό κόσμο που θέλησε να δώσει λύσεις στο λαό και να τον απελευθερώσει από το σκοταδισμό των προηγούμενων χρόνων . (Proceedings of the royal society of medicine , September 1966)

Η τεχνική της δημιουργίας μίας απειλής εναντίον του κράτους και αποδεικνύοντας το μέγεθος του κινδύνου μέσα από την άποψη της υποτιθέμενης κοινής γνώμης είναι γνώρισμα των ολοκληρωτικών καθεστώτων . Το κυνήγι των μαγισσών ήταν η κύρια απειλή που ο δυτικός κόσμος είχε να αντιμετωπίσει . Το γεγονός όμως που σοκάρει περισσότερο είναι η ανάμειξη μορφωμένων και διαπρεπών προσώπων σε αυτό το «παιχνίδι» κατά της ανθρωπότητας .

Πανεπιστημιακοί , δικαστές , κληρικοί περιέγραφαν δραστηριότητες των μαγισσών , τις οποίες , βέβαια, ποτέ δεν είχαν δει . Αυτό όμως δεν τους απέτρεπε από το να αναφέρονται συνεχώς σε δαιμονολογίες , αλλά και σε τρόπους με τους οποίους έπρεπε να τιμωρείται κάθε πράξη εναντίον της εκκλησίας και του κράτους . (Proceedings

of the royal society of medicine , September 1966)

Έτσι το 1489 δυο γερμανοί μοναχοί οι Sprenger και Kramer εκδώσαν το «*Malleus Malleficarum*» . Σ' αυτό το έργο δινόταν ερμηνεία του όρου μαγεία και κωδικοποιούνταν οι πράξεις που αποτελούσαν κίνδυνο για την πίστη και την ασφάλεια των ευρωπαϊκών κρατών καθώς επίσης οι τρόποι με τους οποίους κάθε μία από τις πράξεις αυτές έπρεπε να τιμωρούνται . Το 1492 ο Πάπας Αθώος Η' αναγνώρισε το έργο των μοναχών και στην Παπική Βούλλα χαρακτήρισε τη μαγεία ως τη χειρότερη μορφή αιρέσεως .

Το κύριο όπλο της εκκλησίας κατά της μαγείας υπήρξε η Ιερά Εξέταση . Κατά τη διάρκεια του 12^{ου} και 13^{ου} αιώνα , οι πάπες με την κρατική και θρησκευτική εξουσία που διέθεταν οργάνωσαν εκκλησιαστικά δικαστήρια για την καταπολέμηση των αιρέσεων . Η αίρεση , ένα από τα χειρότερα εγκλήματα , θεωρούνταν πως είχε αρχές αλλά και πράξεις που στρέφονταν ενάντια στη διδασκαλία της εκκλησίας . Ο αιρετικός μπορούσε όχι μόνο να μολύνει και άλλα μέλη της χριστιανικής κοινότητας , αλλά αν πέθαινε χωρίς να μετανοήσει για τις πράξεις του ήταν καταδικασμένος να υποφέρει τα φρικτά βασανιστήρια της κόλασης στην αιωνιότητα . Από τη μια πλευρά λοιπόν η Ιερά Εξέταση είχε ως στόχο να φέρει τους αιρετικούς στο δρόμο της εκκλησίας . Επιδίωκε για το λόγο αυτό να κερδίσει την ομολογία τους , την καταδίκη τους , αλλά και τη μετάνοια τους . Οι αιρετικοί παραδίδονταν στις δημόσιες αρχές για να τιμωρηθούν . Αυτοί που ομολογούσαν το έγκλημά τους στραγκαλιζόνταν πριν καούν , ενώ όσοι αρνούσαν να μετανοήσουν καίγονταν ζωντανοί σε δημόσια θέα .

Η δικαστική διαδικασία ήταν ασυνήθιστη . Οι φυλακισμένοι συλλαμβάνονταν με την υποψία πως είχαν σχέση με μαγεία . Σύμφωνα με τις αντιλήψεις τις εποχής οι κατηγορούμενοι , μέλη της χριστιανικής κοινότητας είχαν γίνει μάγοι , δηλαδή πιστοί του Σατανά και τους είχαν δοθεί μαγικές δυνάμεις . Η μαγεία ήταν η επίσημη

ονομασία αυτής της αιρέσεως και περιελάμβανε δύο πράγματα . Το πρώτο ήταν η μυστική συμφωνία που είχε γίνει με το Σατανά εναντίον της εκκλησίας και το δεύτερο η διάπραξη πονηρών και κακόβουλων ενεργειών που ονομάζονταν «*malefici*» . Οι πράξεις αυτές ως στόχο είχαν να απομακρύνουν τους πιστούς από την εκκλησία . Η ικανότητά τους να επιφέρουν το θάνατο ή και φοβερές ασθένειες στους χριστιανούς ήταν ένδειξη του πρώτου , ενώ το δεύτερο αποδεικνυόταν μέσα από την προσπάθειά τους σαν αποπλανήσουν το κοινό .

Σε όσους είχε αποδοθεί η κατηγορία της μαγείας δεν τους δινόταν το δικαίωμα να έχουν μάρτυρες αλλά ούτε και συνήγορο . Το ίδιο ίσχυε και για όσους είχαν σχέση με τους κατηγορούμενους . Όσοι ήταν μάρτυρες της εκκλησίας είχαν το δικαίωμα να διατηρήσουν την ανωνυμία τους . Οι ιεροί εξεταστές θα επιχειρούσαν να πείσουν τον κατηγορούμενο να ομολογήσει το αδίκημά του και να αναγνωρίσει το λάθος των πράξεών του για να μπορέσει να σώσει την ψυχή του . Θεωρητικά λοιπόν η Ιερά Εξέταση σκόπευε να καθιερώσει τη θρησκευτική αλήθεια και τον ηθικό νόμο . Για την πραγματοποίηση του στόχου αυτού χιλιάδες χριστιανοί βρήκαν φρικτό θάνατο με την κατηγορία της μαγείας . (Proceedings of the royal society of medicine , September 1966)

Κατά τη διάρκεια της δίκης οι κατηγορούμενοι είχαν να αντιμετωπίσουν ένα τρομερό δίλημμα . Να αποδεχτούν τη σχέση τους με τη μαγεία ; Αυτό όμως θα σήμαινε αυτομάτως την καταδίκη τους στα αιώνια βασανιστήρια της κόλασης . Αν αντιθέτως αρνούσαν πως είχαν οποιαδήποτε σχέση με τη μαγεία , θα υποβάλλονταν σε φρικτά βασανιστήρια .

Το «*strabado*» ήταν το πρώτο βασανιστήριο . Οι κατηγορούμενοι δένονταν σε μια σκάλα και οι βασανιστές τραβούσαν τα άνω και κάτω άκρα με σχοινιά . Το «*squassation*» ήταν ακόμα πιο βάρβαρο . Στο κάτω μέρος του σώματος του κατηγορούμενου δένονταν μεγάλα βάρη τα οποία προκαλούσαν τον τραυματισμό της

σπονδυλικής στήλης . Με βαριά σφυριά χτυπούσαν τα χέρια και τα πόδια μέχρι να πολτοποιηθούν τα οστά . Με πυρακτωμένα σίδερα έκαιγαν τη γλώσσα και το λαιμό των κατηγορουμένων . Επίσης χρησιμοποιούσαν μια σιδερένια καρέκλα (bamberg) η οποία έμπαινε σε φούρνο . Ο πόνος ήταν τόσο φρικτός που τα θύματα είχαν συχνά παραληρήματα , τα οποία από τους εξεταστές εκλαμβάνονταν ως απόδειξη της σχέσης τους με τη μαγεία . (Proceedings of the royal society of medicine , September 1966)

Το παράλογο κινήγι των μαγισσών είχε φοβερές επιπτώσεις στο κοινό . Η συνεχής θέα ανθρώπων που έπεφταν στα πυρά , ο φόβος των βασανιστηρίων στην επίγεια ζωή , αλλά και η απειλή της καταδίκης μετά το θάνατο στα δεινά της κόλασης είχε επηρεάσει τη ζωή αλλά και τις σχέσεις των ανθρώπων , αλλά και είχε διαστρεβλώσει τις σκέψεις και τα όνειρά τους . Σπάνια το κοινό τολμούσε να αμφισβητήσει την εγκυρότητα της θεωρίας για τη μαγεία από φόβο μήπως κατηγορηθούν για μαγεία . (Proceedings of the royal society of medicine , September 1966)

Σε μια εποχή που η ανθρωπότητα δε μπορούσε να δεχτεί κάθε τι που ερχόταν σε αντίθεση με τους κανόνες , οι μάγισσες δεν ήταν η μόνη ομάδα που έπρεπε να αντιμετωπίσει την αντίδραση του κόσμου . Η μεσαιωνική αντίληψη για τον κόσμο βασιζόταν στην πεποίθηση πως πίσω από κάθε δραστηριότητα που τολμούσε να διαφοροποιηθεί από το υπόλοιπο σύνολο ελλόχευε ένα σατανικό πνεύμα και ως εκ τούτου ήταν καταραμένο . Όπως αναφέρει ο Boswell στο «Cristianity , Social tolerance and Homosexuality» την αντίδραση και στιγματισμό δεχόταν κάθε κοινωνική ομάδα που συμμορφωνόταν με τις ηθικές αξίες . Μια τέτοια ομάδα υπήρξαν οι ομοφυλόφιλοι , οι οποίοι ως ομάδα στιγματίστηκαν σε διάφορες περιόδους της ανθρωπότητας . Ο Boswell αναφέρεται στη φιλοσοφία του χριστιανισμού που προκάλεσαν το στιγματισμό τους . Τονίζει βέβαια και την επίδραση των ολοκληρωτικών κυβερνήσεων της εποχής που οδήγησε στην καταδίκη

και την εξορία των ομοφυλόφιλων . (Boswell J.1980)

Άλλη μια ομάδα που δέχτηκε την κατακραυγή του τότε κόσμου ήταν οι ιερόδουλες . Οι συνθήκες της ζωής τους αποδεικνύονται στην εργασία της Otis «Prostitution in medieval society» . Οι περιορισμοί που ορίζονταν για όσες ασχολούνταν με αυτό το επάγγελμα γίνονταν σταδιακά όλο και πιο αυστηροί . Με την έναρξη του δεύτερου μισού του 13^{ου} αιώνα οι ιερόδουλες άρχισαν να αντιμετωπίζονται όπως οι λεπροί . Ό,τι άγγιζαν μολυνόταν και έπρεπε να καταστραφεί . Επίσης δεν επιτρεπόταν σε κανένα να τις αγγίζει . Η στάση της κοινωνίας απέναντι σ' αυτή την ομάδα ωστόσο φάνηκε να αλλάζει με το τέλος του 13^{ου} αιώνα . (Otis LL ,1985)

Η χρονική περίοδος του μεσαίωνα με τον πρωτοφανή δογματισμό και την ανάσχεση των φιλελεύθερων ιδεών και της επιστημονικής σκέψης στιγμάτισε την ιστορία . Ωστόσο το ανήσυχο πνεύμα του ανθρώπου και η ακατάπαυστη επιθυμία και περιέργεια για το άγνωστο κράτησε την ελπίδα ζωντανή . Έτσι στα τέλη της περιόδου η βιομηχανία αρχίζει να κάνει τα πρώτα βήματα . Δημιουργούνται λοιπόν οι προϋποθέσεις για νέους κοινωνικούς και πολιτιστικούς προσανατολισμούς . Με το νέο ξεκίνημα η ταλαιπωρημένη και σχεδόν έρημη Ευρώπη ανακτά δυνάμεις και παράλληλα προετοιμάζεται για τον ερχομό της Αναγέννησης που θα σημάνει το τέλος της περιόδου του Μεσαίωνα .

ΟΙ ΚΥΡΙΟΤΕΡΕΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΕΣ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΚΑΙ ΟΙ ΚΟΣΜΟΘΕΩΡΙΕΣ ΤΟΥΣ .

Κύριο χαρακτηριστικό της Μεσαιωνικής περιόδου είναι ο θεοκεντρισμός . Δύο πνευματικά ρεύματα η θρησκευτική διδασκαλία και η σχολαστική φιλοσοφία , συγγενικά μεταξύ τους , συγγέονται προσπαθώντας να συνδέσουν την «πίστη» με τη «γνώση» χαράζοντας τις διαφορές τους και στον ψυχολογικό τομέα .

Αναφερόμενοι στην Μεσαιωνική περίοδο , θα ήταν σκόπιμο αρχικά να ορίσουμε τα χρονικά όρια τα εποχής αυτής . Με τον όρο «Μεσαίωνα» εννοούμε την περίοδο που εκτείνεται από την κτίση της Κωνσταντινούπολης το 330 μ.Χ. έως την άλωση αυτής το 1453 μ.Χ. . Τα όρια όμως αυτά δεν ισχύουν για τη Δύση . Ο Δυτικός Μεσαίωνας ξεκινά το 395 μ.Χ. με το τέλος της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας και τη διαίρεση του Ρωμαϊκού Κράτους ή το 476 μ.Χ. με το τέλος του Δυτικού Ρωμαϊκού Κράτους ή ακόμη στην εποχή του Καρλομάγνου (Charlemagne) 742-814 μ.Χ. , ο οποίος ήταν ο βασιλιάς των Φράγκων και κατέβαλε μεγάλες προσπάθειες για την ηθική και πνευματική ανύψωση του λαού που διοικούσε . Το τέλος του Δυτικού ή Ευρωπαϊκού Μεσαίωνα τοποθετείται το 1492 μ.Χ. με την ανακάλυψη της Αμερικής .
(Τατάκη Β. 1960)

Παρά το γεγονός ότι οι χρονολογίες είναι συμβατικές , ωστόσο συμπίπτουν με τη δράση σημαντικών προσώπων στο χώρο της Δύσης και της Ανατολής γύρω από τη θρησκεία και τη φιλοσοφία . Ονόματα όπως ο Γρηγόριος ο Ναζιανζηνός , ο Μέγας Βασίλειος , ο Γρηγόριος Νύσσης , ο Αυγουστίνος , προσωπικότητες που εκπροσωπούν τον πνευματικό κόσμο της εν λόγω περιόδου και μας ενδιαφέρουν από την άποψη της Ψυχολογικής επιστήμης .

Κατά τη διάρκεια του Μεσαίωνα διακρίνονται δύο βασικές θεωρητικές κατευθύνσεις : η «Θρησκευτική Ψυχολογία» και η «Φιλοσοφική Ψυχολογία» .

Η Θρησκευτική Ψυχολογία έχει ως κύριους εκφραστές και εκπροσώπους της τους πατέρες της Εκκλησίας και άλλους εκκλησιαστικούς συγγραφείς τόσο στην Ανατολή όσο και στο δυτικό κόσμο . Από τους Έλληνες πατέρες εκείνοι που διατύπωσαν Ψυχολογική θεωρία ήταν ο Γρηγόριος Ναζιανζηνός , ο Μέγας Βασίλειος , και ο Γρηγόριος Νύσσης . Από τους Πατέρες της Δύσης ο πιο αξιόλογος είναι ο Άγιος Αυγουστίνος . Όλοι οι πατέρες της Εκκλησίας ως οι εκπρόσωποι της «Θρησκευτικής Ψυχολογίας» , καθώς και αρκετοί βυζαντινοί φιλόσοφοι , είναι επηρεασμένοι από τους αρχαίους Έλληνες φιλοσόφους όπως ο Πλάτωνας , ο Πλωτίνος , ο Αριστοτέλης . Παίρνοντας την πνευματική σκυτάλη από τους Απολογητές , οι πατέρες της Εκκλησίας έγιναν οι συνεχιστές και εκφραστές ψυχολογικών και ανθρωπολογικών ιδεών .

Ο Γρηγόριος ο Ναζιανζηνός 329-389 μ.Χ. γεννήθηκε στην Αριανζό της Καππαδοκίας και σπούδασε στην Αθήνα . Υπήρξε ταυτόχρονα φιλόσοφος και χριστιανός καθώς και κριτικός λάτρης της αρχαίας ελληνικής φιλοσοφίας . Είχε πλούσιο συγγραφικό έργο με σαρανταπέντε «λόγους» , επιστολές και ποιήματα .

Επηρεασμένος αρκετά από τη χριστιανική φιλοσοφία , θεωρεί τον άνθρωπο δημιουργήμα του Θεού σαν *εικόνα και ομοίωμα Αυτού* . Πιστεύει πως ο Θεός δημιούργησε τον κόσμο *εκ του μηδενός* και τον άνθρωπο με ψυχή και σώμα . Ο Θεός και οι άγγελοι τοποθετούνται στον αόρατο κόσμο , ο άνθρωπος στον ορατό και ανάμεσα στους δύο κόσμους βρίσκονται οι άγγελοι . Η ανθρώπινη ψυχή αποτελεί μέσο σύνδεσης του ανθρώπου με το Θεό πραγματώνοντας τη διττή του φύση . Αυτό βέβαια είναι εφικτό με την αυτοσυγκέντρωση της ψυχής , την κάθαρση της ψυχής και του σώματος . Αυτή η διαδικασία βοηθά τον άνθρωπο να οδεύει προς το Θείο , να αισθάνεται το μεγαλείο Του και τον οδηγεί στην ενατένιση του Θεού χωρίς όμως να συλλαμβάνει την ουσία του .

Από την άλλη πλευρά το σώμα για τον άνθρωπο αποτελεί μέσο αμαρτίας καθώς κυλιέται στον υλικό , ορατό κόσμο , όπως συνέβη και στο προπατορικό αμάρτημα . Φυσικά υπάρχει δυνατότητα να σωθεί από τα πάθη και τρόπος για την κάθαρση είναι το βάπτισμα καθώς ο άνθρωπος είναι σύνθεση σώματος και πνεύματος-ψυχής . Με τη διαδικασία της κάθαρσης με νερό και πνεύμα καθαρίζεται το σώμα και η ψυχή . (Τατάκη Β. 1960)

Παράλληλα η ανθρώπινη υπόσταση απαρτίζεται από το νου , την ελεύθερη βούληση και την πίστη στοιχεία που συντελούν στη σωτηρία του . Το νου αναφέρεται στη λογική που διαπαιδαγωγεί την ανθρώπινη ψυχή με το να κατευθύνει τον έμφυτο πόθο στο καλό αποφεύγοντας συστηματικά το κακό , θεραπεύοντας όπως προαναφέραμε τα πάθη του σώματος . Η ελεύθερη βούληση καθιστά το άτομο υπεύθυνο για τις πράξεις του αν δηλαδή είναι καλές ή κακές και αν θα οδηγήσει την ψυχή του προς την άνοδο , που ισοδυναμεί με το Θεό και την αθανασία ή προς την πτώση που αντιστοιχεί με την κακία και την αιώνια αμαρτία . Το τρίτο στοιχείο της ανθρώπινης υπόστασης , η πίστη , εκφράζεται με τον εσωτερικό αυτοκατοπτρισμό , την προσπάθεια του ανθρώπου να ατενίσει την πηγή δημιουργίας του που είναι το Θείο και την υπέρβαση του λογικού με την είσοδο στον μυστηριακό κόσμο .

Συμπερασματικά η κοσμολογία του Γρηγορίου Ναζιανζηνού είναι επηρεασμένη από τις πλωτικές , πλατωνικές και στωϊκές απόψεις , τις οποίες συνεχίζει προσθέτοντας την αδιαχώριστη σύνδεση ψυχής και σώματος και επισημαίνοντας τη σημασία της αυτογνωσίας και της προσωπικότητας του ανθρώπου . (Ξυροτύης , 1967)

Ένας εξίσου σημαντικός εκφραστής της Θρησκευτικής Ψυχολογίας υπήρξε ο Μέγας Βασίλειος 330-379μ.Χ. , ο οποίος γεννήθηκε στην Καισαρεία της Καππαδοκίας και το μεγαλύτερο μέρος των σπουδών του το πραγματοποίησε στην Αθήνα . Ανατράφηκε με έντονο το συναίσθημα της χριστιανικής πίστης και αυτό τον ώθησε στην πραγμάτωση της ζωής του ανθρωπιστικά . Είχε πλούσιο συγγραφικό

έργο , που περιλάμβανε συγγράμματα δογματικά , πρακτικά , ομιλίες και επιστολές .
Επηρεασμένος και αυτός από τις γνώμες του Πλωτίνου και του Αριστοτέλη ιδιαίτερα
σε ότι αφορά τις γνώμες του για τα φυτά , τα ζώα και τις μεταφυσικές αντιλήψεις
του , οικοδομεί παράλληλα τη σύνδεσή του αρχαίου ελληνικού πνεύματος με το
Χριστιανισμό . Αυτό είναι έκδηλο στα παραδείγματα των έργων του που είναι
παρμένα από την αρχαία ελληνική γραμματεία , παρά το γεγονός ότι το πνεύμα του
είναι κατά βάση χριστιανικό . Στο έργο του «Προς νέους ... λόγων» υποστηρίζει ότι ο
άνθρωπος αποτελείται από σώμα και ψυχή . Το σώμα ο Μέγας Βασίλειος το
αντιλαμβάνεται ως υλικό , ως πηγή ηδονής και απόλαυσης τα πάθη του οποίου
παρασύρουν τον άνθρωπο και τον απομακρύνουν από τη σωτηρία και την κάθαρσή
του , που είναι ο προορισμός της ψυχής . (Λογοθέτου Κ , 1930)

Ο άνθρωπος έχει καθήκον να φροντίσει για την κάθαρση της ψυχής του και
αυτό θα το πραγματώσει με την αποφυγή της υπερβολικής φροντίδας , τον
περιορισμό των σωματικών απολαύσεων και την συνεχή προσπάθεια να μορφώνει
την ψυχή του , να ελευθερώνεται από το σώμα του και να το βιώνει ως το όχημα της
ψυχής του . Αυτή την άποψη την τεκμηριώνει στο έργο του «Πρόσεχε εαυτώ» , όπου
διατυπώνει με σαφήνεια ότι ο άνθρωπος έχει σώμα φθαρτό και ψυχή αθάνατη .
Επομένως χρειάζεται άγρυπνη προσοχή , συγκέντρωση και αυτογνωσία . Στο
συγκεκριμένο έργο του το *πρόσεχε* δεν ισοδυναμεί με απλή γνώση , αλλά με ηθική
ενδοστρέφεια , αυτοπαρατήρηση και ψυχολογική αυτοανάλυση της ουσίας μας . Η
ψυχή αποτελεί την ουσία , την οποία καθοδηγεί και εποπτεύει ο νους . Συνεπώς η
γνώση απορρέει από τη λογική , δεν είναι αισθησιακή και με τον τρόπο αυτό παίρνει
ισότιμη θέση με την χριστιανική πίστη . Με τις αντιλήψεις αυτές ο Μέγας Βασίλειος
λογικοποιεί την πίστη , προβαίνει στη σύνθεση του νου και της καρδιάς , του
ελληνισμού και του χριστιανισμού και εμφανίζεται ως θετικός επιστήμονας . (Τατάκη Β.

1952)

Από τους πατέρες της Εκκλησίας που μελετάμε εκείνος με την πιο φιλοσοφική σκέψη ήταν ο Γρηγόριος Νύσσης 331 ή 335-394 μ.Χ., αδελφός του Βασιλείου . Είχε και αυτός πλούσια συγγραφική δραστηριότητα με έργα ερμηνευτικά , δογματικά , πρακτικά , λόγους και επιστολές . Είναι σκόπιμο να αναφέρουμε δύο που μας ενδιαφέρουν από την πλευρά της ανθρώπινης ψυχής : «Περί κατασκευής του ανθρώπου» και «Περί ψυχής και αναστάσεως» .

Θεωρεί και αυτός το Θεό ως Τον δημιουργό του σύμπαντος , το οποίο έπλασε εκ του μηδενός και το διαιρεί σε δύο μέρη : τον ορατό και τον αόρατο κόσμο . Και στην περίπτωση αυτή ο άνθρωπος αποτελείται από σώμα και ψυχή . Το πρώτο συνδέεται με τον ορατό ή υλικό κόσμο , ενώ η ψυχή με τον αόρατο . Βλέπει τον άνθρωπο ως ζώο , το οποίο όμως καθώς είναι προικισμένο με τη λογική , λειτουργεί σαν ένας σύνδεσμος ανάμεσα στους δύο κόσμους και τον τοποθετεί στην κορυφή ακριβώς του αισθητού κόσμου .

Μετά τον άνθρωπο ακολουθούν τα ζώα , τα οποία διακρίνονται από ζωή και κίνηση και τέλος κάτω από τα ζώα τοποθετεί τα φυτά που μόνο τρέφονται και αυξάνονται καθώς δεν έχουν ολοκληρωμένη ψυχή . Ο άνθρωπος τοποθετείται στην κορυφή του αισθητού κόσμου γιατί είναι εφοδιασμένος με όλες τις βαθμίδες της ζωής . Τρέφεται όπως τα φυτά , κινείται όπως τα ζώα , αλλά επιπλέον σκέφτεται και αυτή η λειτουργία του εμπεριέχει την αισθητική και τη ζωική δύναμη . Επομένως ο άνθρωπος έχει τρεις διαφορετικές δυνάμεις : τη θρεπτική και την αισθητική , οι οποίες συνδέονται με το σώμα και τη νοητική η οποία ενεργεί χωρίς σωματικά όργανα . Προσπαθεί να ορίσει την έννοια του ανθρώπου δίνοντας έμφαση στην αδιαχώριστη ενότητα σώματος και ψυχής , η οποία εμπεριέχει το λογικό και τη σκέψη . Σώμα και ψυχή δημιουργούνται από το Θεό ταυτόχρονα . Μόνο όταν επέλθει

ο θάνατος του σώματος η ψυχή , που είναι άϋλη και ομοίωμα του Θεού ,
απαλλάσσεται από τα πάθη , αναγνωρίζει τον εαυτό της και αποκαλύπτει τις ιδιότητές
Του . (Τατάκη Β. 1952)

Πιστεύει ότι η ανθρώπινη υπόσταση περιέχει τις αισθήσεις ώστε να βλέπει και
να απολαμβάνει τα αισθητά , νου για να μετατρέπει τις επιθυμίες σε αγάπη και το
θυμό σε ανδρεία , αλλά και ελεύθερη βούληση η οποία στοχεύει πάντοτε προς το
καλό . Επιπλέον ο άνθρωπος διαθέτει την ομιλία ώστε να εκφράζει τις σκέψεις του
και την πίστη η οποία αποτελεί το πιο βασικό μέσο που ενώνει τον άνθρωπο με το
Θεό . Ο Γρηγόριος Νύσσης ορίζει ή μάλλον ταυτίζει την πίστη με το *γνώθι σ' αυτόν*
του Σωκράτη και αναφέρεται στη διαδικασία κατά την οποία ο άνθρωπος
αυτοαναγνωρίζεται , γνωρίζει τη θεϊκή του εικόνα και κατ' επέκταση το Θεό . Με
αυτές τις αντιλήψεις του ο Γρηγόριος Νύσσης επισφραγίζει τις θεωρίες των δύο
πατέρων της Εκκλησίας , θεμελιώνοντας και τεκμηριώνοντας με τον πιο θετικό τρόπο
τη συγκρότηση της ανθρώπινης φύσης . (Ξυροτύρης 1967)

Ακολουθώντας πιστά τα βήματα της ανατολής , η δύση προσπαθεί να συνδέσει
την αρχαία ελληνική με τη μεσαιωνική φιλοσοφία , με την ενεργή παρουσία των
πατέρων της Εκκλησίας , που αποτελούν τον ενωτικό δρόμο αυτής της προσπάθειας .

Ιδρυτής της χριστιανικής φιλοσοφίας στη δύση κατά τα πρώτα χρόνια της
Μεσαιωνικής περιόδου είναι ο Επίσκοπος Αυρήλιος ή Άγιος Αυγουστίνος (Aurelius
or Saint Augustin) 354-430 μ.Χ. . Γεννήθηκε στην Ταγάστη της βόρειας Αφρικής και
έζησε τα πιο πολλά χρόνια της ζωής του στην Ιταλία . Σπούδασε ρητορική , μελέτησε
τις μεταφράσεις των έργων του Πλάτωνα , βαπτίσθηκε καθολικός και έγινε
Επίσκοπος το 395 μ.Χ. . Έγραψε πολλά συγγράμματα όπου υποστηρίζει τις αρχές του
χριστιανισμού και καταπολεμά διάφορες αιρέσεις . Από την πλευρά της ψυχολογίας
ιδιαίτερη σημασία έχει το έργο του «Confessions (Εξομολογήσεις)» , το οποίο είναι

αυτοβιογραφικό σύγγραμμα που αποτελείται από δεκατρία βιβλία , στα οποία αναπτύσσει τις ψυχολογικές του αντιλήψεις . (Θεοδωρακοπούλου Ι. 1949)

Παρά το γεγονός ότι συνδέει την αρχαία ελληνική φιλοσοφία με τη μεσαιωνική , καθώς οι κυριότερες πηγές του είναι ο Πλωτίνος και η Αγία Γραφή , κατορθώνει να χωρίσει τον αρχαίο ελληνορωμαϊκό κόσμο από τον χριστιανικό και το μεσαιωνικό . Χαρακτηρίζεται ως *ιστορικό σύνορο* και ως *άγαλμα με δύο πρόσωπα* , όπου με το ένα ατενίζει τον κλασικό κόσμο , την Αγία Γραφή και με το άλλο αντικρίζει το μέλλον , το μεσαίωνα .

Αρχικά η μεταφυσική του είναι επηρεασμένη από τον Πλωτίνο και τον Πλάτωνα . Στη συνέχεια όμως αφομοιώνει το πνεύμα του Απόστολου Παύλου , των φιλοσόφων και προσαρμόζεται στα δόγματα της χριστιανικής διδασκαλίας και πίστης . Κέντρο της Μεταφυσικής του αποτελεί η γνωσιοθεωρία του . Ο Αυγουστίνος πιστεύει ότι ο Θεός δημιούργησε τον κόσμο *εκ του μηδενός (ex nihilo)* . Όπως οι φιλόσοφοι της Ανατολής και άλλοι εκκλησιαστικοί πατέρες , έτσι και ο Αυγουστίνος θεωρεί ότι ο άνθρωπος μπορεί να γνωρίσει το Θεό είτε με τη λογική , είτε με την ενόραση της ψυχής . Προσθέτει όμως στη λογική σκέψη ένα άλλο στοιχείο , την αμφιβολία . Υποστήριξε ότι στη λογική σκέψη για την ανεύρεση της αλήθειας ενυπάρχει η αμφιβολία , προλαμβάνοντας τον Καρτέσιο με το *σκέπτομαι άρα υπάρχω* και τον Βίγαν με το *θέλω άρα υπάρχω* . (Λούβαρη Ν. 1933)

Σύμφωνα με τις αντιλήψεις του ο άνθρωπος πλάσθηκε ελεύθερος και σκοπός του είναι η άνοδος από τον αισθητό κόσμο στις ιδέες του Πλάτωνα . Και ο Αυγουστίνος τοποθετεί την ανθρώπινη ψυχή στην κορυφή της πυραμίδας των αξιών του κόσμου . Η άνοδος του ανθρώπου στον κόσμο των ιδεών είναι δύσκολη και εμποδίζεται από το προπατορικό αμάρτημα , το οποίο είναι έμφυτο και επιβεβαιώνει την ατελή φύση του . Υποστηρίζει επίσης ότι η παιδική ψυχή δεν είναι αθώα και

χαρακτηριστικά αναφέρει : «Είδα ένα μικρό παιδί που δεν μιλούσε ακόμη , να ζηλεύει το αδελφάκι του που βύζαινε . Γιατί , αφού είχε και το ίδιο άφθονη τροφή;» . Μετά το προπατορικό αμάρτημα εμφανίστηκε ο θάνατος και η λύπη και η λογική ψυχή που κυριαρχούσε μέχρι τότε απόλυτα σε όλα τα ανθρώπινα πάθη έχασε την κυριαρχία της αυτή καθώς η νοημοσύνη και η βούλησή μας αδυνάτισαν . Αυτό είχε ως συνέπεια να δυσκολεύεται ο άνθρωπος στις αποφάσεις του . (Ευροτόρης 1967)

Σχετικά με την ψυχή ο Αυγουστίνος πιστεύει ότι είναι αθάνατη και άυλη σε αντίθεση με το σώμα που είναι υλικό και άρα φθαρτό . Η ψυχή αποτελεί έκφραση της βούλησης των Θεών και έχει τέσσερις αναβαθμούς , όπως αναφέρει και ο Πλωτίνος . Αρχικά υπάρχει η θρεπτική , η οποία δίνει ζωή σε όλα τα έμβια όντα . Αμέσως πιο πάνω βρίσκεται η αισθητική ψυχή , η οποία ανήκει στα ζώα και στον άνθρωπο και χρησιμεύει για την καλή προσαρμογή του σώματος που εμψυχώνει και αναζωογονεί . Σε ένα τρίτο επίπεδο τοποθετείται η συλλογιστική ψυχή που υπάρχει μόνο στον άνθρωπο και εμπεριέχει την αμφιβολία , παρά το γεγονός ότι επιβεβαιώνει την ύπαρξή μας . Στο τέταρτο και τελευταίο επίπεδο υπάρχει η ανώτερη νοημοσύνη που αποτελεί το πνευματικό μέρος της ψυχής , που συλλαμβάνει και κατανοεί τις αιώνιες αλήθειες . (Γεωργούλη Κ.Δ.1964)

Ο Αυγουστίνος παραδέχεται σαν δυνάμεις της ψυχής τις αισθήσεις , τη μνήμη , τη νόηση και τη βούληση . Οι αισθήσεις βοηθούν την ψυχή να συγκεντρώνει ερεθίσματα , τα οποία επεξεργάζεται με τη νόηση για να καταλήξει στην αλήθεια . Νιώθει έκπληκτος μπροστά στη μνήμη ως ψυχική λειτουργία με την ικανότητά της να συγκεντρώνει εικόνες και να τις ανακαλεί στο νου επιλεκτικά κατά βούληση . Θέλγεται σε μεγάλο βαθμό από τη δύναμη της νόησης που είναι η ικανότητα να ενώνει τα πολλά σε ένα δημιουργώντας καθαρές έννοιες δηλαδή μαθηματικές , σε αντίθεση με τις εμπειρικές –αισθητικές . Η υπεροχή των καθαρών εννοιών έγκειται

στο γεγονός ότι δεν έχουν ούτε γεύση , ούτε ήχο , ούτε χρώμα και το γόημά τους παραμένει αναλλοίωτο σε όλες τις γλώσσες . Μεγαλύτερη όμως αξία από όλες τις ψυχικές δυνάμεις αποδίδει στη βούληση , την οποία αναγνωρίζει ως την ορμέμφυτη διάθεση του ανθρώπου να προβεί σε ενέργεια . Δίδει τόση μεγάλη έμφαση στη βούληση , ώστε η ψυχολογία του ονομάζεται *βουλησιαρχική* .

Ο Αυγουστίνος πιστεύει ότι η ψυχή είναι αθάνατη και άφθαρτη και ότι το ύψιστο αγαθό για τον άνθρωπο είναι να αποκτήσει τη μακαριότητα του Θεού , χρησιμοποιώντας ως μέσα τα επίγεια αγαθά . Απαραίτητη προϋπόθεση βέβαια για να υπάρξει επαφή ανάμεσα στο Θεό και τον άνθρωπο είναι η πίστη , η οποία συνδέεται με τη γνώση . Η χριστιανική πίστη δεν αναιρεί το φιλοσοφικό λόγο , αλλά τον θεμελιώνει , τον στηρίζει και τον προπαρασκευάζει . Ο λόγος αυτός πρέπει να έχει ως αφετηρία του την πίστη . (Ξυροτύρης Η. 1967)

Παρά το γεγονός ότι η φιλοσοφία του Αυγουστίνου είναι θεοκεντρική , στηρίζεται σε πολλές ιδέες του Πλάτωνα και του Πλωτίνου , τις οποίες μετέφερε στον δυτικό κόσμο . Ιδιαίτερα η γνωσιολογία του στηρίζεται κατά κύριο λόγο στην εσωτερικότητα , στην άμεση ενόραση , στη Θεία φώτιση και λιγότερο στη λογική γνώση . Πρόκειται όμως για μια θεωρία η οποία πρόβαλε με θετικό τρόπο την δύναμη και τη σημασία της ελεύθερης βούλησης στην ανθρώπινη προσωπικότητα . Από αυτή την άποψη , άσκησε μεγάλη επιρροή τόσο στους φιλοσόφους , όσο και στο γνωσιολογικό πεδίο της ψυχολογικής επιστήμης . (Μαγκριώτη Λ 1943)

Γύρω στα τέλη του 12^{ου} αιώνα αναβιώνει μια κίνηση αντίθετη προς τα διδάγματα του Αυγουστίνου . Η κίνηση αυτή , η οποία καλλιεργήθηκε στους ενδιάμεσους αιώνες , διατηρεί το θεοκεντρικό χαρακτήρα , αλλά καθώς είναι βαθιά επηρεασμένη από τις αριστοτελικές αρχές , απορρίπτει την αντίληψη για τη γνώση της αλήθειας και του Θεού με την *άμεση ενόραση* και πιστεύει στην ύπαρξη μιας

αιτιώδους σχέσης ανάμεσα στο Θεό και το Πνεύμα . Ιδρυτής και εκφραστής αυτής της θρησκευτικής φιλοσοφικής κίνησης υπήρξε ο Γερμανός πατέρας της Εκκλησίας Αλβέρτος ο Μέγας (Albert le Grand) 1193-1280 μ.Χ. . (Ξυροτύρης Η 1967)

Σύμφωνα με τις απόψεις του , ο άνθρωπος αποτελείται από ψυχή και σώμα , αλλά διακρίνεται από τα ζώα καθώς έχει λογικό . Δεχόμενος επιδράσεις από τον Αριστοτέλη , θεωρεί ότι η ψυχή είναι η μορφή του σώματος . Η μορφή όμως δεν αποτελεί την ουσία της ψυχής , αλλά μια λειτουργία αυτής . Η ψυχή είναι μια πνευματική ουσία με δυνάμεις που της επιτρέπουν να ενεργεί μόνη της , να κινείται , να σκέπτεται και να δίνει μορφή στο σώμα . Με το λογικό , τη νόηση δηλαδή που διαθέτει η ψυχή , ανεβαίνει προς το Θεό και ξεπερνά την ανθρώπινη φύση .

Ο πιο σημαντικός φιλόσοφος της Εκκλησίας την περίοδο που εξετάζουμε υπήρξε ο Θωμάς ο Ακίνατος 1225-1274 μ.Χ. . Γεννήθηκε στο Ακουίνο της νότιας Ιταλίας . Σπούδασε θεολογία και δίδαξε στα Πανεπιστήμια του Παρισιού και της Νεάπολης . Έζησε αρκετά χρόνια κοντά στον Πάπα , ονομάστηκε *Δάσκαλος της Εκκλησίας* και είναι γνωστός στη δύση με το όνομα *Άγιος Θωμάς* . Έγραψε πολλά συγγράμματα τα οποία εκδόθηκαν το 1570 σε δεκαοκτώ τόμους . Τις ψυχολογικές του απόψεις , οι οποίες συγγενεύουν με τις αριστοτελικές , τις συναντάμε κυρίως στα βιβλία του : «*Περί νοητικής ψυχής (De anima intellectiva)*» και «*Θεολογικά Άπαντα (Summa theologica)*» . Επηρεασμένος από τον Αριστοτέλη είναι ο πρώτος που διαχωρίζει την πίστη από την γνώση . Η γνώση σημαίνει απόδειξη , ενώ η πίστη βασίζεται στην αλήθεια . Επομένως η γνώση προπαρασκευάζει την πίστη και θα μπορούσαμε να την παρομοιάσουμε με τον πρόναο του κυρίως ναού . (Ξυροτύρης Η. 1967)

Ο κόσμος δημιουργήθηκε από τον Θεό και διακρίνεται σε τρία είδη : τους αγγέλους που είναι δημιουργήματα άυλα και πνευματικά , τα υλικά και φθαρτά

δημιουργήματα που είναι τα φυτά και τα ζώα και τέλος τους ανθρώπους , που είναι όντα υλικά και φθαρτά προς το σώμα τους και άυλα –πνευματικά προς την ψυχή τους . Σώμα και ψυχή δεν είναι δύο ουσίες ανεξάρτητες , αλλά από την ένωση αυτών συγκροτείται ο άνθρωπος . Συνεπώς ο άνθρωπος είναι μια ψυχοφυσική ενότητα καθώς το σώμα παίρνει την μορφή του από την ψυχή . Η πνευματική ψυχή και η σκέψη του είναι οι λειτουργίες με τις οποίες κατανοεί και συλλαμβάνει τα πράγματα και τις αλήθειες . Η ψυχή όμως καθώς είναι άυλη , με το θάνατο του σώματος ελευθερώνεται , μένει αθάνατη .

Σύμφωνα με τις γνωσιολογικές του θεωρίες εκπροσωπεί την κίνηση του ρεαλισμού . Σαν επίκεντρο της θεωρίας του έχει τον θρησκευτικό ορθολογισμό , ο οποίος είναι μια χριστιανική ερμηνεία της αριστοτελικής φιλοσοφίας . Η επίδραση του Αριστοτέλη φαίνεται καθαρά στην θεωρία του κατά την οποία ο κόσμος διέπεται από μια τελολογία , μια σκοπιμότητα . Όλα στον κόσμο έχουν λόγο ύπαρξης και εξυπηρετούν κάποιο σκοπό . Οι αισθήσεις για να τροφοδοτούν με ερεθίσματα τη νόηση , τα άψυχα όντα και τα ζώα για να εξυπηρετούν τον άνθρωπο και ο άνθρωπος για να πραγματοποιήσει με το λογικό την τελειώσή του , να προσανατολιστεί δηλαδή προς το Θεό . (Ξυρσώρης Η. 1967)

Πηγή της γνώσης αποτελεί η εμπειρία . Η αισθησιακή εμπειρία βοηθά το νου να συγκεντρώνει στοιχεία και να σχηματίζει έννοιες και από αυτές να διεξάγει λογικά συμπεράσματα και αξιώματα . Με αυτές τις απόψεις έρχεται σε αντίθεση με τον Αυγουστίνο καθώς απορρίπτει τη χρησιμότητα της Θείας φώτισης και τονίζει τη νόηση και το λογικό ως μέσο για να γνωρίσει ο άνθρωπος την αλήθεια , ακόμη και το Θεό . Επομένως η ενόραση του Αυγουστίνου είναι μη αποδεκτή από τον Ακινάτη .

Ανάλογες είναι και οι ψυχολογικές του απόψεις . Όπως έχουμε ήδη αναφέρει , ο άνθρωπος είναι ψυχοφυσικό ον , καθώς έχει σώμα υλικό και ψυχή άυλη . Παρά το

γεγονός ότι η ψυχή είναι ανεξάρτητη πνευματικά και αθάνατη ως ύλη , το σώμα παίρνει μορφή από αυτή και ενώνεται ως οργανική ολότητα .

Ειδικότερα οι εκδηλώσεις της ψυχής είναι πέντε : φυτική , αισθητική , ορεκτική , κινητική και πνευματική . Όλες οι ψυχές φυτών και ζώων χάνονται με το θάνατο , σε αντίθεση με την ανθρώπινη που παραμένει αθάνατη . Όμως και σε αυτή οι τέσσερις εκδηλώσεις της πεθαίνουν και μόνο η πνευματική διάσταση της ανθρώπινης ψυχής είναι άφθαρτη . Οι τέσσερις πρώτες εκδηλώσεις της ψυχής που υπάρχουν στα φυτά και τα ζώα , δεν έχουν την ίδια φύση και στον άνθρωπο . Στην ανθρώπινη ύπαρξη παρεμβαίνει η νόηση είτε με την παθητική , είτε με την ενεργητική της όψη και σχηματίζονται δύο ειδών δυνάμεις : οι διανοητικές και οι συναισθηματικές-βουλητικές .

Επιπλέον ο άνθρωπος έχει δύο κατηγορίες αισθήσεων : τις εσωτερικές και τις εξωτερικές . Οι εξωτερικές αισθήσεις περιλαμβάνουν τη συγκέντρωση πληροφοριών , ερεθισμάτων , εικόνων του εξωτερικού κόσμου , τα οποία συγκεντρώνει η ψυχή με τα οργανικά αισθητήρια όργανα . Επομένως , όπως αναφέρει και ο Αριστοτέλης , η ψυχή δεν γνωρίζει τα ίδια τα αντικείμενα , αλλά τη μορφή τους . Υπάρχει όμως η περίπτωση τα αισθήματα που προκαλούνται από την επαφή με κάποιο ερέθισμα , να φέρουν αλλοίωση στα αισθητήρια όργανα και να μην μας δίνουν πάντα τη σωστή νοητική γνώση . (Λογοθέτου Κ. 1930)

Απορρίπτει την ύπαρξη έμφυτων ιδεών και γι' αυτόν η ψυχή είναι *tabula rasa* δηλαδή άγραφη πλάκα . Αυτή την άποψη την τεκμηριώνει με τα ακόλουθα επιχειρήματα . Σε περίπτωση που η ανθρώπινη ψυχή είχε έμφυτες ιδέες , τότε θα έπρεπε να τις θυμάται πάντοτε , γεγονός που δεν ισχύει , καθώς σε περιπτώσεις όπου ένας άνθρωπος είναι τυφλός ή κουφός δεν έχει γνώσεις που αντιστοιχούν στις αισθήσεις αυτές . Οι γνώσεις τις οποίες αποδέχεται και υποστηρίζει την ύπαρξή τους

είναι οι νοητικές γνώσεις και οι γνώσεις πίστης . Οι νοητικές γνώσεις αποκτώνται με τη βοήθεια των αισθήσεων , καθώς για να παραχθεί μια σκέψη χρειάζονται εικόνες . Αυτό το διαπιστώνουμε κάθε φορά που δίνουμε παραδείγματα στην προσπάθειά μας να γίνουμε κατανοητοί στον συνομιλητή μας , ώστε να σχηματίσει εικόνες και να μπορέσει να σκεφτεί . Η αισθησιακή γνώση αποτελεί τη βάση της νοητικής γνώσης , καθώς είναι απαραίτητη η επέμβαση της νόησης προκειμένου να διαχωρίσει το υλικό από το πνευματικό και να καταλήξει σε λογικά συμπεράσματα . Παράλληλα με τη νοητική ικανότητα υπάρχει και η βουλευτική δύναμη του ανθρώπου . Ενώ η νοητική επιθυμία φέρνει την ψυχή σε επαφή με τον ορατό , συγκεκριμένο κόσμο , η βουλευτική δύναμη ωθεί την ανθρώπινη ψυχή προς το αγαθό ύστερα από ελεύθερη εκλογή . Η νόηση δεν μπορεί να προσπελάσει τις γνώσεις πίστης .

Περνώντας στην κατηγορία των εσωτερικών αισθήσεων μπορούμε να πούμε ότι περιλαμβάνει τη γενική αίσθηση , τη φαντασία , την ικανότητα εκτίμησης και τη μνήμη . Συγκεκριμένα αναφέρει ότι ενώ με την όραση ο άνθρωπος μπορεί να διακρίνει τις διαφορές μεταξύ ίδιων ερεθισμάτων , για παράδειγμα : δύο διαφορετικά χρώματα , εν τούτοις δεν μπορεί με το ίδιο μέσο να διακρίνει δυο διαφορετικά ερεθίσματα , παραδείγματος χάρη : ένα χρώμα από μια οσμή . Για το λόγο αυτό υπάρχει μια κοινή αίσθηση η οποία διαχέεται σε όλες τις αισθήσεις . Η ικανότητα του ανθρώπου να διατηρεί στο μυαλό του και να αναπλάθει γνωστά αντικείμενα , ονομάζεται φαντασία . (Ευροτόρη Η. 1967)

Μια εσωτερική αίσθηση κοινή σε ζώα και ανθρώπους είναι η ικανότητα να διακρίνει το ωφέλιμο από το επικίνδυνο , χωρίς κάποιο εξωτερικό όργανο . Πρόκειται για την εκτιμητική ικανότητα , η οποία είναι συνδεδεμένη με την μνήμη και την ανάμνηση που αποτελούν κυρίως ιδιότητες της ανθρώπινης ψυχής . Η παθητική νόηση του ανθρώπου αντιστοιχεί με την ικανότητα των ζώων για εκτίμηση του

βλαβερού από το ωφέλιμο . Ανώτερη όμως από την παθητική αυτή ικανότητα είναι η ενεργητική νόηση , με την οποία συλλογίζεται διαλεκτικά , επεξεργάζεται τις αναμνήσεις και τις σκέψεις του και βρίσκει τις σχέσεις που δημιουργούνται ανάμεσα στα αισθητά αντικείμενα και τις νοητικές συλλήψεις .

Συμπερασματικά μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι ο Θωμάς ο Ακινάτης , ακολουθώντας μια διαφορετική κατεύθυνση από τον Αυγουστίνο , κατορθώνει να συμφυλιώσει την χριστιανική με την αρχαία ελληνική φιλοσοφία . Απορρίπτει την πλατωνική θεωρία για τις έμφυτες ιδέες , αποκλείει τον καθαρό εμπειρισμό και επισημαίνει ότι η διαφορά μεταξύ αισθήσεων και νόησης και αισθημάτων και γνώσης , δεν είναι θέμα βαθμού αλλά φύσης . Σύμφωνα με τις ψυχολογικές του ιδέες χαρακτηρίζεται ως νοησιαρχικός και ρεαλιστής , παρά το γεγονός ότι δεν αναλύει τον τρόπο με τον οποίο τα εσωτερικά ή εξωτερικά αισθήματα μεταβάλλονται σε γνώση . Τέλος και στην ηθική του διδασκαλία εμφανίζεται ως αριστοτελικός και νοησιαρχικός , καθώς βλέπει τους ηθικούς κανόνες να πηγάζουν από τη λογική φύση του ανθρώπου .

ΣΧΟΛΑΣΤΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΚΑΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ

Κατά την περίοδο του Μεσαίωνα , παράλληλα με την θρησκευτική άποψη της ψυχολογίας σημειώνεται μια έντονη τάση επιστροφής στα φιλοσοφικά διδάγματα των αρχαίων Ελλήνων με πιο ξεκάθαρο φιλοσοφικό πνεύμα . Η έντονη αυτή τάση που επηρέασε σημαντικά τους εκπροσώπους της θρησκευτικής ψυχολογίας , ξεκίνησε με αφετηρία το Βυζάντιο , έδρα την Ιταλία και στοχεύει στην ανανέωση και αναβίωση του αρχαίου πνεύματος . Η φιλοσοφική αυτή κατεύθυνση αρχίζει από τον 6^ο αιώνα και εκτείνεται ως το τέλος του 15^{ου} αιώνα , με τρεις αξιοσημείωτους σταθμούς στον

9^ο, 12^ο και 15^ο αιώνα , καλύπτοντας όλο το χρονικό διάστημα της Βυζαντινής περιόδου . Η εν λόγω κίνηση ονομάζεται Σχολαστική Φιλοσοφία . (Ξυροτύρης Η. 1967)

Οι εκπρόσωποι της Σχολαστικής φιλοσοφίας είναι κυρίως Έλληνες του Βυζαντίου , οι οποίοι προσπαθούν να προετοιμάσουν το έδαφος για να προπαρασκευάσουν μια καινούρια αντίληψη για τον άνθρωπο , τη φύση και το Θεό , η οποία θα εκδηλωθεί το 16^ο αιώνα . Αυτό επιχειρούν να το πετύχουν με το να παραμερίζουν από τη μία πλευρά τον θεοκεντρισμό του μεσαίωνα , ενώ από την άλλη πλευρά να συνδυάσουν την παράδοση με την ελευθερία σκέψης της νέας εποχής . Παρακάτω θα αναφέρουμε τους εκπροσώπους που μας ενδιαφέρουν από την άποψη της ψυχολογίας χωρίζοντάς τους σε Έλληνες και Δυτικούς εκπροσώπους .

Από τον 6^ο και 7^ο αιώνα οι Έλληνες της Ανατολής με κέντρα την Αντιόχεια , την Αλεξάνδρεια και τη Γάζα της Παλαιστίνης , επιχειρούν να ερμηνεύσουν τον άνθρωπο και γενικότερα τον κόσμο έχοντας πάντα σαν βάση άλλοτε την φιλοσοφία του Πλάτωνα και άλλοτε του Αριστοτέλη .

Ξεκινάμε την αναφορά μας στους Έλληνες φιλοσόφους από τον Αινεία τον Γαζαίο , ο οποίος έζησε από το 450 έως το 534 μ.Χ. . Αρκετές ψυχολογικές γνώμες του διατυπώνει στο φιλοσοφικό του διάλογο : *«Θεόφραστο ή για την αθανασία της ψυχής»* . Σύμφωνα με τις απόψεις του η ψυχή γεννιέται με το σώμα , είναι η μορφή του και είναι αθάνατη . Η κυριότερη δύναμη της ανθρώπινης ψυχής είναι η ελεύθερη βούληση . (ΤατάκηΒ. 1952)

Ο Λεόντιος ο Βυζάντιος 475-542 μ.Χ. χαρακτηρίζεται ως περισσότερο αριστοτελικός . Ο ίδιος θεωρεί τον άνθρωπο ως συνύπαρξη ψυχής και σώματος . Δεν υφίσταται ανθρώπινη ύπαρξη ούτε μόνο με την ψυχή , ούτε μόνο με το σώμα . Επηρεασμένος από τις πλατωνικές αντιλήψεις ορίζει την ψυχή ως άυλη , αυτοκίνητη

και αθάνατη , με τρεις ιδιότητες : επιθυμητική , ενεργητική (θυμοειδής) και λογιστική . Σχετικά με το ανθρώπινο σώμα εκφράζει μια καθαρά αριστοτελική γνώμη : *οργανικόν δυνάμει ζώην έχον* . Και ο Λεόντιος αναγνωρίζει την ελεύθερη βούληση ως την βασική δύναμη που μπορεί να κατευθύνει τον άνθρωπο στην σωτηρία .

Παρόμοιες αντιλήψεις για τον άνθρωπο βρίσκουμε και στον Μάξιμο τον Ομολογητή 580-662 μ.Χ. . Αναγνωρίζει δύο είδη γνώσεων τα οποία και διαχωρίζει . Επομένως υπάρχουν οι εμπειρικές γνώσεις που αποκτώνται με τις αισθήσεις και το νου , τις οποίες θεωρεί απατηλές και τις πραγματικές που συλλαμβάνονται με την ενόραση , η οποία ενώνει τον άνθρωπο με το Θεό . (Γεωργούλη Κ.Δ.1964)

Κατά τον 8^ο , 9^ο και 10^ο αιώνα αξιοσημείωτες είναι οι αντιλήψεις του Ιωάννη του Δαμασκηνού . Ο άνθρωπος κατά το Δαμασκηνό είναι μια υπόσταση που δημιουργείται από την ένωση δύο διαφορετικών φύσεων : της ψυχής και του σώματος . Ψυχή και σώμα δημιουργήθηκαν συγχρόνως και η ψυχή είναι ενωμένη με το σώμα . Ανώτερος σκοπός του ανθρώπου είναι η θεοποίησή του . Δεν αναγνωρίζει την ύπαρξη έμφυτων διαθέσεων καλών ή κακών στον άνθρωπο και τον ορίζει ως υπεύθυνο για τις πράξεις του . Ο άνθρωπος έχει προικισθεί με το λογικό αλλά και με το άλογο , το μέρος δηλαδή της ψυχής που εκδηλώνεται με τα πάθη . Έχει την επιθυμία να μοιάσει στο Θεό , αλλά και την οργή της αμαρτίας . Η απόφαση που θα πάρει , αν δηλαδή θα συρθεί προς την αμαρτία ή προς το αγαθό , εξαρτάται από την κατεύθυνση που θα δώσει το λογικό . Καθώς αφού έχει σώμα έχει και αδυναμίες . Πηγή και αιτία του κακού είναι η ελευθερία βούλησης .

Ο Δαμασκηνός ενώ τοποθετεί την πίστη πάνω από τη γνώση , παραδέχεται ότι το ανθρώπινο λογικό μπορεί να αντικρίσει και να πλησιάσει κάθε αλήθεια . Εξάλλου σέβεται όλο τον υλικό κόσμο που δημιούργησε ο Θεός . Ούτε αυτός παρουσιάζει

αυτοτέλεια φιλοσοφική . Η μεγάλη επίδραση του Αριστοτέλη και των Στωικών στη λογική και την ψυχολογία του είναι εμφανής στο βιβλίο του *«Πηγή της γνώσεως»* . Στο Α' μέρος του βιβλίου του ορίζει τη γνώση λέγοντας ότι *«η γνώση είναι το φως της λογικής ψυχής , ενώ η άγνοια το σκοτάδι της ψυχής»* . Στο Β' μέρος αναλύει τη διαλεκτική του , τις μεθοδολογικές μορφές της νόησης , που είναι η διαιρετική , η οριστική , η αναλυτική και η αποδεικτική . Τέλος στο Γ' μέρος , καθορίζει τι πρέπει να πιστεύει ο Χριστιανός . Γενικά είναι ένας ορθολογιστής φιλόσοφος και μυστικιστής θεολόγος . (Λογοθέτου Κ 1930)

Ο Φώτιος 820-891 μ.Χ. , υπήρξε ο θεμελιωτής της ελληνικής αναγέννησης στην τελευταία περίοδο της Βυζαντινής εποχής από τον 9^ο έως τον 15^ο αιώνα . Η φιλοσοφία του , που εκφράζεται μέσα από την κίνηση της ονοματοκρατίας και πραγματοκρατίας , αναγνωρίζει τα είδη και τα γένη που τα ορίζει ως υλικά . Απομακρύνεται τέλος από τα πλαίσια της θεολογίας και εμφανίζεται αριστοτελικός και στωικός απορρίπτοντας τις πλατωνικές ιδέες .

Από τον 11^ο έως τον 15^ο αιώνα συναντάμε μια ομάδα φιλοσόφων του Βυζαντίου , οι οποίοι ακολουθώντας κυρίως το φιλοσοφικό σύστημα του Πλάτωνα , ασχολήθηκαν και με ψυχολογικά προβλήματα . Αυτοί οι φιλόσοφοι είναι οι ακόλουθοι .

Ο Μιχαήλ Ψελλός 1018-1079μ.Χ. , ο οποίος πιστεύει στην ύπαρξη έμφυτων προδιαθέσεων στον άνθρωπο και διαπιστώνει την εκστατική κατάσταση , με την οποία η ανθρώπινη συνείδηση βλέπει το θεϊκό φως . Ο Ψελλός έγραψε ειδική ψυχολογική μελέτη με τον τίτλο : *«Εις την ψυχολογία του Πλάτωνα»* , υποστηρίζοντας απόλυτα την πλατωνική θέση στα ψυχολογικά θέματα του ανθρώπου και καταπολέμησε τις προλήψεις της μαγείας και του αποκρυφισμού , με στόχο να απελευθερώσει το πνεύμα και το νου , που το θεωρεί σαν την ανώτατη βαθμίδα της

τέλειας ψυχής . (Τατάκη Β. 1952)

Στις αρχές του 14^{ου} αιώνα ο Νικηφόρος Χούμνος 1261-1327μ.Χ. , αντιτίθεται στη νεοπλατωνική φιλοσοφία . Με τα βιβλία του , που αναφέρονται στην ψυχή , την ύλη και στις ιδέες προσπαθεί να αποδείξει ότι οι ψυχές δεν προϋπάρχουν από τα σώματα (συμφωνία με τις απόψεις του Πλάτωνα και του Πλωτίνου) , ούτε μεταβαίνουν σε άλλα σώματα , ότι τα ζώα δεν έχουν νόηση , ότι η γνώση δεν έχει ως πηγή την ανάμνηση και τέλος ότι θα υπάρξει ανάσταση ψυχών και σωμάτων για θεία αμοιβή ή τιμωρία . (Γεωργούλη Κ.Δ.1964)

Ο Γεώργιος Γεμιστός ή Πλήθων 1261-1327 μ.Χ. γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη και έζησε στη Σπάρτη και την Ιταλία . Οι ψυχολογικές γνώμες του Πλήθωνα απορρέουν από τις γενικές αντιλήψεις του για το σύμπαν και την επιστήμη . Είναι οπαδός της καθαρής αιτιοκρατίας (determinismus) . Οτιδήποτε γίνεται στον κόσμο δεν είναι τυχαίο αλλά προκαθορισμένο από τυφλή αναγκαιότητα , από μια σταθερή αιτιοκρατία και νομοτέλεια . Παραδέχεται την ελευθερία της βούλησης , συνδυασμένη με την φρόνηση , την εσωτερική πρόθεση του ανθρώπου και με την άσκηση της αρετής .

Παραδέχεται την πολυθεία με ανώτερο θεό το Δία , τον οποίο αναγνωρίζει ως το υπερούσιο Εν . Από το Εν προήλθε ο νους που περιέχει τις ιδέες και ακολουθεί η ψυχή . Αυτά τα τρία στοιχεία αποτελούν τον υπεραισθητό κόσμο . Υπάρχει όμως και ο αισθητός κόσμος , που αποτελείται από ύλη και δημιουργήθηκε από θεϊκή ενέργεια . Σύμφωνα με τις απόψεις του ο άνθρωπος αποτελείται από ψυχή και σώμα . Το σώμα είναι θνητό , υλικό , το χαρακτηρίζει ως *όχημα της ψυχής* και το αναγνωρίζει ως την αιτία που ωθεί τον άνθρωπο σε πλάνες . Η ψυχή , σε αντίθεση με το σώμα , είναι συγγενής προς το Θεό , άφθαρτη , αθάνατη και αποτελείτο μέσο σύνδεσης με το θεϊκό νου . Η μεγαλύτερη δύναμη της ψυχής είναι ο νους . (Ξηροτόρης Η 1967)

Οι καλές ψυχές αμοίβονται , ενώ οι κακές τιμωρούνται . Για το λόγο αυτό συνιστά την αρετή , που είναι συνισταμένη της σωφροσύνης , της ανδρείας , της δικαιοσύνης και της φρόνησης και την οποία αποκτά ο άνθρωπος όχι μόνο από τις φυσικές καταβολές του αλλά από το λόγο και την άσκηση . Στο βιβλίο του «*Περὶ νόμων*» 1441 , διατυπώνει διεξοδικά τις αντιλήψεις του για το οντολογικό και ανθρωπολογικό ζήτημα .

Ένας εξίσου σημαντικός Έλληνας φιλόσοφος ήταν ο Βησσαρίων 1403-1472 μ.Χ. , από την Τραπεζούντα ο οποίος υπήρξε Μητροπολίτης Νίκαιας και Πατριάρχης Κωνσταντινούπολης . Ο Βησσαρίων στην κοσμοθεωρία του δεν αντλεί στοιχεία μόνο από τους αρχαίους Έλληνες , όπως ο Πλήθων , αλλά παρακολουθεί και τα πνευματικά ρεύματα της δύσης . Ειδικότερα για τον άνθρωπο υποστηρίζει την δική του φιλοσοφική θεωρία , χωρίς να κατηγορεί τον Αριστοτέλη , λέγοντας ότι η ανθρώπινη ψυχή είναι κάτι το *αυτοκίνητο* δηλαδή ότι κινεί τον εαυτό της . Αυτό εκδηλώνεται με τη βούληση και τη σκέψη . Η ψυχή είναι απλή , άφθαρτη , αθάνατη , αδιαίρετη , υπάρχει πριν από το σώμα ύστερα από το θάνατο του οποίου αμείβεται ή τιμωρείται ανάλογα με τις πράξεις της . (Βακαλοπούλου Α.1966)

Αποδέχεται την ελευθερία του ανθρώπου και την υπευθυνότητά του , ταυτιζόμενος στις απόψεις του αυτές , με τη Θεία Πρόνοια , τον προορισμό και την πρόγνωση του Θεού . Διακρίνει επίσης την ιδέα της Αγίας Τριάδας στη φιλοσοφία του Πλάτωνα καθώς και αυτός αναφέρεται σε ανώτατο αγαθό , νου και κοσμική ψυχή . Όλα αυτά παρουσιάζονται και αναλύονται στο βιβλίο του «*Έλεγχος των κατά του Πλάτωνος βλασφημιών*» . Μαζί με τον Πλήθωνα αποτελούν τους εκπροσώπους της ανθρωπιστικής τάσης που εμφανίζεται την περίοδο αυτή .

Ο σημαντικότερος εκφραστής της ανθρωπιστικής τάσης είναι ο Γεώργιος

Κουρτέσης ή αλλιώς Γενάδιος ο Σχολάρχιος 1405-1468μ.Χ. . Υπήρξε διευθυντής της Ακαδημίας στην Κωνσταντινούπολη . Ασχολήθηκε με τις φυσικές επιστήμες ιδιαίτερα με τα μαθηματικά , όπως ο Πλήθων και ο Βησσαρίων και ανέπτυξε αριστοτελικές και πλατωνικές αντιλήψεις . (Μπόνη Κ 1953)

Συγκεκριμένα ο Γενάδιος υποστηρίζει προορισμός της γήινης ζωής είναι η απόκτηση της αρετής που εγγυάται το χωρισμό σώματος και ψυχής , συνταιριάζοντας με τον τρόπο την αριστοτελική ψυχολογία με την χριστιανική διδασκαλία .

Αναγνωρίζει τρία είδη ψυχής : τη λογική , τη φυτική και την αισθητική . Πιστεύει ότι η λογική ψυχή είναι θείο δημιούργημα που πλάστηκε μαζί με το σώμα στο οποίο κατοικεί . Δεν προϋπάρχει η ψυχή από το σώμα αλλά εγκαθίσταται μέσα σε αυτό σαν όργανό του και προκαλεί την κίνησή του . Όταν το σώμα φθαρεί αυτή , σε αντίθεση με τη φυτική και την αισθητική , δεν φθείρεται αλλά συνεχίζει να ζει μόνη της .

Ακόμη όμως και όταν το σώμα ζει , η λογική ψυχή ενεργεί μόνη της καθώς σκέπτεται . Γι' αυτό την ονομάζει και λογική , περιέχει δηλαδή το νου και τη σκέψη .

Η μεταθανάτια τύχη της εξαρτάται τόσο από την ίδια , καθώς από τη φύση της είναι αθάνατη , όσο και από την επίδραση του σώματος . Ο Γενάδιος παραδέχεται τρεις κατηγορίες ψυχών : τις τέλειες , τις αμαρτωλές και τις μέσες . Ανάλογα με την κατηγορία ρυθμίζονται αντίστοιχα οι αμοιβές ή οι τιμωρίες , αν δηλαδή θα παραμείνει καθαρή , αθάνατη , αν θα ζήσει στην κόλαση ή στο γήινο παράδεισο . Στα έργα του «*Κατά των Πλήθωνος αποριών επ' Αριστοτέλη*» και «*Περί των ανθρωπίνων ψυχών*» , παρουσιάζει διεξοδικά τις απόψεις του , υπερασπίζοντας και τις ψυχολογικές αντιλήψεις του Αριστοτέλη . (Ξηροπόρης Η.1967)

Τέλος , ο Θεόδωρος Γαζής 1370-1477 μ.Χ. , υπήρξε ορθόδοξος αριστοτελικός οπαδός . Γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη αλλά έζησε κυρίως στην Ιταλία . Είχε πλούσιο συγγραφικό έργο . Πιο συγκεκριμένα στα έργα του : «*Εάν η φύσης βουλεύεται*» ,

«Περί εκουσίου και ακουσίου» και «Θεοδώρου προς Πλήθωνα υπέρ Αριστοτέλους» αποδέχεται και αναλύει τις ψυχολογικές αντιλήψεις του Αριστοτέλη .

Κατά τη διάρκεια του 6^{ου} και 7^{ου} αιώνα εξακολουθεί να κυριαρχεί στη δύση η επίδραση του Αυγουστίνου , ο οποίος είχε μεταφέρει τις αρχές του Πλάτωνα και του Πλωτίνου στο δυτικό κόσμο .

Στις αρχές του 6^{ου} αιώνα ο Ιταλός φιλόσοφος Βοήθιος –Anicius Manlius Torquatus Severinus Boethius , 470-525 μ.Χ. εισήγαγε πρώτος την αριστοτελική σκέψη στη δύση , που ήταν περισσότερο μια αντίληψη πρακτικής και συστηματικής διάταξης των γνώσεων με τη λογική . Παρουσίασε πολύπλευρο συγγραφικό έργο και θεωρείται ως ο πρώτος Σχολαστικός φιλόσοφος . Ασχολήθηκε κυρίως με τη μεταφορά πολλών έργων του Αριστοτέλη , τα οποία σχολίασε και επέμεινε στη λογική του αρκετά ώστε να θεωρείται καθηγητής της Λογικής στο μεσαίωνα , μέχρι το 13^ο αιώνα . (Λούβαρη Ν 1933)

Διαιρεί τα όντα σε τρεις κατηγορίες : τα υπερνοητά (Θεός , άγγελοι)που εξετάζει η θεολογία , τα νοητά (ψυχή που σχετίζεται με το σώμα) τα οποία εξετάζει η ψυχολογία και τα υλικά (άψυχα) όντα με τα οποία ασχολείται η φυσική . Οι παραπάνω επιστήμες εντάσσονται μέσα σε ένα ευρύτερο πλαίσιο Ελεύθερων Τεχνών το οποίο αποτελείται από δύο κύκλους : το quadrivium το οποίο περιλαμβάνει τις επιστήμες της φύσης και το trivium που περιλαμβάνει τις επιστήμες της γνώσης και της έκφρασης . Οι ψυχολογικές του απόψεις είναι εμφανείς στη Λογική του που αποτελεί συμπλήρωμα της Λογικής του Αριστοτέλη . Χαρακτηριστικά λέει ότι όσο πιο καλά χρησιμοποιεί το λογικό του ο άνθρωπος , τόσο πιο πολύ γίνεται ελεύθερος . Ο άνθρωπος αποτελείται από σώμα και ψυχή η οποία προϋπάρχει από τη δημιουργία του . Με τις αισθήσεις αποκτάμε εντυπώσεις για τα πράγματα , τις οποίες η νόηση μεταβάλλει σε αφηρημένες έννοιες και ιδέες . Το αίσθημα επομένως είναι η ενέργεια

της ψυχής πάνω στις εντυπώσεις και όχι παθητικό δημιούργημα του σώματος . Η νόηση με τη μεταβολή των γενικών εντυπώσεων σε αφηρημένες έννοιες και ιδέες , σφραγίζει και κατευθύνει όχι μόνο τη βούληση , αλλά και την ελευθερία του ανθρώπου . (Ξηροτύρης Η .1967)

Ο Άγγλος φιλόσοφος Αλκουίνος –Alcuin 735-804 μ.Χ., είναι ένας αρκετά σημαντικός φιλόσοφος και πνευματικός αναμορφωτής της εποχής του . Από την άποψη της ψυχολογίας αναφέρουμε τον Αλκουίνο γιατί παράλληλα με το trivium και το quadrivium , που δίδαξε ο ίδιος στην Ακαδημία που ίδρυσε στη Γαλλία , έγραψε το πρώτο βιβλίο ψυχολογίας το μεσαίωνα με τον τίτλο : «*Η λογική ψυχή*» . Στο βιβλίο αυτό επαναλαμβάνει τις γνώμες του Πλάτωνα , του Πλωτίνου και του Αυγουστίνου . Πιστεύει ότι οι αισθήσεις είναι αγγελιοφόροι που πληροφορούν την ψυχή για ό,τι γίνεται στο σώμα . Η ψυχή μόνη της δημιουργεί τα αισθήματα και τις εικόνες . Αντλαμβάνεται τον άνθρωπο ως μια ψυχή που υπηρετείται από το σώμα . (Αμαντου Κ.1953)

Ενδιαφέρουσες είναι οι θεωρίες του Ιρλανδού φιλόσοφου Ιωάννη Σκώτου Εριγένη-Jean Scot Erigene 810-877 μ.Χ. . Πιστεύει ότι το προπατορικό αμάρτημα δεν έσβησε την ομοιότητα του ανθρώπου προς το Θεό . Η ανθρώπινη ψυχή μπορεί να εκδηλώσει την ομοιότητα αυτή καθώς είναι η εικόνα της Αγίας Τριάδας . Στην κορυφή της βρίσκεται ο νους με τον οποίο ατενίζουμε τον ίδιο το Θεό , ανεπηρέαστοι από τις αισθήσεις και τις εμπειρικές εικόνες . Σε ένα δεύτερο επίπεδο τοποθετείται ο λόγος με τον οποίο ανιχνεύουμε τις πρώτες αιτίες . Τέλος , σε ένα τρίτο επίπεδο βρίσκεται η Τρίτη δύναμη της ανθρώπινης ψυχής , την οποία ο Εριγένης άλλοτε ονομάζει μνήμη και άλλοτε εσωτερική αίσθηση , με την οποία ο άνθρωπος μπορεί να γνωρίσει τα αποτελέσματα που φέρνουν οι πρώτες αιτίες . Η τριάδα αυτή στην πνευματική λειτουργία του ανθρώπου είναι δημιουργική στο σύνολό της γιατί η ψυχή

δημιουργεί το σώμα της . Η ψυχή είναι η εικόνα του Θεού , ενώ το σώμα είναι η εικόνα της ψυχής . Το σώμα μας οδηγεί σε μια πτώση από την οποία λυτρωνόμαστε με την ενανθρώπιση του λόγου , την επιστροφή στο Χριστό και στη θεϊκή πηγή μας . Η κυκλική αυτή διαδρομή είναι νεοπλατωνική . Η επάνοδος της ψυχής στην πηγή της γίνεται με τρία διαδοχικά ανοδικά στάδια και είναι έργο που οφείλεται , όχι μόνο στη φύση της ψυχής , αλλά και στη χάρη του Θεού . (Λούβαρη Ν. 1933)

Κατά τον 11^ο και 12^ο αιώνα δύο εκπρόσωποι της φιλοσοφίας από τη δύση μας ενδιαφέρουν . Ο πρώτος είναι ο Saint Anselme δηλαδή ο Άνσελμος ή αλλιώς Άνσελμος της Κανταβριγίας ή της Αόστης 1033-1109 μ.Χ. . Ονομάστηκε έτσι γιατί γεννήθηκε στην Αόστη της Γαλλίας και ήταν Επίσκοπος της Κανταβριγίας . Υποστηρίζει ότι ο άνθρωπος αποτελείται από σώμα και ψυχή . Η ψυχή φέρνει την εικόνα του τριαδικού Θεού, που εκφράζεται στον άνθρωπο με την μνήμη , τη νόηση και την αγάπη προς το δημιουργό . Με τις σωματικές αισθήσεις και τις νοητικές δυνάμεις της ψυχής αποκτούμε γνώσεις , αυτό όμως γίνεται με την ενίσχυση του θείου φωτισμού που εμφανίζεται με τον αυτοκατοπτρισμό της ανθρώπινης ψυχής . Κύριο μέλημά του είναι η αναγωγή της πίστης σε γνώση . Η πίστη γι' αυτόν είναι το πρωταρχικό στοιχείο στον άνθρωπο . Κάθε σκέψη μας στηρίζεται στην πίστη και αρχίζει από το δόγμα . Η πίστη προηγείται και η σκέψη ακολουθεί . Η σκέψη χρειάζεται για να κατανοήσουμε το περιεχόμενο των αληθειών της πίστης . Σε κάθε περίπτωση όμως η πιστεύουμε για να γνωρίσουμε . Έγραψε βιβλία για την ελεύθερη βούληση , την αλήθεια , τον μονόλογο και άλλα . (Ξηροτόρης Η. 1967)

Αντίθετες αντιλήψεις διδάσκει ο μεγαλύτερος γάλλος φιλόσοφος Αβελάρδος-Abelard 1079-1142 μ.Χ. , ο οποίος επιζητεί να εξαφανίσει τα σύνορα μεταξύ πίστης και γνώσης . Επηρεασμένος από τον Αριστοτέλη , ασχολήθηκε ειδικά με τον σχηματισμό γενικών εννοιών και επέμεινε στη διαλεκτική μέθοδο . Ο Αβελάρδος

στάθηκε η αφορμή να ανακαλυφθεί ο Αριστοτέλης στη δύση και να παραμεριστεί ο Πλάτωνας . Η συμβολή του στη ψυχολογία είναι μεγάλη και αναφέρεται στον σχηματισμό εννοιών , τις οποίες χωρίζει σε γενικές και μερικές . Αναφέρει το εξής παράδειγμα : με τα μάτια μας , λέει , βλέπουμε ένα πύργο και σχηματίζουμε την εικόνα του , που διατηρείται ακόμα και αν σταματήσουμε να τον παρατηρούμε . Αν ο πύργος αυτός καταστραφεί , εμείς εξακολουθούμε να διατηρούμε την εικόνα του . Η εικόνα που πήραμε με την κατ' αίσθηση αντίληψη , διαφέρει από τη φανταστική εικόνα που πλάσαμε αργότερα . Η δεύτερη εικόνα μοιάζει με μια πόλη που είδαμε στο όνειρό μας ή που πλάσαμε στην φαντασία μας , χωρίς να την έχουμε αντικρίσει στην πραγματικότητα . Τέτοιες εικόνες διαφέρουν ακόμα και από εικόνες που σχηματίζουμε για έναν πύργο γενικά ή για τον άνθρωπο γενικά , διαφέρουν δηλαδή και από την γενική έννοια ενός αντικειμένου που σχηματίζουμε . Η σκέψη μας συλλαμβάνει την μερική έννοια , μια ζωντανή εικόνα και ύστερα διακρίνει τα κοινά γνωρίσματα αυτής της κατηγορίας και σχηματίζει τη γενική έννοια ή την αόριστη λέξη , τη μη συγκεκριμένη . Επομένως η αληθινή γνώση είναι αυτή του μερικού , του ειδικού και όχι του γενικού και του αφηρημένου .

Στο σχηματισμό της γνώσης υπάρχουν δύο αλληλοσυμπληρούμενες αρχές : η αισθησιακή αντίληψη και η νοητική αντίληψη . Οι δύο αυτές αρχές που αντιστοιχούν στο σώμα και την ψυχή , παρά το γεγονός ότι είναι διαμετρικά αντίθετες , ενώνονται στενά κατά το σχηματισμό της γνώσης . Για παράδειγμα , όταν βλέπουμε ένα λευκό άλογο με την αίσθηση (όραση) , συλλαμβάνουμε το χρώμα (ατομικό στοιχείο) και την ουσία του την έννοια του (γενικό στοιχείο) . Το πνεύμα μας συνεργάζεται με τις αισθήσεις και σχηματίζει πρώτα την ατομική έννοια ενός αντικειμένου και μετά την γενική εικόνα του είδους . (Ξηροτόρης Η.1967)

Τον 13^ο αιώνα παρουσιάζεται στη δύση μια πνευματική αναδημιουργία , με

κύριες εστίες τα πανεπιστήμια του Παρισιού και της Οξφόρδης . Οι κύριοι εκπρόσωποι της πνευματικής αυτής αναγέννησης , που σημειώνεται τους τρεις τελευταίους αιώνες του μεσαίωνα 13^ο –15^ο είναι οι Άγγλοι , οι Γάλλοι και οι Ιταλοί . Αξιοσημείωτη , σε όλο αυτό τον νέο πνευματικό προσανατολισμό , υπήρξε και η συμβολή των αράβων και ιουδαίων φιλοσόφων , οι οποίοι με τις μεταφράσεις των έργων του Αριστοτέλη μεταδίδουν στη δύση τις αριστοτελικές ιδέες για τον άνθρωπο και προπαρασκευάζουν τις θεωρίες μεγάλων δυτικών φιλοσόφων όπως ο Θωμάς ο Ακινάτης , ο Ρογήρος Μπεϊκον και άλλοι . (Λούβαρη Ν. 1933)

Ο ιταλός φιλόσοφος Φιντάντσα (Jean de Fidanza) ή αλλιώς γνωστού με το όνομα Μποναβεντούρα (Bonaventue) ήταν εκείνος που αντέδρασε πιο έντονα στις αντιλήψεις του Θωμά του Ακινάτη . Ήταν Ιταλός Θεολόγος 1221-1274 μ.Χ. , δίδαξε για πολλά χρόνια στο πανεπιστήμιο του Παρισιού και εκπροσωπεί το πνεύμα του Αυγουστίνου και του Πλάτωνα , αποδεχόμενος και μερικές αριστοτελικές απόψεις . Πιστεύει ότι ο άνθρωπος δεν αποτελεί ψυχοφυσική ενότητα , όπως υποστήριξε ο Ακινάτης , αλλά ο νους είναι ανεξάρτητος από το σώμα . Η ψυχή δημιουργήθηκε μαζί με το σώμα , αλλά ένα μέρος της είναι καθαρά πνευματικό , δεν επηρεάζεται από το σώμα και μας οδηγεί στην ενόραση . Η ψυχή μαζί με τις πέντε αισθήσεις την μνήμη και τη φαντασία , έχει και τη διανοητική ικανότητα . Ο νους εμφανίζεται σαν δυνατή , ενεργητική και αποκτημένη νόηση . Οι τρεις αυτές ιδιότητες του νου συνεργάζονται για την απόκτηση γνώσεων . Ως μυστικιστής , θεωρεί ότι το λογικό είναι τυφλό όταν του λείπει η πίστη και στηρίζεται σε εμπειρικά δεδομένα . (Ξηροτύρης Η. 1967)

Κύριος εκπρόσωπος της νέας φιλοσοφικής κατεύθυνσης είναι ο Άγγλος Ρογήρος Μπεϊκον (Roger Bacon) 1215-1294 μ.Χ. . Γεννήθηκε στο Γλτσεστερ της Αγγλίας . Σπούδασε στην Ιταλία και το Παρίσι φιλολογία , θεολογία , ιστορία , φυσική , μαθηματικά και ιατρική . Έγινε διδάκτωρ της θεολογίας και καθηγητής στο

πανεπιστήμιο της Οξφόρδης . Για τις «αστρονομικές» του αντλήψεις καταδικάστηκε από τους Φραγκισκανούς να μείνει κλεισμένος σε μοναστήρι . Στα συγγράμματά του τόνισε κυρίως τη φιλοσοφία της φύσης , στα μαθηματικά και τη φυσική καθώς επίσης και τη σημασία της εμπειρίας του πειράματος στις επιστήμες .

Απορρίπτει την τυφλή πίστη που πρεσβεύει ο Αυγουστίνος και δέχεται την έκσταση με την οποία ενώνεται ο άνθρωπος με το Θεό . Στον γνωσιολογικό τομέα , παραδέχεται δύο πηγές γνώσης : την θεωρητική και την πειραματική ή εμπειρική . Θεωρητική ορίζει την γνώση που αποκτούμε με το νου , χωρίς τη βοήθεια εμπειρικών δεδομένων . Την εμπειρία πάλι την διακρίνει σε δύο είδη : την εξωτερική και την εσωτερική . Η εξωτερική εμπειρία με τις αισθήσεις μας οδηγεί να γνωρίσουμε τη φύση , ενώ η εσωτερική με την ενόραση μας ωθεί να γνωρίσουμε την ψυχή μας , τον υπεραισθητό κόσμο και τον Θεό . Δέχεται μεγάλη επιρροή από τους σύγχρονούς του θεολόγους και από τους αρχαίους Έλληνες φιλοσόφους και δημιουργεί μια πρωτοποριακή για την εποχή του θεωρία σχετικά με το σχηματισμό της γνώσης . Εισάγει για πρώτη φορά στην ιστορία του πνεύματος το πείραμα , με το οποίο επιτυγχάνουμε αποδεικτικές γνώσεις κυρίως στις φυσικές επιστήμες αλλά και στην ψυχολογία . Έτσι , πριν από τον Ντεκάρτ (Descartes) , υποτάσσει την λογική στα μαθηματικά , γεγονός που τον καθιέρωσε ως δάσκαλο των πειραμάτων και εισηγητή της πειραματικής επιστήμης .

Βασικά χαρακτηριστικά της πειραματικής μεθόδου για την απόκτηση της γνώσης είναι πρώτα απ' όλα η ολοκληρωμένη βεβαιότητα για αυτό που μαθαίνουμε . Με την εφαρμογή της πειραματικής επαλήθευσης καταλήγουμε σε λογικά συμπεράσματα περιορίζοντας στο ελάχιστο την αμφιβολία και τον αντίλογο . Επίσης η πειραματική μέθοδος βοηθά στη βελτίωση και εξέλιξη των επιστημών , όπως για παράδειγμα η ιατρική που με τις πειραματικές μεθόδους που χρησιμοποίησε γνώρισε

αλματώδη πρόοδο και παρέτεινε την ανθρώπινη ζωή . Ένα τελευταίο χαρακτηριστικό της μεθόδου αυτής , είναι ότι αποκαλύπτει διάφορα μυστικά της φύσης από το παρελθόν και το μέλλον . Αυτή τη μέθοδο εφάρμοσε ο ίδιος στη φυσική και τα μαθηματικά , στα οποία υποτάσσει όλη τη λογική . Τα μαθηματικά για τον Μπέικον αποτελούν την πρώτη προϋπόθεση στο σχηματισμό της γνώσης . Ως δεύτερη προϋπόθεση αναγνωρίζει την συγκεκριμένη εμπειρία και ως τρίτη την πίστη .

(Ξηρητύρης Η.1967)

Προσπαθώντας να κάνει κατανοητή τη σημασία της εμπειρίας στις φυσικές επιστήμες , αναφέρει το παράδειγμα της φωτιάς . Σύμφωνα με το παράδειγμα , αν ένας άνθρωπος , που δεν έχει δει ποτέ φωτιά , καταφέρει να διδάξει με επιχειρήματα πειστικά , ότι η φωτιά καίει και καταστρέφει , το πνεύμα των ακροατών δεν θα μείνει ικανοποιημένο , παρά μόνο αν βάλουν το χέρι τους στη φωτιά , ώστε να επιβεβαιώσουν εμπειρικά αυτά που διδάχτηκαν στη θεωρία . Επομένως , η συλλογιστική σκέψη δεν αρκεί για την απόδειξη της αλήθειας , ενώ η εμπειρία αρκεί και χωρίς τη θεωρητική υποστήριξη . Αυτή η καινοτομία του Μπέικον επηρέασε αργότερα τις φυσικές επιστήμες και την σύγχρονη ψυχολογία με την εισαγωγή και καθιέρωση της πειραματικής μεθόδου στην έρευνα των ψυχολογικών φαινομένων . Παρά το γεγονός ότι ήταν μυστικιστής , ξέφυγε από τη Θρησκευτική Ψυχολογία , διαχωρίζοντας την πίστη από την γνώση , κλείνοντας έτσι τον κύκλο της Σχολαστικής Φιλοσοφίας που για πολλούς αιώνες προσπαθούσε να εναρμονίσει την πίστη με τη γνώση . Από το σημείο αυτό ξεκινά να κυριαρχεί η αντίληψη ότι η θρησκευτική πίστη και η φυσική γνώση είναι δυο κόσμοι διαφορετικοί και ότι δίπλα στη νόηση βρίσκεται η ανθρώπινη βούληση , που επιβεβαιώνει τη διάκριση ανάμεσα στη θρησκευτικότητα και τη φυσική γνώση .

Αξιοσημείωτος φιλόσοφος και εκπρόσωπος της Οξφόρδης είναι ο Σκωτσέζος

θεολόγος Σκότ (Duns Scot) 1260-1308 μ.Χ. . Αν και είναι σύγχρονος του Θωμά του Ακινάτη , δεν αποδέχεται τις γνωσιολογικές του αντιλήψεις . Εμφανίζεται αντίθετος με τη νοησιαρχική ψυχολογία του , δίνοντας τα πρωτεία στη βούληση και όχι στο νου . Θεωρεί τη βούληση ως την πρωταρχική δύναμη της ανθρώπινης ψυχής και ότι κατευθύνει τη νόηση , παρουσιάζοντας τη βουλησιαρχική αντίληψη της ψυχολογίας .

Ο άνθρωπος κατά τον Σκοτ , είναι βουλητικό ον , γι' αυτό δεν μπορεί με τη νόησή του να αποδείξει την αθανασία της ψυχής ή τις ιδιότητες του Θεού . Μπορεί όμως να αποδείξει τις φυσικές αλήθειες , που διακρίνονται σε δύο είδη : λογικές και πίστης . Οι λογικές αλήθειες δημιουργούνται με τη βοήθεια των αισθητηρίων οργάνων , των αντικειμένων που παρατηρούμε και του περιβάλλοντος . Απαρχή της γνώσης είναι μια γενική αίσθηση , καθώς δεν υπάρχουν έμφυτες γνώσεις . Τα αισθησιακά δεδομένα πρέπει να τα επεξεργαστεί η νόηση , προκειμένου να φτάσουμε στη γνώση .

Οι αλήθειες πίστης γίνονται δίχως τη βοήθεια του σώματος . Εδώ η συνειδησή μας ταυτίζεται με τη γνώση . Ο Σκοτ πιστεύει στην αθανασία της ψυχής χωρίς όμως να μπορεί να την αποδείξει . Η ψυχολογία του είναι δυϊστική , καθώς αναγνωρίζει το σώμα ως υλικό και την ψυχή πνευματική σαν δύο ουσίες που συνεργάζονται αλλά παράλληλα διατηρούν την αυτοτέλειά τους . Η πίστη προηγείται της φιλοσοφικής γνώσης . Οι γενικές αλήθειες και οι αλήθειες πίστης πρέπει να συνεργάζονται , παρά το γεγονός η πίστη , η αγάπη και η δράση οδηγούν τον άνθρωπο στην σωτηρία περισσότερο από την επιστημονική γνώση .

Ὁ Σκοτ δημιούργησε οπαδούς το δυτικό κόσμο . Έτσι οι τρεις επικρατούσες φιλοσοφικές και ψυχολογικές τάσεις κατά τον 14^ο και 15^ο αιώνα είναι ο Θωμισμός , ο Σκωτισμός και ο Αβερροϊσμός . (Ξηροτόρης Η.1967)

Ένας εξίσου σημαντικός φιλόσοφος είναι ο Ιταλός Φικίνος (Marsilius Ficinus)

1433-1499 μ.Χ. , από την Φλωρεντία . Οι ψυχολογικές του ιδέες χαρακτηρίζονται νεοπλατωνικές και είναι εμφανείς στο έργο του : «Πλατωνική Θεολογία» , καθώς και σε μεταφράσεις που έκανε σε έργα του Πλάτωνα και του Πλωτίνου .

Αντλαμβάνεται τον κόσμο δημιουργημένο σε βαθμίδες . Η κατώτερη βαθμίδα είναι η σωματική , η υλική , που έχει άπειρα μέρη , είναι παθητική και από τη φύση της αδρανής . Τα συστατικά κάθε σώματος είναι η ύλη και η ποσότητα , τα οποία δεν έχουν καμία ενέργεια . Όπου εκδηλώνεται ενέργεια προέρχεται από κάποια σωματική αρχή . Πάνω από την κατώτερη βαθμίδα υπάρχει η ποιότητα , από την οποία παίρνει μορφή το σώμα . Η ποιότητα αρχικά είναι ενεργητική , αλλά καθώς διαχέεται σε όλο το σώμα μολύνεται και γίνεται παθητική . Ένα επίπεδο υψηλότερα βρίσκεται η Τρίτη και ανώτερη βαθμίδα , η ψυχή , που είναι ενιαία , άφθαρτη και απλή . Οι δύο πρώτες βαθμίδες ως σωματικές , είναι φθαρτές και κινούνται από την ψυχή . Πάνω από την βαθμίδα της ψυχής βρίσκεται η τέταρτη βαθμίδα , ο άγγελος , που είναι ακίνητος , αναλλοίωτος , ενότητα και πολλότητα συγχρόνως . Στην πέμπτη και ανώτατη βαθμίδα βρίσκεται η απόλυτη ενότητα , το απόλυτο αγαθό , ο Θεός , που αποκλείει κάθε πολλότητα κινητή , όπως την ψυχή . (Λούβαρη Ν.1933)

Στο μέσο των πέντε βαθμίδων που είναι η τρίτη βαθμίδα βρίσκεται η ανθρώπινη ψυχή , η οποία συνδέει τις βαθμίδες και προς τα πάνω και προς τα κάτω . Η ψυχή λοιπόν του ανθρώπου κινείται και προς το Θεό και προς τα κατώτερα όντα , είναι δηλαδή αθάνατη και άυλη . Αυτό αποδεικνύεται καθώς η ίδια κινεί τον εαυτό της , είναι ασώματη , δεν αυξάνεται , ούτε ελαττώνεται , γνωρίζει το υπεραίσθητο και απλό και ενεργεί ελεύθερα . Αντίθετα το σώμα κινείται από την ψυχή , είναι υλικό , αυξάνεται και ελαττώνεται και τέλος δεν ενεργεί ελεύθερα , καθώς είναι φθαρτό και θνητό .

Γενικά παραδέχεται τρία είδη ψυχής : την κοσμική ψυχή , των άστρων και των

έμφυτων όντων . Με την κοσμική ψυχή κατεβαίνουν οι ιδέες από τον υπεραισθητό κόσμο στην ύλη . Επιπλέον τρεις δυνάμεις της ψυχής , με τις οποίες σχηματίζεται η γνώση και είναι αντίστοιχες προς τα τρία είδη της ψυχής : την αίσθηση , τη νόηση και το λόγο . Οι δύο πρώτες δυνάμεις βλέπουν άμεσα τα αντικείμενα , ενώ ο λόγος έμμεσα , δηλαδή βλέπει τα νοητά και τα θεία . Η νοητική γνώση δημιουργείται με τα νοητά είδη , δηλαδή τα έμφυτα είδη που βρίσκονται στο νου πριν από κάθε εμπειρία . Η εμπειρία των αισθήσεων διεγείρει το νου να συνειδητοποιήσει τα έμφυτα είδη με την αισθητική αντίληψη , να ξαναθυμηθεί το αντίστοιχο εξωτερικό αντικείμενο προς το αληθινό αντικείμενο που βρίσκεται στο νου , έμφυτο , σαν ιδέα αναλλοίωτη . Με τον τρόπο αυτό ο νους μας βρίσκεται σε διαρκή επαφή με το Θεό , εποπτεύοντας συγχρόνως τις ουσίες των πραγμάτων . Όπως το μάτι του σώματος βλέπει τα αντικείμενα κάτω από το φως του ήλιου , έτσι και ο νους μας γνωρίζει τον κόσμο κάτω από το θεϊκό φως .

Επομένως η πραγματική γνώση είναι η μόρφωση του νου μας από το θεϊκό νου . Για παράδειγμα αν θέλουμε να γνωρίσουμε να γνωρίσουμε τον κύκλο , δεν θα αρκεστούμε μόνο στην αισθητική αντίληψη ενός κύκλου , αλλά θα συνειδητοποιήσουμε και την γενική του έννοια , η οποία βρίσκεται συγχρόνως μέσα μας και στο Θεό σαν είδος . Οι κοσμογονικές , γνωσιολογικές και ψυχολογικές αντιλήψεις του Φίκινου πλησιάζουν τις πλατωνικές , εκτός από τη δημιουργία του κόσμου , την οποία και παραδέχεται όπως ο χριστιανισμός , δηλαδή εκ του μηδενός . (Λογοθέτου Κ 1930)

Ένας ακόμη σημερινός φιλόσοφος είναι ο Ιταλός Ιωάννης Πίκος ο Μιρανδόλης (Giovanni della Mirandola) 1463-1494 . Γεννήθηκε στην Μιρανδόλη και έζησε στη Ρώμη και στη Φλωρεντία . Στο έργο του : «Περί της αξίας του ανθρώπου» 1486 , αναμιγνύει πλατωνικές και ιουδαϊκές αντιλήψεις για τον κόσμο και τον

άνθρωπο .

Σύμφωνα με τις απόψεις του , παραδέχεται τρεις κόσμους : έναν που βρίσκεται πάνω από τον ουρανό με κέντρο το Θεό και εννέα τάξεις αγγέλων , τον ουράνιο με την κοσμική ψυχή και αυτόν που βρίσκεται κάτω από τη σελήνη , με την ύλη από την οποία δημιουργήθηκαν τα φυτά , τα ζώα και τα ανόργανα όντα . Ο άνθρωπος , που στην ουσία αποτελεί έναν τέταρτο κόσμο , είναι συνισταμένη των τριών αυτών κόσμων . Ο άνθρωπος είναι πλασμένος σύμφωνα με την εικόνα του Θεού , με την άυλη και τη λογική ψυχή και με το υλικό σώμα . Θεωρεί λοιπόν τον άνθρωπο ως ένα μικρόκοσμο ούτε επίγειο αλλά ούτε και ουράνιο , ούτε θνητό αλλά ούτε και αθάνατο . Είναι ο ίδιος υπεύθυνος για το αν θα δημιουργήσει τη μορφή του και τη μοίρα του , για το αν θα γίνει όμοιος με τα ζώα ή όμοιος με το Θεό . Βασικό χαρακτηριστικό του ανθρώπου κατά τον Πίκο είναι η απόλυτη ελευθερία . Η μοίρα του εξαρτάται από την άσκηση που κάνει στις δυνάμεις του για γνώση και βούληση .

Παράλληλα με τους φιλοσόφους που αναφέραμε υπάρχουν και άλλοι της ίδιας περιόδου , που επιδιώκουν να ιδρύσουν αυτοτελή φιλοσοφικά συστήματα , χωρίς τις επιρροές από την αρχαία ελληνική φιλοσοφία . Οι εκπρόσωποι αυτής της τάσης που μας ενδιαφέρουν από την άποψη της ψυχολογίας είναι ο Κουζανός και ο Μπουγιέ .

(Λογοθέτου Ν.1930)

Ο Ιταλός Κουζανός (Nicolaus Cusanus ή Cusa) 1401-1464 μ.Χ. θεωρείται ο φιλόσοφος που διαχωρίζει οριστικά τη Σχολαστική μεσαιωνική φιλοσοφία από τη φιλοσοφία της Αναγέννησης . Επηρεασμένος από τον Πλωτίνο , παραδέχεται το Θεό και τον άπειρο κόσμο . Πιστεύει ότι ο ανθρώπινος νους αδυνατεί να συλλάβει νοητικά τη ουσία του Θεού . Η επίγνωση της άγνοιας αυτής , είναι και η ανώτερη βαθμίδα της ανθρώπινης γνώσης . Ο κόσμος είναι δημιουργία του Θεού , που βρίσκεται παντού . Αυτός έπλασε την αισθητή ύλη , που έχει αρχή , σε αντίθεση με τη

νοητή ύλη , που είναι αδημιούργητη , χωρίς αρχή και τέλος και που την αντλαμβάνεται ως δύναμη του Θεού να παράγει το παν .

Θεός , νοητός κόσμος και υλικός είναι τα τρία κέντρα του απείρου . Ο άνθρωπος μετέχει στο νοητό-πνευματικό κόσμο και στον αισθητό . Έχει ψυχή και σώμα και η ψυχή είναι από τη φύση της πνεύμα . Ονομάζεται ψυχή μόνο όταν συνδέεται με το σώμα , επειδή το ζωογονεί και το ενεργοποιεί . Επομένως , η ψυχή είναι ζωτική , αισθητική και πνεύμα ταυτόχρονα . Επίσης είναι προσωπική , ατομική , αφού βρίσκεται στο σώμα του κάθε ανθρώπου και δεν γεννιέται αλλά δημιουργείται άμεσα από το Θεό γι' αυτό είναι αθάνατη , είτε σαν καθαρή ψυχή , είτε σαν πνεύμα . Αυτή είναι η έννοια της νοητικής ψυχής .

Παράλληλα με την έννοια της νοητικής ψυχής υπάρχει και η πνευματική ψυχή ως πνεύμα , με σκοπό να γνωρίσει την αλήθεια . Η γνώση αποκτάται με τρεις βαθμίδες : την αίσθηση της διάνοια και το νου . Αφετηρία για τη γνώση είναι η ψυχή μας , που τη γνωρίζουμε από τις εκδηλώσεις της , τα συναισθήματα . Η αίσθηση όμως μόνη της , δεν μας δίνει αληθινές γνώσεις καθώς βλέπει μόνο τα μέρη αντικειμένων και όχι τη σύνθεσή τους . Όμως και τα μέρη τα βλέπει θαμπά και συγκεχυμένα και χρειάζεται η επέμβαση της διάνοιας , που αποτελεί τη δεύτερη βαθμίδα , ώστε να διακρίνει τα πράγματα σωστά και να συνθέσει τις αντιφάσεις . Η διάνοια έχει επίσης δύο βαθμίδες . Ενεργεί πρώτα σαν φαντασία , που είναι και προβαθμίδα της , και με αυτή σχηματίζει παραστάσεις και έπειτα σαν καθαρή διάνοια με την οποία γνωρίζουμε τα αντικείμενα . Έτσι ενώ με την αισθητική γνώση γνωρίζουμε τον φλοιό δηλαδή την επιφάνεια μόνο των αντικειμένων , με τη διάνοια γνωρίζουμε τον πυρήνα τους .

Υπάρχει όμως και η ανώτερη νοητική βαθμίδα στον άνθρωπο . Το έργο της διάνοιας που περιγράψαμε το τελειοποιεί ο νους . Με το νου το ανθρώπινο πνεύμα

κινείται προς τον υπεραισθητό κόσμο , προς την απόλυτη αλήθεια και προς τη
θειότητα . Όμως ούτε ο νους είναι ικανός να επιτύχει τη θέωση του ανθρώπου .
Χρειάζεται ο θείος φωτισμός για να ενωθεί το ανθρώπινο πνεύμα με το Θεό . Ο
φωτισμός αυτός δίνεται στον άνθρωπο με τη πίστη , με την οποία ο άνθρωπος
διατηρώντας την προσωπικότητά του , φτάνει στην πιο δυνατή τελειότητα . Με τον
συλλογισμό αυτό ο Κουζανός καταλήγει στο μυστικισμό . (Ξηροτόρης Η. 1967)

Σε γενικές γραμμές ο Κουζανός παίρνοντας στοιχεία από νεοπλατωνικούς ,
πυθαγόρειους , στωϊκούς , ακόμη και μωαμεθανούς , δημιουργεί μια δική του
γνωσιοθεωρία , που μπορεί να θεωρηθεί ως προδρομική της ορθολογιστικής θεωρίας
των Ντεκάρτ , Σπινόζα , Λάϊμπνιτς και άλλων .

Ο δεύτερος εκπρόσωπος της τάσης που περιγράφουμε είναι ο Γάλλος Μπουγιέ
(Charles Bouille)1472-1553 μ.Χ. . Μπορεί να θεωρηθεί ως εκπρόσωπος της
Αναγέννησης , ακολουθεί τις γνώμες του Κουζανού σχετικά με την επίγνωση της
άγνοιας , τον ιδεατό κόσμο , το θείο φωτισμό του ανθρώπου , δεν συμφωνεί όμως με
τον πανθεισμός του και αναπτύσσει μια καινούργια θεωρία για τον άνθρωπο και τις
γνωσιολογικές του δυνάμεις .

Συγκεκριμένα υποστηρίζει ότι η δημιουργία είναι τριπλή : πρώτη είναι η
νοητική , αποκομμένη από την ύλη (των Αγγέλων) , η δεύτερη είναι η αισθητική
(σωματικός κόσμος) και η τρίτη είναι η μικτή , δηλαδή η μέση και συνδυαστική των
άλλων δύο η ανθρώπινη . Ο άνθρωπος βρίσκεται στην κορυφή του αισθητού κόσμου
και συνδέει την αισθητική και τη νοητική δημιουργία . Έχει σώμα θνητό και ψυχή
αθάνατη . Διαθέτει πέντε γνωστικές δυνάμεις : την εξωτερική αίσθηση , την
εσωτερική αίσθηση , τη φαντασία , τη διάνοια , το νου και το πνεύμα .

Κάθε μια από τις δυνάμεις αυτές έχει το δικό της σκοπό : η εξωτερική αίσθηση
γνωρίζει τον εξωτερικό κόσμο , η εσωτερική το σώμα , η διάνοια την ψυχή , ο νους

τους Αγγέλους και το πνεύμα το Θεό . Με άλλα λόγια ο άνθρωπος με το νου επικοινωνεί προς την αγγελική γνώση , με τη διάνοια αποκτά η ψυχή του αυτοσυνειδησία , με την φαντασία και την εξωτερική αίσθηση γνωρίζει τη σωματική φύση και τον αισθητό κόσμο . Σύμφωνα με τον Μπουγιέ , η γνώση αποκτάται καθώς ο άνθρωπος με τις εξωτερικές αισθήσεις παίρνει αισθητικές εικόνες και τις μεταβιβάζει στην εσωτερική αίσθηση για διατήρηση , δηλαδή στη μνήμη . Η εσωτερική αίσθηση με τη σειρά της , δέχεται τις εικόνες , τις μεταμορφώνει σε νοητές και τις μεταβιβάζει στο νου . Ο νους πάλι ενεργεί όπως η εξωτερική αίσθηση , σχηματίζοντας έννοιες για τα πράγματα , τις οποίες διατηρεί χωρίς την επέμβαση πλέον των αισθήσεων . Ενεργεί αυτόνομα , διατηρεί τις έννοιες και τις κρίνει . Για να συλλάβει όμως τις απόλυτες αλήθειες χρειάζεται ο θείος φωτισμός . (Ξηροτύρης Η.1967)

Κλείνοντας , θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι σε γενικές γραμμές καθόλη την διάρκεια του Μεσαίωνα η ανθρωπολογική έρευνα κινείται ανάμεσα στη θρησκευτική πίστη και στη λογική γνώση . Η διαμάχη ανάμεσα στη συνδιαλλαγή πίστης και γνώσης , φιλοσοφίας και χριστιανικής διδασκαλίας , απασχόλησε για πολλούς αιώνες τους σοφούς και τους Πατέρες της Εκκλησίας και είχε ως αποτέλεσμα ακόμα και την άρνηση της ζωής . Παρόλα αυτά ο Μεσαίωνας κλείνει με την απαλλαγή του ατόμου από την αυθεντία και η επιστήμη αρχίζει να διαμορφώνεται καθαρή για την έρευνα τόσο της φύσης όσο και του ανθρώπου . Συγχρόνως έρχεται και η παρακμή της Σχολαστικής Φιλοσοφίας , προς όφελος μιας νέας κατεύθυνσης που θα αντιμετωπίσει τον άνθρωπο και τις ψυχοπνευματικές του δυνάμεις και ιδιαιτερότητες από πιο σωστή σκοπιά . (Ξηροτύρης Η. 1967)

Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΩΝ ΨΥΧΙΚΑ ΑΣΘΕΝΩΝ ΣΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ.

Η ιστορική εξέλιξη της περίθαλψης των ψυχικά αρρώστων είναι παράλληλη με την έννοια της ψυχικής ασθένειας όπως αυτή διαμορφώνεται μέσα από την ιστορική πορεία της ανθρωπότητας . Η λαϊκή αντίληψη για την ψυχική αρρώστια κατά τους κλασσικούς χρόνους περιλαμβάνει την υπερφυσική αιτιολογία της . Αργότερα , γύρω στον 4^ο αιώνα π.Χ. αναπτύσσεται η Ιπποκρατική άποψη , η οποία αναγνωρίζει την ψυχική νόσο ως αποτέλεσμα αλληλεπιδράσεων των τεσσάρων σωματικών χυμών (αίμα , μαύρη χολή , κίτρινη χολή και φλέγμα) . δίνοντας την πρώτη βάση για το βιολογικό υπόστρωμά της . Απορρίπτοντας τις θεολογικές απόψεις , εφάρμοσαν στη θεραπευτική τους πράξη την ερμηνεία των ονείρων , την λογοθεραπεία , και την παραμονή σε ιερά όπως αυτό του Απόλλωνα στους Δελφούς . Ο Απόλλωνας θεωρείτο ως ο θεός που τιμωρούσε τους ασεβείς με την εμφάνιση της φρενοβλάβειας και για το λόγο αυτό ήταν γνωστός και ως Λοξίας . Αναφέρονται 420 τέτοια ιερά σε ολόκληρη την Ελλάδα . Η πρώτη αναφορά της έννοιας του εγκλεισμού των τρελών αναπτύσσεται στους Νόμους του Πλάτωνα . Σύμφωνα με αυτή την αναφορά ένα ψυχικά άρρωστο άτομο ήταν δυνατό να καταδικαστεί από το δικαστή σε φυλάκιση πέντε χρόνων , με τη ρητή απαγόρευση των επαφών του με την κοινότητα . Μετά τα διάστημα αυτό , ο έγκλειστος έπρεπε να απελευθερωθεί αν και εφόσον η συμπεριφορά του είχε βελτιωθεί , αλλιώς έπρεπε να θανατωθεί . Ουσιαστικά οι ψυχικά άρρωστοι στην Αθήνα κρατούνταν στο σπίτι τους κάτω από συνεχή παρακολούθηση και αν οι συγγενείς τους εγκατέλειπαν τιμωρούνταν . Γενικά η αντίληψη για τον ψυχικά άρρωστο στους κλασσικούς χρόνους στην Ελλάδα είναι ένα μείγμα θεολογικών φιλοσοφικών και αντίστοιχα ορθολογικών στοιχείων .

(Μ.Γ.Μαδιανός ,1994)

Με την καθιέρωση του Χριστιανισμού ως επίσημης θρησκείας, το 313μ.Χ. , η Εκκλησία απέκτησε αυξανόμενη επιρροή μέσα στην κοινωνία . Η ίδρυση του Βυζαντίου συνδέεται από την μια πλευρά με την αναγνώριση του Χριστιανισμού ως επίσημης θρησκείας και από την άλλη πλευρά με την αυξανόμενη σημασία του ελληνικού πολιτισμού . Επομένως η Βυζαντινή αυτοκρατορία αποτελεί ένα συγκερασμό της ελληνικής σκέψης και της χριστιανικής θρησκείας . Στο Βυζάντιο επικρατεί μια διαφορετική αντίληψη για την φιλανθρωπία . Η ελεημοσύνη δεν έχει υποχρεωτικό χαρακτήρα . Αυτό απορρέει από την θεολογική θεώρηση της ανθρώπινης της ανθρώπινης φύσης και συμπεριφοράς , η οποία έχει άμεσες επιπτώσεις στην άσκηση του προνοιακού έργου . Αυτή η διαφορετική θεολογική θεώρηση είναι αποτέλεσμα μελέτης και αφομοίωσης των αξιών του ελληνικού πολιτισμού απομακρύνοντας τον ηθικιστικό πουριτανισμό της Δύσης .

Το Βυζάντιο δεν ενοποίησε σε καμία περίοδο την κοσμική με την εκκλησιαστική εξουσία . Οι δύο αυτές μορφές εξουσίας ήταν ξεχωριστές σε στενή όμως συνεργασία . Αυτός ο διαχωρισμός όπως ήταν αναμενόμενο επηρέασε και τον τομέα της κοινωνικής προστασίας . Η Εκκλησία ασκούσε το φιλανθρωπικό της έργο βασισμένο στις θεολογικές αντιλήψεις ενώ το κράτος είχε αναλάβει τις ευθύνες του για το προνοιακό έργο . Επιπλέον στο Βυζάντιο είχε ενεργώ παρουσία η ιδιωτική κοινωφελή δραστηριότητα . Άρχοντες ίδρυσαν και συντηρούσαν ιδρύματα , ξενώνες , νοσοκομεία .

Ο Μέγας Βασίλειος θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ο σημαντικότερος εκφραστής του φιλανθρωπικού πνεύματος . Ανέλαβε με ιδιαίτερο ζήλο να αντιμετωπίσει τις ανάγκες των φτωχών , των ανήμπορων , των περαστικών και των ξένων . Σύμφωνα με μαρτυρίες ο ίδιος περιέθαλπε ασθενείς . Η προσωπική φροντίδα προς τα άτομα που έχρηζαν βοήθειας , ήταν κανόνας για τους μοναχούς , σχεδόν σε

όλα τα μοναστήρια που είχαν οίκους φιλοξενίας . Ο Βασίλειος όμως προχώρησε περισσότερο στην ίδρυση ενός συγκροτήματος σχολών , εργαστηρίων , ξενώνων , ιδρυμάτων γνωστό ως Βασιλειάδα . Σε αυτό το συγκρότημα πολλοί από τους τροφίμους έβρισκαν ανάπαυση και παρηγοριά αλλά και την ευκαιρία να μάθουν κάποια τέχνη ώστε να μπορούν να ζήσουν ανεξάρτητοι στην κοινωνία .

Τα νοσοκομεία δεν ήταν μόνο ιδρύματα φροντίδας , αλλά και χώροι θεραπείας και άσκησης της ιατρικής . Η ιατρική επιστήμη αναπτύχθηκε από τους πρώτους αιώνες στο Βυζάντιο και διαδόθηκε σε ανατολή και δύση . Η νοσοκομειακή φροντίδα και η φιλανθρωπική δραστηριότητα αποτελούσαν βασικά χαρακτηριστικά στοιχεία του Βυζαντινού πολιτισμού . Ο όρος «φιλανθρωπία» για τους βυζαντινούς σήμαινε αγάπη προς τον συνάνθρωπο . Παράλληλα η Εκκλησία τόνιζε την υπεροχή των πνευματικών αξιών και θεωρούσε την παρούσα ζωή ως προετοιμασία για την αιώνια , ωστόσο δεν σταμάτησε τις προσπάθειές της να οικοδομήσει μια κοινωνία βασισμένη στην αγάπη , την ελεημοσύνη και τη φιλανθρωπία . (Π. Σταθόπουλος)

Ο χριστιανισμός από τους πρωτοχριστιανικούς χρόνους άρχισε να επιφέρει ριζικές αλλαγές στις στάσεις , στις ηθικές απόψεις για τη ζωή , στα αισθήματα για τον άνθρωπο και τις ανθρώπινες σχέσεις . Αυτές οι αλλαγές οδήγησαν στη δημιουργία της αντίληψης ότι η ζωή κάθε ανθρώπου είναι ιερή και ότι όλοι οι άνθρωποι είναι αδελφοί και ίσοι απέναντι στο Θεό . Αυτές οι αντιλήψεις οδήγησαν αργά αλλά σταθερά στην εξανθρώπιση της κοινωνίας , στην ευαισθητοποίηση των ανθρώπων , στο γνήσιο ενδιαφέρον για τον συνάνθρωπο το οποίο εκφραζόταν με πράξεις ευποιίας και φιλανθρωπίας για τα αποκλίνοντα άτομα , τους ασθενείς και τους δεινοπαθούντες . Η φιλανθρωπία ορίστηκε ως ουσιαστική αρετή κατέχοντας την πρώτη θέση ανάμεσα σε άλλες αρετές όπως η ανοχή για τον συνάνθρωπο , η αδελφосύνη , η ισότητα και η ελευθερία .

Μια άλλη ουσιαστική αλλαγή που οφείλεται κατά κύριο λόγο στο χριστιανισμό είναι η μεταβολή του νοητικό-πνευματικού κλίματος , που επικρατούσε ως τότε στην ψυχολογία , με την εισαγωγή της έννοιας της προσωπικότητας . Η προσωπικότητα αντικαθιστά τη νόηση και γίνεται το κυρίαρχο στοιχείο της ανθρώπινης υπόστασης . Έτσι το άτομο γίνεται ον ελεύθερο με δική του βούληση , αλλά ταυτόχρονα και εξαρτώμενο καθώς καθίσταται μέλος μιας αδελφότητας , που τη χαρακτηρίζει η οικουμενικότητα και εμπλέκεται ενεργά σε μια διεργασία με νόημα και κατεύθυνση . Οι παραπάνω αντιλήψεις για τον άνθρωπο , τη φύση του , τον προορισμό του και το νόημα της ζωής αλλά και οι αντιλήψεις της χριστιανικής θρησκείας για τη φύση και την αιτιολογία της ψυχικής ασθένειας καθόρισαν τους τρόπους και τις πρακτικές χειρισμού και φροντίδας των ψυχικά πασχόντων κατά τους βυζαντινούς χρόνους .

Η στάση της βυζαντινής κοινωνίας ήταν θετική και εκφραζόταν με συμπάθεια προς τα αποκλίνοντα άτομα , εκδήλωνε την αγάπη της , που ερμηνευόταν με οίκτο και συμπόνια προ τα άτομα αυτά το έκανε όμως σε πλαίσια απομόνωσης και απομάκρυνσης από τους «φυσιολογικούς» ανθρώπους . Η κοινωνία και η Εκκλησία είχαν κατανοήσει ότι τα άτομα αυτά έχρηζαν ανάγκης κοινωνικής προστασίας και έδειξαν έμπρακτα την κατανόησή τους με την ίδρυση σε όλη την Βυζαντινή Επικράτεια καταστημάτων, γενικών ιδρυμάτων και πολυιατρείων .

Αρχικά στο Βυζάντιο θεμελιώθηκε η μοναστική κοινοβιακή πρακτική και τέθηκαν οι βάσεις της σύγχρονης θεραπευτικής κοινότητας , που δεν αποτελούσε απλώς μια τεχνική αλλά την έκφραση μιας βιωματικής χριστιανικής κοσμοθεωρίας , η οποία είχε σαν αρχές τη χωρίς όρους αποδοχή του ανθρώπου , την άποψη ότι ο άνθρωπος έχει αξία ανεξάρτητα από την θέση και την κατάσταση στην οποία βρίσκεται , την πεποίθηση ότι ο άνθρωπος διαθέτει θεραπευτικό δυναμικό , την ιδιαιτερότητα και μοναδικότητα κάθε ανθρώπου , γεγονός που απαιτεί ξεχωριστή και

μοναδική μεταχείριση και τέλος την αναγνώριση ότι όλοι οι άνθρωποι είναι πνευματικά ίσοι επιβάλλοντας έτσι την ίση μεταχείριση απέναντι σε όλα τα άτομα . Σε αυτές τις πρωτοποριακές για την εποχή τους , θεραπευτικές κοινότητες συναντάμε για πρώτη φορά το κοινοτικό πνεύμα και την ανθρώπινη προσφορά που αποτελεί το υπέρτατο θεραπευτικό στοιχείο καθώς ενεργεί θεραπευτικά στον άνθρωπο και τον οδηγεί στην αυτοπραγμάτωση με τη βοήθεια της Θείας Χάρης .

Στις Βυζαντινές πηγές δεν υπάρχουν αναφορές για ψυχιατρική ειδικότητα . Οι ψυχικά πάσχοντες νοσηλεύονταν σε ξενώνες , σε νοσοκομεία , σε πολυιατρεία , σε νοσοκομεία προσαρτημένα σε μοναστήρια μαζί με άλλους ασθενείς κυρίως παθολογικές περιπτώσεις , τυφλούς , χωλούς , κωφούς και άλλους . Οι βυζαντινές αρχές και οι εκκλησιαστικοί φορείς δεν προνόησαν για ειδικά άσυλα για τους ψυχικά πάσχοντες . Στα μεγάλα βυζαντινά νοσοκομεία νοσηλεύονταν όχι μόνο οι παθολογικά ασθενείς αλλά και οι τραυματίες , οι χειρουργούμενοι , οι τυφλοί και οι μαινόμενοι . Το ιατρικό προσωπικό των ξενώνων ήταν πολυπληθές και συχνά αποτελείτο από μοναχούς . Στα βυζαντινά νοσοκομεία και στους ξενώνες υπήρχαν διάφορες ειδικότητες όπως : οφθαλμίατροι , χειρουργοί , οδοντίατροι , βοτανικοί , μαίες , αρχίατροι , υπουργοί που ήταν οι βοηθοί ιατροί , φαρμακοποιοί , φλεβοτόμοι , κηλοτόμοι και άλλοι . Στα μοναστήρια όμως τα οποία διατηρούσαν ξενώνες και περιέθαλπαν ασθενείς οι θεράποντες ιατροί ήταν μοναχοί . (Α.Π. Γεωργιάδη)

Εκτός από την Κωνσταντινούπολη που συγκέντρωνε το μεγαλύτερο αριθμό ιδρυμάτων , φιλανθρωπικά ιδρύματα υπήρχαν και σε διάφορες άλλες πόλεις και κωμοπόλεις . Για παράδειγμα η Θεσσαλονίκη που αποτελούσε ένα από τα κυριότερα αστικά κέντρα του Βυζαντίου είχε πολλά ιδρύματα και τους δύο τελευταίους αιώνες της αυτοκρατορίας αναδείχτηκε σε σημαντικό κέντρο . Τα φιλανθρωπικά ιδρύματα που χρειάζονταν σε αυτή την πόλη , καθώς ήταν πυκνοκατοικημένη , τα παρείχε η

Εκκλησία και οι μονές του Αγίου Όρους . Υπάρχουν στοιχεία από αναφορές που μιλούν στα εν ενεργεία νοσοκομεία , γηροκομεία , ορφανοτροφεία και ξενώνες της εποχής , όπου αναφέρονται και τα διοικητικά αξιώματα του ξενοδόχου , του ορφανοτρόφου , του πτωχοτρόφου , του γηροκόμου . Ωστόσο δεν υπάρχουν πληροφορίες σχετικά με την εσωτερική οργάνωση , το μέγεθος και τους πόρους αυτών των ιδρυμάτων . Εξίσου σημαντικό αριθμό φιλανθρωπικών ιδρυμάτων παρουσίαζε εκείνη την εποχή και μια άλλη περιφερειακή πόλη η Προύσα στη Βιθυνία , αξιόλογο νοσοκομείο και ξενώνα είχε επίσης και η Ρόδος . Οι διοικητές των φιλανθρωπικών ιδρυμάτων ήταν συνήθως ιερείς ή μοναχοί οι οποίοι τελούσαν τα καθήκοντά τους υπό την επίβλεψη του Μητροπολίτη ή Αρχιεπισκόπου .

Την εξουσία για τη διαχείριση των οικονομικών πόρων και των δωρεών των ιδρυμάτων την είχε ο ιδρυτής τους . Τα ιδρύματα προστατεύονταν από το Τυπικό που το καθόριζε ο ιδρυτής τους , σύμφωνα με τις ανάγκες και τις λειτουργίες του εκάστοτε ιδρύματος . Το Τυπικό ήταν ένα είδος προϋπολογισμού των εξόδων και προέβλεπε τις ετήσιες ανάγκες σε υλικά αγαθά όπως στρώματα , κλινοσκεπάσματα και τους μισθούς των υπαλλήλων . Το κάθε ίδρυμα κάλυπτε τον απαιτούμενο ρουχισμό και τα έξοδα συντήρησης από διάφορες δωρεές οι οποίες είχαν διατεθεί για τους σκοπούς αυτούς . (Δ. Κωνσταντέλος 1994)

Σύμφωνα με την καθολική εγκυκλοπαίδεια από τα πρώτα χρόνια του χριστιανισμού υπάρχουν αναφορές ότι λειτουργούσαν τριανταπέντε φιλανθρωπικά ιδρύματα μόνο στην Κωνσταντινούπολη . Στις αρχές του 4^{ου} μ.Χ. αιώνα υπήρχε ένα φρενοκομείο ή αλλιώς *σπίτι για τους τρελούς* όπως το ονόμαζαν . Αυτό το φρενοκομείο ήταν συνδεδεμένο με το γενικό νοσοκομείο της πόλης και συνεργαζόταν με αυτό . (The Catholic Encyclopedia , 1999)

Με την ευρύτερη διάδοση της χριστιανικής πίστης και το θρησκευτικό

προσανατολισμό της βυζαντινής κοινωνίας , ο λαός άρχισε να αποδίδει σε αγίους ειδικές ιαματικές ικανότητες . Το φαινόμενο της πίστης στις θαυματουργικές ικανότητες ορισμένων αγίων καθώς και την πεποίθηση ότι η πίστη σώζει ήταν ιδιαίτερα έντονο εκείνη την περίοδο και μάλιστα στο χώρο των ψυχικών νοσημάτων . Έτσι είχαν προσδώσει σε ορισμένους αγίους θεραπευτικές ιδιότητες για συγκεκριμένες ομάδες παθόντων . Ο Άγιος Ιωάννης ο Λαμπαδιστής για παράδειγμα , θεράπευε τα ψυχικά νοσήματα και κυρίως τους δαιμονισμένους και τους επιληπτικούς . Ο Άγιος Μάμας μεταξύ άλλων θεράπευε τους επιληπτικούς και τα παιδιά που παρουσίαζαν ελαττωματική άρθρωση . Άλλοι με παρόμοια χαρίσματα ήταν : ο Άγιος Γεώργιος , ο Άγιος Ηρακλείδιος που θεράπευε τους σεληνιασμένους , ο Άγιος Κυπριανός και πολλοί άλλοι .

Παρά το γεγονός ότι στο Βυζάντιο κατά το μεσαίωνα και μεταγενέστερα η αντιμετώπιση των ψυχικά ασθενών δεν είχε ποτέ τη βαναυσότητα που συναντάμε την ίδια εποχή στη Δύση , όπως το κάψιμο των τρελών , εφαρμόστηκαν ωστόσο άλλες μέθοδοι όπως το αλυσόδεμα , ο περιορισμός , το ξυλοκόπημα και ο ζουρλομανδύας . Η εφαρμογή των μεθόδων αυτών ήταν αποδεκτή τόσο από την κοινωνία όσο και από την Εκκλησία . Θεωρείτο ότι οι παραπάνω μέθοδοι επιτυγχάνουν εξαγνισμό και κάθαρση ψυχής , καθώς το αμάρτημα-η τρέλα αποκαθαίρεται . Επομένως η κάθαρση έρχεται με την τιμωρία .

Στο Βυζάντιο καθ' όλη τη διάρκεια του μεσαίωνα , υπήρχε σύνδεση της εμπειρικής ιατρικής-ψυχιατρικής με τη θρησκεία , γεγονός που οδήγησε στην δημιουργία ενός συστήματος μυστικιστικής ιατρικής . Το κλίμα που επικρατούσε γύρω από την ψυχική ασθένεια βοηθούσε ιδιαίτερα την άνθιση λαϊκών και θρησκευτικών δοξασιών καθώς και συναφών πρακτικών περίθαλψης και χειρισμών των ψυχικά πασχόντων . Η μυστικιστική αυτή διάθεση γινόταν ιδιαίτερα έντονη σε

περιόδους σοβαρών κρίσεων , αβεβαιότητας και καταδυνάστευσης . Τέτοια περίοδος ήταν η τουρκοκρατία , κατά την περίοδο της οποίας οι υγειονομικές συνθήκες ήταν άθλιες , τα νοσοκομεία ερειπώθηκαν και σταμάτησαν να λειτουργούν , η κρατική μέριμνα για την περίθαλψη των ασθενών ήταν πλέον ανύπαρκτη , ενώ η μαγεία και οι μαγικές θεραπευτικές πρακτικές ήταν πολύ διαδεδομένες . Οι προλήψεις και οι δεισιδαιμονίες άνθισαν στις συνειδήσεις των ανθρώπων και δημιουργήθηκαν ανάλογες πρακτικές χειρισμού της αρρώστιας και ειδικότερα της ψυχασθένειας . Η πίστη στο Θεό , στους αγίους και στις ιαματικές και θαυματουργικές ικανότητές τους ήταν έντονη και αληθινή και αποτελούσε καταφύγιο και πηγή ανακούφισης στον ταλαίπωρο λαό . (Α.Π.Γεωργιάδη)

Γενικότερα στο Βυζάντιο υπήρχε η τάση να απομονώνονται και να περιθωριοποιούνται οι πάσχοντες , καθώς η απώλεια της υγείας σήμαινε απομάκρυνση από το κοινωνικό σύνολο . Για να συμβεί όμως η περιθωριοποίηση δεν είναι αρκετή μόνο η διαταραχή της υγείας , αλλά η χρονιότητά της και ο φορέας της να είναι φτωχός . Οι περιθωριακοί χωρίζονταν σε τέσσερις μεγάλες υποκατηγορίες . Πρόκειται για τους ανάπηρους από τραυματισμούς κάθε αιτίας , τα οποία προκαλούν μόνιμη ή ορατά μόνιμη αναπηρία . Είναι επίσης όσοι έχουν γεννηθεί ανάπηροι , με παραλύσεις κυρίως των κάτω άκρων , που συνεπάγονται αδυναμία βάδισης . Τρίτη υποκατηγορία είναι οι λωβοί , όρος δηλωτικός της λέπρας και τέταρτη υποκατηγορία και αυτή που μας ενδιαφέρει είναι αυτοί που πάσχουν από οποιοδήποτε νόσημα που προκαλεί σύγχυση φρένων όπως την αντιλαμβάνονταν και την εννοούσαν τότε . Η Βυζαντινή κοινωνία θρησκευόμενη λιγότερο ή περισσότερο επιδιώκει την λύτρωσή των πασχόντων σύμφωνα με τις θρησκευτικές επιταγές και από φόβο και δέος προς τη θεϊκή οργή και την κόλαση υπόσχεται να σκύψει με ενδιαφέρον και φροντίδα προς το μέρος τους . Η φιλανθρωπία και το ενδιαφέρον για τους περιθωριακούς

αποτελούσε ένα μέσο προς τον παράδεισο , είτε πρόκειται για αυτοκράτορες , είτε για απλούς υπηκόους , οι οποίοι ήταν πρόθυμοι να προσφέρουν την βοήθειά τους με οποιονδήποτε τρόπο .

Η διατάραξη φρένων σε όποια μορφή και αν παρουσιαζόταν αποτελούσε σχεδόν πάντα λόγο περιθωριοποίησης αυτά τα χρόνια . Ορισμένες περιπτώσεις μελαγχολίας ή ήπιων υστερικών και επιληπτικών κρίσεων , ήταν ανεκτές στο χώρο του σπιτιού με συχνή προσέλευση στην εκκλησία , όπου αντιμετώπιζονταν με τα μέσα που διέθεταν τα οποία ήταν οι εξορκισμοί και τα ευχέλαια , τα οποία συνοδεύονταν και από τις ανάλογες νηστείες όχι μόνο από τους ασθενείς αλλά και από τα άτομα του περιβάλλοντός τους . Οι πιο βαριές περιπτώσεις ψυχώσεων , επιληψίας και σχιζοφρένειας , όταν δεν συνεπάγονταν την άσκοπη περιφορά τους στους δρόμους και τις ειρωνείες και αποδοκιμασίας άλλων περιθωριακών , συνήθως φιλοξενούνταν σε εκκλησίες , μοναστήρια , ξενώνες χώροι που θεωρούνταν ασυλιακοί αλλά συγχρόνως και θεραπευτικοί . Ο θεσμός των μοναστηριών ως χώρων θεραπευτικών και εγκλεισμού των ψυχοπαθών επέζησε και κατά την τουρκοκρατία και διατηρήθηκε μέχρι τις αρχές του νεοελληνικού κράτους το 19^ο αιώνα . (Χ.Α. Μαλτέζου , 1993)

Σύμφωνα με όλα όσα αναφέρθηκαν παραπάνω είναι ευδιάκριτα δύο βασικά στοιχεία της βυζαντινής κοινωνίας . Αυτά είναι ο θρησκευτικός προσανατολισμός και η φιλανθρωπία . Τα στοιχεία αυτά επηρέασαν σε μεγάλο βαθμό τις σχέσεις των ατόμων μεταξύ τους και κατ' επέκταση τη σχέση των ανθρώπων με το Θεό , τον τρόπο που τον αντιλαμβάνονται και τον βιώνουν στην καθημερινότητάς τους , τη στάση και την ιδεολογία ζωής , τις πεποιθήσεις για το καλό και το κακό και πως τις εφαρμόζαν και γενικότερα τη σκέψη τους για τον κόσμο . Ο έντονα φιλανθρωπικός χαρακτήρας της βυζαντινής κοινωνίας , που ήταν υπαρκτός τόσο ιδεολογικά όσο και πρακτικά , αποτελεί απόδειξη ενός λαού που προσπαθούσε να εφαρμόσει τις αρχές

της χριστιανικής πίστης στο κοινωνικό γίγνεσθαι . (Δ.Ι.Κωνσταντέλος, 1994)

ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΩΝ ΨΥΧΙΚΑ ΑΣΘΕΝΩΝ ΣΤΗ ΔΥΣΗ

Η αποδεκτή εκδοχή της ιστορίας για την αντιμετώπιση των ψυχασθενών κατά το μεσαίωνα στηρίζεται ως επί το πλείστον στο μύθο και τις παραδόσεις με έντονη την προσπάθεια να αγνοηθούν στοιχεία που θα συνέβαλαν στη συγκροτημένη παρουσίαση της πραγματικότητας αλλά και θα βοηθούσαν το σημερινό κόσμο να δει την παραφροσύνη μέσα από τη σκοπιά του μεσαιωνικού κόσμου. Αντίθετα από το τι θα ήταν προτιμητέο η ιστορία της τρέλας αποτελείται από άτοπα και συχνά αταίριαστα στοιχεία (πράγμα που φαίνεται να ισχύει για το ύφος των έργων γενικά το μεσαίωνα) . Όταν κανείς επιχειρήσει να μελετήσει τα έργα της συγκεκριμένης εποχής σχετικά με την ψυχική υγεία , οφείλει να έχει πάντα κατά νου ένα σημαντικό στοιχείο . Λόγω των αντίξοων συνθηκών που η ανθρωπότητα βίωσε τότε , η τρέλα αντιμετωπιζόταν ως ένα δευτερεύον πρόβλημα . Παρά το γεγονός ότι η παραφροσύνη δεν είχε τη σπουδαιότητα που τη χαρακτηρίζει σήμερα , πολλοί είναι αυτοί που ασχολήθηκαν μαζί της , όπως αποδεικνύεται από τις σύγχρονες έρευνες . (The British Journal of Psychiatry,1979).

Η αμφιταλαντευόμενη και συχνά άτοπη προσέγγιση της ψυχικής υγείας οφείλεται στο μεταβατικό χαρακτήρα της μεσαιωνικής εποχής . Ως χρονική περίοδος καλύπτει γύρω στα 800 με 1000 χρόνια στη διάρκεια των οποίων σημειώθηκαν σημαντικές ανακατατάξεις . Με την πτώση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας αλλά και την άλωση της Κωνσταντινούπολης αργότερα ο επιστημονικός κόσμος δέχτηκε τρομερά πλήγματα . Ωστόσο η σπουδαία παρουσία του από την εποχή και ελληνιστικών χρόνων κληροδοτήθηκε στις μετέπειτα γενεές . Η ορθολογική σκέψη δε χάθηκε έχασε όμως τη δύναμή της και το κύρος της . Δε μπορεί κανείς να αμφισβητήσει το ρόλο που έπαιξε η εκκλησία στην αλλαγή που σημείωσε ο τότε κόσμος . Τρομοκρατημένος ο κλήρος και η εκκλησιαστική εξουσία από την

επεκτατική πορεία του μουσουλμανισμού στο χώρο που άλλοτε είχαν ακμάσει ο ρωμαϊκός και ο βυζαντινός πολιτισμός θέλησε να προστατέψει το γόητρο και τη δύναμη της χριστιανικής παράδοσης . Για το λόγο αυτό εισήγαγε την ιδέα της δαιμονολογίας για να ανακόψει την πορεία του επιστημονικού κόσμου αλλά και για να αντιμετωπίσει τη διάχυτη δυσαρέσκεια του εξαθλιωμένου πλήθους που είχε αρχίσει να αμφισβητεί την εξουσία της εκκλησίας . (Comprehensive Psychiatry Jan/Feb 1990 / Proceedings if the royal society of medicine ,1966)

Όποια από τις δύο προσεγγίσεις αν δεχτούμε ως τις επικρατέστερες θα πρέπει να τις εξετάζουμε σε συνάρτηση με τρεις παραμέτρους . Πρώτον, πώς αντιμετώπιζε την ψυχική υγεία η κοινωνία . Δεύτερον, ποιες θεραπευτικές μεθόδους πρόσβευε η κάθε άποψη για την ψυχική νόσο και τρίτον ποια ήταν η στάση της οικογένειας απέναντι στον παράφρονα .

Σύμφωνα με τη φιλοσοφία του εκκλησιαστικού κόσμου η τρέλα μπορούσε να συνδεθεί και να ταυτιστεί με το μυστηριώδες , το ανεξήγητο , το επικίνδυνο και ταυτόχρονα με κάθε βίαιη έκφραση του ανθρώπινου είδους . Στη χρονική στιγμή του μεσαίωνα οι δοξασίες προηγούμενων εποχών βρήκαν πρόσφορο έδαφος για να αναπτυχθούν και να εδραιωθούν στην ανθρώπινη συνείδηση . Στην αντίληψη του κοινού όσοι διέφεραν από το υγιές κοινωνικό πρότυπο ήταν θύματα της δαιμονικής εξουσίας . Η αναφορά στο δαιμονικό στοιχείο ως ένδειξη της κυριαρχίας στην ανθρωπότητα του απόλυτου κακού χρησιμοποιήθηκε σταθερά από τη φιλοσοφία και αποτέλεσε την ερμηνευτική σκοπιά της εκκλησίας για την τρέλα . Η ερμηνεία δεινών μέσα από την ιδέα της κατοχής του ανθρώπινου πνεύματος από δαιμονικές δυνάμεις θεωρείται ένα κυρίαρχο στοιχείο της περιόδου , ώστε σήμερα ο χριστιανικός κόσμος του μεσαίωνα να ταυτίζεται με τη συγκεκριμένη ιδέα . Ασφαλώς με την φιλοσοφία αυτή δεν επιχειρήθηκε μονάχα η εξήγηση της παραφροσύνης , αλλά και κάθε μορφή αρρώστιας που ταλαιπωρούσε τον άνθρωπο . Ωστόσο η ψυχική υγεία είχε μια

ιδιαίτερη σημασία για το πλήθος . Η παραφροσύνη , τότε , θεωρούνταν ως η άρνηση του Δημιουργού αλλά και η απώλεια της ίδιας της ψυχής . Και καθώς η τρέλα αντιμεωπιζόταν ως η απομάκρυνση από το Θεό , ταυτόχρονα αποτελούσε τη χειρότερη και πιο τρομερή μορφή ασθένειας . Ως μια μορφή νόσου η ψυχική υγεία ερμηνευόταν μέσα από το γενικότερο πρίσμα της περιόδου για την αρρώστια που χαρακτήριζε το έργο των μοναχών που ασχολούνταν με τη θεραπεία της . Η θεωρία τους εξέταζε και έδινε εξηγήσεις μέσα από την έννοια της αμαρτίας , του κακού και της θείας χάρης . Η αρρώστια και ιδιαίτερα οι επώδυνες μορφές της , θεωρήθηκε πως εξυπηρετούσαν ένα συγκεκριμένο και σημαντικό σκοπό της χριστιανικής κοινωνίας . Για τους χριστιανούς η αρρώστια ταυτίστηκε με την παρουσίαση στον κόσμο των προθέσεων του Θεού . Ήταν η προετοιμασία για την αιώνια ζωή , αλλά και η τιμωρία για τη σύμπραξη με πνεύματα του κακού .

Η αναγωγή της τρέλας ως ενός φαινομένου που οφειλόταν στην κυριαρχία των κακών πνευμάτων επανέφεραν στο προσκήνιο θεραπευτικές μεθόδους και αντιλήψεις προϊστορικών πολιτισμών οι οποίοι απέδιδαν όλα τα νοσήματα και κυρίως όσα αλλοίωναν την προσωπικότητα του ατόμου . Η μεσαιωνική ανθρωπότητα επηρεασμένη από τις αντιλήψεις αυτές εμπιστεύτηκε τη θεραπεία του παράφρονα στη θρησκεία . Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να ανθήσει η πρόληψη και η μαγεία σχετικά με την αιτιολογία και τη θεραπεία της ψυχικής αρρώστιας . Τρυπανισμένα κρανιά , πτώματα που έφεραν τα σημάδια χειρουργικών επεμβάσεων μαρτυρούν την τότε κατάσταση των ψυχικά ασθενών . Με την πεποίθηση ότι ο παράφρονος ήταν δαιμονισμένος κλεινόταν σε κάτεργα δερνόταν και υποβαλλόταν σε μάρτυρια .
(Φωτεινή Τσαλίκογλου , 1987)

Ο Strecker αναφερόμενος στη θεραπεία του ψυχικά ασθενή λέει:

« Άνθρωποι στοιβάζονταν σε υγρά και σκοτεινά κελιά γεμάτα ακαθαρσίες . Μοναδικό

έπιπλο για λίγη ξεκούραση ήταν ένας σωρός από άχυρο το οποίο σπάνια ανανεωνόταν δημιουργώντας έτσι μια εστία μικροβίων . Οι ψυχικά άρρωστοι που είχαν την ατυχία να κλειστούν σε αυτές τις τρώγλες βρίσκονταν στο έλεος όσων είχαν τον έλεγχό τους και οι οποίοι με τη σειρά τους επιδείκνυαν στους ασθενείς όλη τη βαρβαρότητά τους . Οι δυστυχημένοι ασθενείς ήταν αλυσοδεμένοι σα σκλάβοι σε γαλέρες» . (Ρασδάκι ,1979)

Η σύνδεση του ψυχασθενή με μοχθηρά πνεύματα δικαιολογούσε και επέτρεπε το ξυλοδαρμό τους . Γνωρίζουμε ότι από το 1482 θεωρούταν νόμιμο να χτυπάει κάποιος το συγγενή του με σχοινί ή οτιδήποτε άλλο , αν αυτός ήταν ψυχικά ασθενής . Έπρεπε όμως να είναι σίγουρος ότι είχε την πρόθεση να βλάψει κάποιον ή να καταστρέψει την περιουσία είτε τη δική του , είτε ξένη . (The british medical journal of psychiatry , 1979)

Η τελική κατάληξη των ψυχασθενών ήταν η θανάτωσή τους σύμφωνα με το έργο δυο Γερμανών μοναχών (το σφυρί των μαγισσών) που ήθελαν να πατάξουν τη μαγεία αλλά και να ελευθερώσουν τις ψυχές των ασθενών από τα δαιμονικά πνεύματα . (Φωτεινή Τσαλίκουλου ,1987)

Η ηθική και θεολογική ερμηνεία της τρέλας προήγαγε το στιγματισμό του ψυχικά ασθενή . Η αντιμετώπισή του ως ένα εν δυνάμει επικίνδυνου και μiasματικού ατόμου είχε αντίκτυπο στον τρόπο με τον οποίο όχι μόνο η κοινωνία αλλά και το ίδιο αξιολογούσε την προσωπικότητά του . Θεωρούμενο ως το θύμα μιας προκαθορισμένης και χαμένης μάχης ανάμεσα στις δυνάμεις του καλού και του κακού αποδεχόταν την κοινωνική απομόνωση και τον εξευτελισμό .

Παρά τη μυθοπλασία γύρω από την ψυχική ασθένεια , η επιστημονική σκέψη της εποχής βασιζόταν στη θεωρία του Γαληνού για την ψυχή και τις ασθένειες της και ήταν απαλλαγμένη από τις προλήψεις της εκκλησίας . Έργα του Βαρθολομαίου, του Κορνηλίου Αγρίππα αποδίδουν την τρέλα σε φυσιολογικά αίτια . Στην πραγματικότητα κανένα από τα μαθήματα που διδάσκονταν στις τότε ιατρικές σχολές

πριν από τον 14^ο αιώνα δεν αναφερόταν σε δαιμονολογικές προκαταλήψεις .

Επομένως οι ψυχιατρικές θεωρίες του μεσαιώνα είχαν βιολογική βάση . Εκτός από τον ιατρικό κόσμο και μέρος του κλήρου αποδεικνύεται μέσα από έρευνες του Kroll πως δεν ήταν παθιασμένος με τις ιδέες περί δαιμόνων ούτε απεδείκνυαν μια σαδιστική συμπεριφορά προς τους ασθενείς . (Archives of general psychiatry , 1979)

Το πρώτο ντοκουμέντο που έχουμε από εκείνη την περίοδο για τη θεραπεία και αντιμετώπιση του παράφρονα προέρχεται από το δεύτερο μισό του 13^{ου} αιώνα . Στο έργο αυτό , γνωστό ως *Prerogativa Regis* , γίνεται ένας πρώτος διαχωρισμός των ασθενειών τονίζεται και ο ρόλος της βασιλικής εξουσίας στην προστασία των ασθενών . Σύμφωνα με το βιβλίο αυτό οι ψυχικές παθήσεις χωρίζονται σε δύο κατηγορίες : *natural fools* ή *idiots* και άτομα *non compos mentis* . Στην πρώτη κατηγορία , *natural fools* , ανήκουν τα άτομα χαμηλής νοημοσύνης . Ένας ακόμα πιο περιοριστικός ορισμός αναφέρει πως στη συγκεκριμένη κατηγορία ανήκουν άτομα που έχουν γεννηθεί με τη συγκεκριμένη πάθηση . Συχνά με το χαρακτηρισμό *natural fool* χαρακτηρίζεται και αυτός που αρρώστησε από φυσικό αίτιο . Στα αίτια αυτά συγκαταλέγονται ο τραυματισμός και το πένθος . Ένα ανώνυμο λεξικό της εποχής δίνει τον εξής ορισμό του όρου *idiot* :

« *Idiot* είναι αυτός που δε μπορεί να μετρήσει σωστά τα χρήματα , να ονομάσει τον πατέρα του , δε γνωρίζει την ηλικία του και δυσκολεύεται σε απλά πράγματα της καθημερινότητας . Δίνει την εικόνα ενός ατόμου που δεν έχει τρόπους , δεν μπορεί να ελέγξει τον εαυτό του και δεν μπορεί να κατανοήσει το συμφέρον του , καθώς η νοημοσύνη του δεν ξεπερνά αυτή ενός παιδιού . Στη συγκεκριμένη περίπτωση ο βασιλιάς έχει τον έλεγχο της περιουσίας των ασθενών καρπώνεται τα οφέλη με την προϋπόθεση ότι εξασφαλίζει και ικανοποιεί τις ανάγκες τους... Μετά το θάνατό τους μεταφέρει την περιουσία στους σωστούς κληρονόμους » .

Η φράση *non compos mentis* είναι ο πρώτος όρος που χρησιμοποιήθηκε σε επίσημα έγγραφα και αναφερόταν σε περιπτώσεις ψυχικής ασθένειας και ήταν πιο γενικός από τον όρο *natural fool*. Στο 12^ο χωρίο του βιβλίου φαίνεται πως η συγκεκριμένη κατηγορία περιλαμβάνει όλες τις ψυχικές παθήσεις εκτός από τις ανωμαλίες εκ γενετής. Τα άτομα αυτής της κατηγορίας ενδέχεται να έχουν περιστασιακή διαταραχή ή απώλεια μνήμης και η θεραπεία τους θεωρείται εφικτή. Για λόγους που δεν είναι σήμερα γνωστοί ο όρος *non compos mentis* μέσα στον 15^ο αιώνα αντικαταστάθηκε από τον όρο *lunatic*. Οι ασθενείς που ανήκαν στη δεύτερη κατηγορία είχαν καλύτερη μοίρα από τους *natural fools*. Τα έσοδα από την περιουσία τους κατά τη διάρκεια της ασθένειας τους δεν ανήκαν στο βασιλικό θρόνο αλλά στους ίδιους και τις οικογένειές τους. Η προστασία της περιουσίας τους από το βασιλιά γινόταν αποκλειστικά προς όφελος των αρρώστων. Ο βασιλιάς προστάτευε την ιδιοκτησία τους από ζημία και απώλεια και παράλληλα συντηρούσε την οικογένειά τους. (Archives of general psychiatry, 1979)

Η μέθοδος που υιοθετήθηκε για την κατανόηση της φύσης κάθε περίπτωσης ψυχικά ασθενή ήταν η μέθοδος της εξέτασης, *inquisition*, που σε καμία περίπτωση δεν πρέπει να συγχέεται με την Ιερά Εξέταση. Η εξέταση των ατόμων που θεωρούνταν ψυχικά ασθενείς ονομάζονταν *inquisitions de lunatico inquirendo* ή *de idiota inquirendo*. Είχαν συσταθεί από βασιλικές επιτροπές και σκοπός τους ήταν να εξακριβώσουν εάν η κάθε περίπτωση ενδιέφερε το θρόνο από οικονομικής απόψεως.

Τα στοιχεία που αντλούσαν οι επιτροπές προέρχονταν από τρεις ερωτήσεις. Πρώτον, ήταν το άτομο πράγματι ψυχικά άρρωστο και σε ποια κατηγορία άνηκε. Αν ναι, από πότε άρχισε να έχει τα συμπτώματα της πάθησής του και πώς παρουσιάζονταν αυτά. Έπειτα ποια ήταν τα περιουσιακά του στοιχεία και ποια από αυτά είχε χάσει λόγω της κατάστασης της υγείας του. Εν τέλει ποιοί ήταν οι

κληρονόμοι του . Οι δικαστές που παρευρίσκονταν διακρίνονταν για τις γνώσεις και την πείρα τους στο θέμα της εξέτασης . (Roffe & Roffe ,1995)

Όπου η ψυχική νόσος θεωρούταν ως βιολογική ανωμαλία , οι θεραπείες που συνιστούσαν ήταν βασισμένες στο σωστό διαιτολόγιο σε χειρουργικές επεμβάσεις και στην κλασσική ιατρική . Οι θεραπευτικές ιδιότητες του διαιτολογίου στηρίζονταν στη χρήση των καρυκευμάτων . Είναι λανθασμένη η υπόθεση πως η χρήση των μπαχαρικών τότε στόχευε στην κάλυψη της γεύσης του χαλασμένου κρέατος . Η χρήση μπαχαρικών , όπως το πιπέρι , η κανέλα , το κύμινο στηριζόταν στην αντίληψη του κόσμου για αυτά . Σύμφωνα με αυτή , τα μπαχαρικά θεωρούνταν ως οι βασικοί ρυθμιστές των ορμονών . Η παραφροσύνη βασισμένη στην τότε κοσμοθεωρία θεραπευόταν με την αποκατάσταση της ισορροπίας των διάφορων ορμονών . (Arnoldt A , 1998)

Ασφαλώς πέρα από το σωστό διαιτολόγιο η θεραπεία των ψυχικά αρρώστων στηρίχτηκε στα ανάλογα ιδρύματα . Υπάρχουν πολλές μαρτυρίες που επιβεβαιώνουν την ύπαρξη κατάλληλων χώρων που είχαν συσταθεί για το σκοπό αυτό . Πριν ωστόσο από την ίδρυση των τότε ψυχιατρικών νοσοκομείων , οι ασθενείς νοσηλεύονταν στα ήδη υπάρχοντα νοσοκομεία , ακόμα και αν αυτά δεν εξασφάλιζαν τις ιδανικές προϋποθέσεις για τη θεραπεία της συγκεκριμένης κατηγορίας ασθενών . Βέβαια δεν πρέπει να αγνοηθεί ο ρόλος της εκκλησίας στη θεραπεία της τρέλας . Με την ίδρυση των μοναστηρίων των Βενεδικτίνων νοσοκομειακή περίθαλψη ήταν διαθέσιμη σε όλους τους ασθενείς μέσα σε αυτά .

Το πρώτο ψυχιατρικό νοσοκομείο πιστεύεται σύμφωνα με τη θεωρία του Desmaisons ότι ιδρύθηκε το 1409 στη Βαλένθια της Ισπανίας κάτω από την επίδραση του Μουσουλμανικού πολιτισμού . Υπάρχουν παρ' όλα αυτά στοιχεία πως νοσοκομεία για τους ψυχασθενείς είχαν ιδρυθεί πολύ νωρίτερα . Ήδη από το 1100

υπήρχε ένα άσυλο για τους παράφρονες στην πόλη Mets και στα 1320 ιδρύθηκε ανάλογο ίδρυμα στο Elbing .

Η Ισπανία αν και δεν ήταν η πρώτη χώρα που οργάνωσε ειδικά νοσοκομεία για τους ασθενείς αυτούς , τους προσέφερε περισσότερα από κάθε άλλη χώρα . Αρχίζοντας από το νοσοκομείο της Βαλένθια που ίδρυσε ο μοναχός Joffre νιώθοντας συμπόνια για τους ψυχικά ασθενείς αναπτύσσεται ένα κίνημα για την σωστή θεραπεία της τρέλας . Στη συνέχεια ιδρύεται το νοσοκομείο της Σαραγόσσα στα 1425 και στη Σεβίλλη το 1436 και τέλος στο Τολέδο πριν το τέλος του 15^{ου} αιώνα . Αρχικά η στάση που τήρησε η Ισπανία απέναντι στους ψυχασθενείς θεωρήθηκε ότι οφειλόταν στην επίδραση που άσκησε ο μουσουλμανικός κόσμος στην Ιβηρική χερσόνησο . Γρήγορα όμως αναιρέθηκε η αντίληψη αυτή , καθώς οι μουσουλμάνοι δεν είχαν ειδικούς χώρους για τη θεραπεία των ψυχασθενών .

Ένα μεσαιωνικό νοσοκομείο θεωρήθηκε μοναδικό για όσα προσέφερε στην ψυχική υγεία και η ιστορία έμελλε να αποδείξει την αξία του διατηρώντας τη φήμη του μέσα στην πάροδο του χρόνου . Πρόκειται για το νοσοκομείο της Bethlem . Στα 1247 ιδρύεται η Μονή της Παναγίας της Βηθλεέμ από τον Simon Fitzmary στο Bishopgate . Είναι πιθανό να υπήρξαν και άλλα εκκλησιαστικά νοσοκομεία κατά τη διάρκεια του μεσαίωνα που φρόντιζαν ψυχικά άρρωστα άτομα . Ωστόσο φαίνεται πως δεν διατηρήθηκαν αρκετά μεγάλο χρονικό διάστημα για να αφήσουν το σημάδι τους στο χρόνο . Σε αυτό συνέβαλαν διάφοροι παράγοντες . Πρώτον δεν υπήρχαν πολλοί ψυχασθενείς σε μια περιοχή για να δικαιολογείται η ύπαρξη του αντίστοιχου νοσοκομειακού ιδρύματος . Έπειτα οι μάστιγες που αποδεκάτιζαν τον ευρωπαϊκό πληθυσμό έκαναν επιτακτική την ανάγκη ύπαρξης κατάλληλων θεραπευτηρίων δίνοντας λιγότερη βαρύτητα στο πρόβλημα της τρέλας . (The british journal of psychiatry 1979)

Δεν πρέπει να αγνοούμε βέβαια τη συμβολή της κοινότητας στην προστασία

των ψυχικών αρρώστων . Ένα δείγμα του ρόλου που έπαιξε η κοινότητα στη θεραπεία των τρελών αποτελεί η πόλη Gheel στο Βέλγιο . Στην περιοχή αυτή οι ακίνδυνοι ασθενείς φροντίζονταν από τους ίδιους τους κατοίκους . Τους παρείχαν τροφή και στέγη και τους αντιμετώπιζαν ως μέλη της οικογένειάς τους . Κατά τον 13^ο αιώνα η πόλη αυτή θεωρούταν ως «παράδεισος» για τους ψυχικά ασθενείς . Η ιστορία της St. Dymphna φαίνεται να στήριζε και να καλλιέργησε τη συμπεριφορά του κόσμου στην περιοχή αυτή προς τους ψυχασθενείς . Η ίδια έγινε το στήριγμα των ασθενών . Η επιμονή της να νικήσει το «κακό» τους στήριζε . Όσοι προσπαθούσαν να νικήσουν τους πειρασμούς του σατανά φέρνονταν στην πόλη για να προσκυνήσουν την αγία . Ο κόσμος που συγκεντρωνόταν στο ναό ήταν τόσο πολύς ώστε η εκκλησία έχτισε ξενώνα το 1430 . Το παράδειγμα της πόλης αυτής ακολούθησαν πολλές άλλες ευρωπαϊκές χώρες , όπως η Αγγλία , η Γερμανία , η Γαλλία . Στη χώρα αυτή ιδρύθηκαν ξενώνες σε διάφορες περιοχές . Στο St. Dizier ο ξενώνας λειτούργησε με τη βοήθεια του κόσμου που φρόντιζε όσους ασθενείς έρχονταν με την ελπίδα να θεραπευτούν . Αυτός ο σημαντικός θεσμός καταργήθηκε με την έναρξη της κλασσικής περιόδου . (J.A.M.A. , 1974)

ΤΟ ΙΑΤΡΙΚΟ ΠΡΟΦΙΛ ΤΟΥ ΨΥΧΙΚΑ ΑΣΘΕΝΗ.

Στην προσπάθειά μας να παρουσιάσουμε μια σαφή εικόνα σχετικά με την ψυχική ασθένεια και τον ψυχικά άρρωστο , την περίοδο που εξετάζουμε , κρίναμε σκόπιμο να σκιαγραφήσουμε από ιατρικής πλευράς την στάση τόσο απέναντι στην ψυχική νόσο , όσο και στον νοσούντα . Ξεκινάμε το παρόν κεφάλαιο με μια συνοπτική ανασκόπηση από τις πρωτόγονες κοινωνίες μέχρι την περίοδο του Μεσαίωνα , στην οποία θα αναφερθούμε αναλυτικά . Η ανασκόπηση αυτή είναι χρήσιμη προκειμένου να γίνει κατανοητή η σταδιακή διαμόρφωση των ιδεών , τάσεων , αντιλήψεων και πρακτικών της ιατρικής , η οποία σε μεταγενέστερους αιώνες φαίνεται να παλινδρομεί σε πρώιμες και απάνθρωπες πρακτικές στην προσπάθειά της να εξηγήσει και να απαλλάξει την ανθρωπότητα από το ανεξήγητο και το δυσεπίλυτο της ψυχικής διαταραχής .

Οι ρίζες της ψυχιατρικής προχωρούν ως τα παλιότερα χρόνια και είναι τόσο παλιές όσο το ανθρώπινο γένος . Ως κλάδος της Ιατρικής είναι σχετικά ένας σύγχρονος επιστημονικός τομέας , ο οποίος παρουσιάζει εξαιρετικά αργή πρόοδο σε όλη τη σειρά των αιώνων . Οι δεισδαιμονίες και προλήψεις που σχετίζονται με την ψυχική αρρώστια , ο κοινωνικός στιγματισμός και η ανικανότητα σε πολλές περιπτώσεις της επιστήμης να επιτύχει την οριστική και μόνιμη αποκατάσταση του αρρώστου , είναι οι βασικότεροι λόγοι που συντέλεσαν στην βραδεία εξέλιξη της Ψυχιατρικής επιστήμης .

Ο πρωτόγονος άνθρωπος επέδιδε όλα τα νοσήματα σε δυνάμεις που βρίσκονταν έξω από το σώμα . Οι δυνάμεις αυτές ήταν υπερφυσικές όπως κακά πνεύματα , μάγια , δαίμονες , θεοί . Παρόλο που οι αντιλήψεις αυτές αφορούσαν όλες τις αρρώστιες , συνδέονται σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό με τις ασθένειες που αλλοιώνουν

την ανθρώπινη συμπεριφορά . Αυτές τις αντιλήψεις οι πρωτόγονοι άνθρωποι τις σχημάτισαν από προσωπικές τους εμπειρίες και από παρατηρήσεις σε ψυχικά άρρωστους . Επομένως οι αντιλήψεις τους για υπερφυσικές δυνάμεις διαμορφώνονταν σαν αντίδραση απέναντι στον φόβο για την ανεξήγητη ασθένεια ή θάνατο . Επιπλέον οι παρατηρήσεις των πρωτόγονων λαών πάνω στις παράλογες , ασυνάρτητες και καταστροφικές εκδηλώσεις του ψυχικά αρρώστου , όπως και ο φόβος μπροστά στην επιληπτική κρίση , αποτελούσαν πυρήνες δημιουργίας δαιμονολογικών αντιλήψεων για την συμπεριφορά των ψυχικά νοσούντων . Μέθοδος θεραπείας για τις πρωτόγονες κοινωνίες αποτελούσαν τα μάγια καθώς και άλλου είδους πρακτικές που σήμερα τις συναντάμε ενσωματωμένες σε τελετουργικές θρησκευτικές εκδηλώσεις . (Ν.Κ. Ρασιδάκη , 1979)

Τα πρώτα στοιχεία από την περιοχή της Νευρολογίας και της Ψυχιατρικής συναντάμε στα έργα των φιλοσόφων και των ποιητών της ελληνικής αρχαιότητας από τον Όμηρο ως τον Ιπποκράτη . Η εποχή του Ιπποκράτη όμως ήταν εκείνη που έπεισε ότι η Ψυχιατρική δεν είναι μια καινούρια κατάκτηση της επιστήμης . Ο Ιπποκράτης και η Σχολή του εντοπίζουν τις σχέσεις ανάμεσα στον εγκέφαλο και τις ψυχικές λειτουργίες αναγνωρίζουν τον εγκέφαλο ως το κέντρο των αισθήσεων και την πηγή των αισθημάτων . Περιγράφουν συμπτώματα ψυχικών παθήσεων όπως των διαταραχών συμπεριφοράς , παραληρητικές ιδέες , διαταραχές στην αντίληψη και προχωρούν ακόμη περισσότερο περιγράφοντας τις αφορμές που προκαλούν τις ψυχικές αρρώστιες . Από η μελέτη αρχαίων κειμένων φαίνεται πως ο Ιπποκράτης είχε πλατιές γνώσεις για την μανιοκαταθλιπτική ψύχωση , τη σχιζοφρένεια και τις ψυχώσεις . Γενικότερα εκείνη την περίοδο οι περισσότερες σωματικές ασθένειες πιστεύονταν ότι ήταν αποτέλεσμα διαφόρων διαταραχών και έλλειψη ισορροπίας στους χυμούς του σώματος . Επιπλέον η τρέλα , η ασυνήθιστη συμπεριφορά και η

επιληψία θεωρούνταν ως αποτέλεσμα θέλησης των θεών . (Zilborg , 1941)

Από την άλλη πλευρά είναι γνωστό το ιδιαίτερο ενδιαφέρον του Ιπποκράτη για την «ιερά νόσο» , την επιληψία δηλαδή , για την οποία διακήρυξε ότι προέρχεται περισσότερο από φυσικούς παρά από υπερφυσικούς παράγοντες . Στην προσπάθειά του να εξηγήσει ότι τα αίτια που προκαλούν την ασθένεια είναι οργανικά , ανέφερε ότι : « εάν ανοίξεις το κεφάλι θα βρεις το εγκεφαλικό υγρό , γεμάτο από ιδρώτα και το οποίο θα μυρίζει άσχημα . Με αυτό τον τρόπο θα δεις ότι δεν είναι ο Θεός που τραυματίζει το σώμα , αλλά η ίδια η αρρώστια » . Ο Ιπποκράτης περιέγραψε επίσης παρόμοια στοιχεία με φυσικούς όρους , αναγνωρίζοντας όχι μόνο την επιληψία , αλλά και την μανία , τη μελαγχολία και ένα τύπο πνευματικής έκπτωσης την οποία ονόμασε «παράνοια» .

Η παραπάνω εξήγηση της επιληψίας βασίζεται στη γενικότερη θεωρία που είχαν αναπτύξει οι Έλληνες για το σύμπαν . Πίστευαν ότι το σύμπαν αποτελείται από τέσσερα στοιχεία : γη , αέρα , φωτιά και νερό . Τα τέσσερα αυτά στοιχεία και συνεπώς το περιεχόμενο τους περιέχουν τέσσερις αντίστοιχες ιδιότητες : τη ζέστη , την υγρασία , το κρύο και την ξηρότητα . Η γη είναι κρύα και ξηρή , ο αέρας ζεστός και υγρός , η φωτιά ζεστή και ξηρή και το νερό κρύο και υγρό . Καθώς η κοσμική ιατρική αναπτύχθηκε οι Έλληνες εφάρμοσαν αυτή το σύστημα στην ιδέα που σχημάτισαν για το σώμα . Ο Ιπποκράτης δίδασκε πως ένα υγιές σώμα διατηρούσε ισορροπία στα τέσσερα υγρά που ήταν : μαύρη χολή από το συκώτι , κίτρινη χολή από τη σπλήνα , αίμα και φλέγμα . Η μαύρη χολή , όπως η γη , θεωρούνταν πως ήταν κρύα και ξηρή και η κυριαρχία της θα προκαλούσε μοναχική συμπεριφορά και μελαγχολική διάθεση . Η κίτρινη χολή , όπως η φωτιά , ήταν ζεστή και ξηρή και η κυριαρχία της θα προκαλούσε μια οργισμένη , βίαιη και δύστροπη προσωπικότητα . Το αίμα , όπως ο αέρας , θεωρούταν ζεστό και υγρό και σε περίπτωση που

κυριαρχούσε θα προκαλούσε αγενή έκφραση και χαρωπή , ενθουσιώδη διάθεση . Τέλος το φλέγμα , όπως το νερό , ήταν κρύο και υγρό και σε περίπτωση που κυριαρχούσε έναντι των άλλων υγρών προκαλούσε χλωμή εμφάνιση και νωθρή διάθεση . (Dale Peterson , 1945)

Ο Ιπποκράτης πίστευε ότι τόσο οι φυσικές , όσο και οι πνευματικές ασθένειες οφείλονταν στην έλλειψη ισορροπίας ανάμεσα στους τέσσερις χυμούς που περιγράψαμε . Για το λόγο αυτό η θεραπεία στόχευε στην αποκατάσταση της φυσικής ισορροπίας του σώματος . Για παράδειγμα στην περίπτωση βαριάς κατάθλιψης , πιθανώς προκαλούμενη από την παρουσία υπερβολικής μαύρης χολής , θα επιχειρούσε να καθαρίσει το σώμα από τη χολή με την παροχή ενός καθαρτικού φτιαγμένο από βότανα το οποίο είχε πικρή γεύση . Παράλληλα θα αντιδρούσε στις κρύες και ξηρές ποσότητες της χολής δίνοντας στον ασθενή άφθονη τροφή και υγρά έτσι ώστε να επιτύχει την κατάλληλη ποσότητα ζέστης και υγρασίας στο αίμα .

Έπειτα περνάμε στην εποχή των Αλεξανδρινών γιατρών , κατά την οποία η ιατρική και συγκεκριμένα η ψυχιατρική έφτασε στην κορυφή της προόδου και των καινοτόμων ιδεών . Χαρακτηρίζεται βασικά από τις μελέτες του Γαληνού και της Σχολής του για το νευρικό σύστημα και τότε γίνεται για πρώτη φορά διάκριση ανάμεσα στα νοσήματα του εγκεφάλου και στις ψυχώσεις και περιγράφεται η μανία και η μελαγχολία με τις υφέσεις που παρατηρούνται , καθώς και η δυνατότητα να παρουσιαστούν στο ίδιο άτομο συγχρόνως . Ο Γαληνός δίδασκε ένα εκλεκτικό σύστημα ιατρικής το οποίο συνδύαζε τις θεωρίες του Ιπποκράτη για τους χυμούς και τις πνευματικές θεωρίες με ένα έντονο ενδιαφέρον για την ανατομία . Όμως η σημασία του Γαληνού και του Ιπποκράτη δεν έχει να κάνει τόσο με την ορθότητα ή όχι των θεωριών τους , όσο με την επιμονή τους στην προσεγμένη παρατήρηση και στην αναγνώριση της ανεπάρκειας των παραδοσιακών και λαϊκών πρακτικών . (Ν.Κ.

Ρασιδάκη , 1979)

Οι μελέτες του Γαληνού για το νευρικό σύστημα συμπλήρωσαν τις γνώσεις που υπήρχαν ως τότε . Έγραψε βιβλία για την ψυχή και πρόσθεσε νέα στοιχεία και παρατηρήσεις για την επιληψία . Επιπλέον σχετικά με την μελαγχολία έγραψε περιστατικά ασθενών που τους χαρακτηρίζει η πίκρα , ο φόβος , η δυστυχία και η ματαιότητα για τη ζωή , οι οποίοι δεν έφτασαν στην αυτοκτονία . Χαρακτηριστική είναι η περιγραφή του για την υστερία , αρρώστια την οποία απέδιδε στις κινήσεις της μήτρας μέσα στην κοιλιά . Μετά το θάνατό του , η κλασσική ιατρική παράδοση έπεσε σε στασιμότητα , η οποία διήρκησε περισσότερο από χίλια χρόνια .

Η Ιατρική στη περίοδο του Μεσαίωνα βασίστηκε πολύ περισσότερο στην απλή απομνημόνευση των διδαγμάτων του Ιπποκράτη και του Γαληνού , και πολύ λιγότερο στην παρατήρηση . Η ανατομή των πτωμάτων ήταν απαγορευμένη μέχρι τον 13^ο αιώνα και τα διδάγματα έγιναν τόσο άκαμπτα και αυστηρά όσο τα κηρύγματα της Εκκλησίας . Παράλληλα με την κάπως διαφωτιστική άποψη εκείνων που μορφώθηκαν από την κλασσική παράδοση του Ιπποκράτη και του Γαληνού , η οποία δίδασκε ότι η τρέλα μπορεί να γίνει κατανοητή σε αντιληπτά , φυσικά συστήματα , συνεχίστηκε και η αρχαία άποψη της τρέλας ως την κατοχή του ατόμου από ξένες πνευματικές δυνάμεις . (Dale Peterson , 1945)

Συγκεκριμένα στην προχριστιανική Ρώμη , ήταν ευρέως διαδεδομένο ότι πνεύματα του δάσους όπως τα εξοχικά και οι σάτυροι προκαλούσαν τρέλα . Οι τρελοί αποκαλούνταν *larvatum plenus* ή *larvatus* που σημαίνει γεμάτος από σκουλήκια ή φαντάσματα . Ύστερα από το θάνατο του Γαληνού τέτοιου είδους προλήψεις ήταν προσφιλείς στο λαό και αποκτούσαν συνεχώς μεγαλύτερη σημασία . Στην πρώιμη χριστιανική παράδοση συχνά απορροφούσαν τέτοιου είδους πεποιθήσεις παρά τις αντέκρουαν . Οι γνωστικοί χριστιανοί συγκεκριμένα , πίστευαν ότι διέθεταν μια

ουσιαστική γνώση ή σοφία , η οποία μεταξύ άλλων , τους περιλάμβανε μια ευαισθητοποίηση απέναντι σε ένα μεγάλο αριθμό πνευματικών διανοητών , ανάμεσα στον Θεό και τον άνθρωπο .

Ο χριστιανός Πατέρας Ωριγένης , ο οποίος ευνουχίστηκε αμέσως μετά τον προσηλυτισμό του , θεωρούσε ότι το ανθρώπινο σώμα απαρτιζόταν από τριάντα έξι βασικά τμήματα κάθε ένα από τα οποία βρισκόταν υπό τον έλεγχο κάποιας θεότητας . Επίσης απέδιδε την στειρότητα των γυναικών και την πείνα σε κακά πνεύματα . Δαιμονολόγοι κατέγραψαν σημάδια κατοχής από δαίμονα , τα οποία έγιναν γνωστά μετά το δεύτερο αιώνα ως στίγματα του διαβόλου ή αλλιώς stigmata diaboli . Το 429 μ.Χ. στο Θεοδοσιανό Κώδικα , η Εκκλησία επίσημα κατήγγειλε την άσκηση της μαγείας ως εγκληματική και οι αρχές είχαν εντολές να διώκουν οποιονδήποτε συνωμοτούσε με δαιμονικές δυνάμεις . Αμέσως μετά ένας μάγος στην Ισπανία εκτελέστηκε ως αιρετικός . (Dale Peterson , 1945)

Όπως γίνεται κατανοητό το πιο ισχυρό καθεστώς στο Μεσαίωνα , η Εκκλησία , άρχισε σταδιακά να αποδέχεται την αξία των λαϊκών προλήψεων σχετικά με την ύπαρξη πνευματικών δυνάμεων καθώς και την κατοχή από αυτές . Αυτή η αναγνώριση των προλήψεων ως μέρος των ιερών κανόνων Της , οδήγησαν στην εποχή της πνευματικής Ψυχιατρικής . Δεν θεωρούνταν όμως όλες οι περιπτώσεις τρέλας στο Μεσαίωνα ότι οφείλονταν σε κατοχή από πνεύματα . Θεολόγοι , δικηγόροι και ιατροί γενικά , ήταν πολύ προσεκτικοί στον διαχωρισμό της τρέλας προκαλούμενης από φυσικά αίτια και δαιμονικής κατοχής . Επιπλέον η Εκκλησία και οι οπαδοί Της αποδέχτηκαν τις απόψεις του Αυγουστίνου ότι ο κόσμος είναι πεδίο μάχης ανάμεσα στις δυνάμεις του καλού και του κακού , τις λεγεώνες του Θεού και του Διαβόλου . Για το λόγο αυτό δεν μας κάνει έκπληξη ότι πολλοί ψυχικά ασθενείς στην μεσαιωνική περίοδο θεωρούνταν θύματα του Διαβόλου ή κόλακός του . Από την

άλλη πλευρά , οι κλασσικοί ιατροί πίστευαν ότι μερικές ασθένειες του πνεύματος οφείλονταν σε φυσικά αίτια . Παρά το γεγονός ότι και οι θεολόγοι συμφώνησαν ότι μερικές πνευματικές ασθένειες είχαν φυσική προέλευση , ωστόσο για τους ίδιους το πνεύμα ήταν ουσιαστικά ίσο με την ψυχή .

Συμπερασματικά , η μεσαιωνική ανθρωπότητα εμπιστεύτηκε τη θεραπεία των ψυχικών νοσημάτων στη θρησκεία με αποτέλεσμα να ανθίσει η πρόληψη , η δεισιδαιμονία και η μαγεία σχετικά με την προέλευση , την αιτιολογία και τη θεραπεία της ψυχικής ασθένειας . Με βάση την πεποίθηση ότι ήταν δαιμονισμένοι , οι ψυχικά άρρωστοι , κρατούνταν σε σκοτεινά υπόγεια και κάτεργα , δέρνονταν και υποβάλλονταν σε φρικτούς βασανισμούς και μαρτύρια . Ο τίτλος που μπορεί να χαρακτηρίσει το κλίμα της εποχής είναι «Σκληρότητα του ανθρώπου προς τον άνθρωπο» . (Ν.Κ. Ρασιδάκη , 1979)

Χαρακτηριστική είναι η περιγραφή του Strecker σχετικά με τη θεραπεία στην οποία υπέβαλλαν τον ψυχικά άρρωστο τον Μεσαίωνα :

« Άνθρωποι γεμάτοι ακαθαρσίες ... σαν σκλάβοι στις γαλέρες » (βλέπε κεφάλαιο 4^ο , σελίδα 60-61)

Ο Strecker συνεχίζει σε μεταγενέστερους αιώνες και αναφέρει ότι ακόμα και στην «φωτισμένη» , όπως την χαρακτηρίζει Φιλαδέλφεια , δέκα χρόνια μετά την αμερικανική επανάσταση οι κάτοικοι κάθε Κυριακή απόγευμα μπορούσαν , πληρώνοντας ένα μικρό νόμισμα να διασκεδάσουν μπαίνοντας στο νοσοκομείο της Πενσυλβάνιας και κοιτάζοντας τους τρελούς ! Αυτή η διασκέδαση ήταν διαδεδομένη και στην Ευρώπη από τους μεσαιωνικούς χρόνους μέχρι τον εξανθρωπισμό της ψυχιατρικής επιστήμης . (Ν.Κ. Ρασιδάκη , 1979)

Επιστέφοντας τώρα στη μεσαιωνική περίοδο , οι κοινοί και κληρικοί ιατροί είχαν πρόσβαση και λειτουργούσαν με βάση τις ιατρικές θεωρίες του Ιπποκράτη και

του Γαληνού . Αυτό το σύστημα ιατρικής , καθώς ήταν εμπνευσμένο αρκετούς αιώνες νωρίτερα ήταν λογικό , επιστημονικό , ολιστικό και αντανάκλα οντολογικές και λειτουργικές προοπτικές της ασθένειας . Με την είσοδο των χριστιανικών ιδεών που αναφέρονται σε θεϊκή και δαιμονική τιμωρία , σε πνευματική θεραπεία και εξορκισμό , επηρεάστηκαν αρκετά οι κοινοί και κληρικοί ιατροί . Γίνεται φανερό ότι στη μεσαιωνική περίοδο οι μαγικές και δαιμονολογικές αντιλήψεις είχαν απήχηση , ήταν ευρέως αποδεκτές ακόμη και στην ιατρική . εκτός από τους ιατρούς που εκπαιδευόνταν σε μοναστήρια και σε καθολικά σχολεία και λειτουργούσαν εκεί ή σε άλλα ιδρύματα της Εκκλησίας , υπήρχαν και η πνευματική θεραπεία από κληρικούς , αυτοί που εξασκούσαν την λαϊκή ιατρική επηρεασμένοι από θρησκευτικές και παγανιστικές παραδόσεις , καθώς επίσης και θεραπευτικές τάσεις σχετιζόμενες με βωμούς . Όλα αυτά τα ιατρικά και μη συστήματα καθώς και αυτοί που τα εξασκούσαν είχαν καταφύγει στους ψυχικά ασθενείς , οι οποίοι πιθανώς φροντίζονταν στο σπίτι τους με τους συγγενείς τους ως βοηθητικό προσωπικό . Εκείνοι όμως που υπέφεραν από χρόνιες καταστάσεις ή από ασθένειες που οι ανάγκες τους ξεπερνούσαν τις δυνατότητες της οικογένειάς τους ή της κοινότητας , συναθροίζονταν στις εκκλησίες και στα μοναστήρια , όπου περιορίζονταν και τους παρεχόταν κηδεμονική φροντίδα .(Comprehensive Psychiatry , 1990)

Όπως γίνεται φανερό παράλληλα με συμπεριφορές , διαθέσεις και πρακτικές που περιλάμβαναν ή αντανάκλούσαν τις δαιμονολογικές , αμαρτωλές , υπερφυσικές και μυστήριες / τρομακτικές αντιλήψεις , υπήρχε και φυσιολογική και λογική άποψη της αντιμετώπισης και του χειρισμού των ψυχικά ασθενών . Έτσι παρά το γεγονός ότι η χριστιανοσύνη συμβιβάστηκε με την επιστημονική παράδοση του Ιπποκράτη και του Γαληνού και τα ιδρύματα που ασχολούνταν με τους ψυχικά ασθενείς ακολουθούσαν πνευματικές παράλληλα με λογικές θεωρίες , είναι γενικά παραδεκτό

ότι η χριστιανοσύνη μείωσε την αξία της ακαδημαϊκής / επιστημονικής παράδοσης και έδωσε ιδιαίτερη έμφαση στις αρχές της πνευματικής θεραπείας . Αυτή η τάση , που ήταν χαρακτηριστικό της χριστιανικής ιατρικής όπως αυτή εξασκούταν από τους κληρικούς ιατρούς , μαζί με μια γενική υπονόμηση της επιστημονικής ιατρικής έναντι της πνευματικής θεραπείας , επηρέασε όλες τις ασθένειες και πολύ περισσότερο την ψυχιατρική . (Neugebauer R, 1979)

Σύμφωνα λοιπόν με την πνευματική προσέγγιση των ασθενειών και πολύ περισσότερο των ψυχικών διαταραχών , κατά τη μεσαιωνική περίοδο , χρησιμοποιούσαν θρησκευτικούς ναούς , λατρευτικές τελετές κοντά σε πηγάδια και πηγές και σοφές γυναίκες ή ερημίτες που λειτουργούσαν ως λαϊκοί σύμβουλοι . Συνήθως σε αυτά τα μέρη γίνονταν μόνο τελετές και δεν πήγαιναν τους ψυχικά ασθενείς παρά μόνο εξαιρετικά δύσκολες και σοβαρές περιπτώσεις όπου υπήρχε ελάχιστη ελπίδα ζωής . Η δαιμονική κατοχή που θεωρούνταν ίσως η πιο συχνή αιτία της συμπεριφοράς των τρελών ήταν ένας σημαντικός παράγοντας άρρηκτα συνδεδεμένος με τις κυρίαρχες χριστιανικές αντιλήψεις της μεσαιωνικής περιόδου . Επιπλέον η εξίσωση πνεύματος , λογικής ψυχής και η σύνδεση της πνευματικά αγνής / καλής συμπεριφοράς με την υγεία και αντιθέτως η ταύτιση της αμαρτίας , του πόθου και της επιθυμίας με την ψυχική ασθένεια πηγάζει από αυτή την περίοδο . Η έλλειψη λογικής θεωρούνταν τότε ως την άρνηση του Δημιουργού και την απώλεια της φυσικής πλευράς της ψυχής . Καθώς η ψυχική ασθένεια αντιπροσώπευε την απομάκρυνση από το Θεό , ήταν η πλέον τρομακτική και ολέθρια ασθένεια . Γενικότερα η ασθένεια εκτός από την ερμηνεία της σύμφωνα με τα υγρά του σώματος , επρόκειτο για μια κοινωνική και πολιτιστική δοκιμασία . Αντιπροσώπευε τις προθέσεις του Θεού , μια επίπονη δοκιμασία πριν την αιώνια σωτηρία , μια προειδοποίηση , μέσο ενός παραδείγματος , της δύναμης του Θεού ή μια ειλικρινή

τιμωρία για άσχημες πράξεις .(Comprehensive Psychiatry , 1990)

Μια άλλη αντιμετώπιση της ψυχικής ασθένειας αλλά και γενικότερα του μη κατανοητού , ήταν να την τοποθετούν στην σφαίρα της μαγείας . Επηρεασμένη η μεσαιωνική κοινωνία βαθιά από την θρησκεία και σκεπτόμενη με γνώμονα το φόβο , τις δεισιδαιμονίες και τις προλήψεις ερμήνευε , οτιδήποτε παρέκκλινε από τους άκαμπτους και αυστηρούς κανόνες της εποχής και ιδιαίτερα τους ψυχικά ασθενείς , που προσέφεραν πλούσια τέτοιου είδους ερεθίσματα είτε με την συμπεριφορά , είτε με παράξενα λόγια , είτε με στάσεις του σώματός τους , είτε τέλος από φόβο , στη σφαίρα της μαγείας ή και της δαιμονικής κατοχής . Δυστυχώς η μοίρα των ανθρώπων αυτών ήταν ταυτισμένη με την απάνθρωπη σκληρότητα και στις περισσότερες περιπτώσεις με το θάνατο .

Αυτού του είδους η μαγεία πρέπει να διαχωριστεί από την λαϊκή και ρομαντική μαγεία καθώς και την επαγγελματική μαγεία . Το κυνήγι των μαγισσών ήταν ένα ζοφερό επεισόδιο στη ανθρώπινη ιστορία καθώς κύρια χαρακτηριστικά της ήταν η κτηνωδία , η κυνική σκληρότητα και εξαπάτηση που είχαν υπερβεί κάθε όριο . Η επινόηση και διάδοση αυτής της πλάνης επεκτάθηκε από το 13^ο ως τον 15^ο αιώνα . Δεν έκανε διακρίσεις , περιελάμβανε ανθρώπους όλων των κοινωνικών στρωμάτων και προκάλεσε ανυπολόγιστη ζημιά στην εξέλιξη της επιστήμης , της ιατρικής , της κουλτούρας και της ανθρωπιάς . Χιλιάδες ψυχικά ασθενείς θυσιάστηκαν και αυτό γιατί κάθε εκδήλωση της μαγείας μπορεί να ερμηνευθεί από ψυχολογικούς μηχανισμούς , την ψυχική ασθένεια ή την δράση παραληρητικών φαρμάκων .

Ως μαγεία θεωρείται η προσπάθεια να ελέγξει κάποιος τη φύση για να παράγει καλά ή κακά αποτελέσματα , με την βοήθεια των κακών πνευμάτων . Καθώς συγγένευε με την λαϊκή και την ρομαντική μαγεία , υπήρχε σε κάθε κουλτούρα , φυλή και θρησκεία από την δημιουργία των κοινωνιών . Η μαγεία τιμωρούνταν με

θάνατο , από τα ιερά και εκκλησιαστικά δικαστήρια στην Ευρώπη από τα πρώτα χρόνια του μεσαίωνα . Πρέπει όμως να γίνει σαφές ότι εδώ αναφερόμαστε στην καθαυτή μαγεία , η οποία προϋπόθετε την επαφή του μάγου με τον Διάβολο .

Επομένως η μαγεία ήταν αίρεση και για το λόγο αυτό καταδικαζόταν κατά το τέλος των μεσαιωνικών χρόνων . (Proceedings of the Royal Society of Medicine , 1966)

Σύμφωνα με αυτή τη νέα για την εποχή αντίληψη για την μαγεία , μάγοι θεωρούνταν οι χριστιανοί αρσενικού ή θηλυκού γένους , οι οποίοι είχαν κερδίσει τις μαγικές τους ικανότητες , ένα είδος υπόγειας δύναμης με στόχο να σαμποτάρει την θρησκεία , με το να γίνουν αντιπρόσωποι του Διαβόλου . Μαγεία ήταν το επίσημο όνομα αυτής αίρεσης και προϋπόθετε δύο πράγματα : το πρώτο ήταν μια συμφωνία με τον Διάβολο με σκοπό να προκαλέσει κακό στην Εκκλησία , και το δεύτερο ήταν να προβαίνει ο μάγος σε ανήθικες πράξεις , οι οποίες ήταν γνωστές ως *malefici* που σημαίνει κακίες . Τέτοιου είδους πράξεις πιθανόν να είχαν άσχημες συνέπειες για τους χριστιανούς πιστούς , ή να είχαν στόχο να τους αποπλανήσουν έτσι ώστε να σπάσουν την πίστη τους στο Θεό . Παραδόξως Εβραίοι και άλλοι πιστοί που δεν ήταν χριστιανοί δεν μπορούσαν να καταδικαστούν ως μάγοι .

Το κυνήγι των μαγισσών είχε σοβαρό αντίκτυπο στο λαό . Ο φόβος για τις μάγισσες , η καθημερινή επαφή με βασανιστήρια και η όψη της θανάτωσής τους στην πυρά , είχε επηρεάσει την συμπεριφορά και τις καθημερινές σχέσεις των πολιτών , είχε εισχωρήσει στα όνειρα και τις σκέψεις τους . Άνθρωποι ξυπνούσαν τρομαγμένοι από εφιάλτες με τον Διάβολο , οι καβγάδες των μεθυσμένων αποκτούσαν άλλη χροιά καθώς κάτω από το νέο πρίσμα γίνονταν ύποπτοι και εισχωρούσαν ακόμα και στο παραλήρημα των ψυχωτικών . Οι ψυχωτικοί ασθενείς θεωρώντας ότι όλα όσα άκουγαν ήταν πραγματικά , είχαν αρκετά μεγάλη προδιάθεση να αναπτύξουν υποψίες ότι ήταν θύματα μαγείας . Παρά το γεγονός ότι οι άνθρωποι δεν αμφισβητούσαν την

εγκυρότητα και την ορθότητα αυτής της θεωρίας , ωστόσο απέφευγαν συστηματικά και ήταν πολύ προσεκτικοί στο να αποφεύγουν να χρησιμοποιούν εκφράσεις οι οποίες περιέχουν την λέξη Διάβολος . (Proceedings of the Royal Society of Medicine , 1966)

Την ίδια περίοδο στην Αγγλία αναγνώρισαν δύο ιατρονομικές κατηγορίες τους : «idiot» και τους «lunatic» . Ο όρος idiot αναφέρεται σε άτομα που είχαν εκ γενετής πνευματικές ανωμαλίες και που δεν υπήρχε ελπίδα βελτίωσης . Από την άλλη πλευρά ο όρος lunatics αναφέρεται σε άτομα που εκδήλωναν ψυχωτική συμπεριφορά , αλλά κρίνονταν ικανοί να βελτιωθεί η κατάστασή τους . Οι ασθενείς εξετάζονταν από επιτροπές , πριν την τελική απόφαση του δικαστή . Πιστοποιητικά επιτροπών , εκθέσεις δικαστών , επίσημα έγγραφα δικαστηρίων και οι petitions των ατόμων που συνοδεύουν τους ασθενείς , αποτελούν επαρκή στοιχεία για την προσέγγιση του προβλήματος των ψυχικά ασθενών στο παρελθόν . (Neugebauer R , 1979)

Οι εξετάσεις για τους idiot περιελάμβαναν οπτική παρακολούθηση , καθώς επίσης και ερωτήσεις για τον προσανατολισμό , τη μνήμη , τη διάνοηση και κρίση . Ανάλογα την ανταπόκριση του ασθενή σε αυτές τις ερωτήσεις , οι εξεταστές έκριναν αν είχε την δυνατότητα και τη στοιχειώδη ικανότητα να φροντίζει τον εαυτό του και να διαχειρίζεται τα έσοδα ή την περιουσία του . Κατά τον ίδιο τρόπο στις ακροάσεις για τους lunatics , γίνονταν λεπτομερείς εξετάσεις για ελαττωματική μνήμη και αντιληπτική ικανότητα , αναγνωρίζοντας ότι μπορεί να οφείλονται στην ηλικία ή σε κάποιας άλλης μορφής ασθένεια . Επίσης μεγάλη έμφαση έδιναν και στην συμπεριφορά .

Οι αντιλήψεις σχετικά με την αιτιολογία των ψυχικών ασθενειών εστιάζονταν σε βιολογικούς και ψυχολογικούς παράγοντες όπως : φυσικός τραυματισμός , κάποιου άλλου είδους ασθένεια , τοξίκωση , συναισθηματικό τραύμα και κοινωνικό στρες . Συγκεκριμένα το 1291 , ένας δικαστής απέδωσε την πνευματική ασθένεια που

αντιμετώπιζε ο Bartholomew de Sake's σε κτύπημα στο κεφάλι. Σε μια παρόμοια περίπτωση αναφέρεται ότι επισκέφτηκε τον ασθενή ένα είδος παράλυσης, το οποίο προκάλεσε άνοια και τελικά τον οδήγησε στην παραφροσύνη. Αντιθέτως, σε μια ακόμη αναφορά, το 1366 ένας δικαστής κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η παράλογη βία ενός ασθενή προκλήθηκε από το φόβο που είχε ο ίδιος για τον πατέρα του.

Οι διαφωνίες στις διαγνώσεις ήταν αρκετά συνηθισμένες σε τέτοιου είδους εξετάσεις. Αυτό γινόταν καθώς οι δικαστές έπρεπε να διαχωρίσουν την φυσιολογική ανοησία από την παράνοια, την μέτρια κατάθλιψη από την ψυχωτική, την ήπια από την βαριά μορφής καθυστέρηση και την γνώση από την νοημοσύνη. Καθώς κανείς από τους ασθενείς δεν ανήκε αυστηρά μέσα στα πλαίσια των καθορισμένων και αναγνωρισμένων ασθενειών, οι διαφοροδιαγνώσεις ήταν ένα πολύ συχνό φαινόμενο ακόμα και της εποχής που εξετάζουμε. (The American Journal of Psychiatry, 1989)

Ένας ακόμα διαχωρισμός των ψυχικά ασθενών κατά τους τελευταίους αιώνες του Μεσαίωνα ήταν fool και natural fool ή idiot, που μεταφράζονται ως ανόητος και ηλίθιος αντίστοιχα. Η ερμηνευτική όμως προσέγγιση των παραπάνω όρων την περίοδο που εξετάζουμε έχει ως εξής: Fool οριζόταν το άτομο εκείνο που παρουσίαζε καθυστερημένη πνευματική ανάπτυξη και του οποίου οι πνευματικές ικανότητες δεν εξελίσσονταν. Natural fool ή idiot ήταν πιο περιοριστικοί όροι και αναφέρονταν συγκεκριμένα σε εκ γενετής ανωμαλίες οι οποίες ήταν μόνιμες. Ο όρος natural fool ερχόταν από την μια πλευρά, σε αντίθεση με τύπους ασθενειών φυσικής πνευματικής έκπτωσης, η οποία όμως παρουσιάζεται μετά τη γέννηση, και από την άλλη πλευρά με διαταραχές προκαλούμενες από ατυχήματα. Σε νομικά έγγραφα εκείνης της εποχής ως ατυχήματα αναφέρονταν γεγονότα όπως κάποια αρρώστια ή θλίψη (βλέπε επίσης 4^ο κεφάλαιο, σελίδες: 62-63). (Archives of General Psychiatry, Medieval and Early Modern Theories of Mental Illness, 1979)

Οι εξετάσεις των πιθανών ψυχικά ασθενών ονομάζονταν ανακρίσεις –

inquisitions . Αυτές οι εξετάσεις εισήχθησαν από βασιλικές επιτροπές, από ανώτερους υπαλλήλους τοπικής αυτοδιοίκησης, οι οποίοι είχαν απόσυρθεί από τις τάξεις των ευγενών, ή από άτομα που επιδίωκαν τελικά να τους χαριστεί η ποινή φυλάκισής τους. Όλες οι ανακρίσεις διεξάγονταν με τον ίδιο τρόπο και κάτω από τις ίδιες αρχές, ανεξάρτητα από την καταγωγή των ατόμων που εξετάζονταν. (Bell HE, 1953)

Το αξιοσημείωτο σχετικά με τα κριτήρια της πνευματικής ικανότητας, από την άποψη της ιστορίας της ψυχιατρικής είναι ότι κυριαρχεί η κοινή λογική. Δεν φαίνεται να υπάρχει ούτε η παραμικρή υπόνοια ότι οι διαταραχές που εξετάζονταν απαιτούσαν υπερφυσικές ερμηνείες. Ωστόσο η χρήση ρεαλιστικών και φυσιολογικών κριτηρίων για τον καθορισμό της πνευματικής κατάστασης, δεν αποτελούν απόδειξη απουσίας των προλήψεων. Τα κριτήρια αυτά ήταν πολιτιστικά, ψυχολογικά, ακόμη και λογικά συμβατά με θεωρίες δαιμονολογικής αιτιότητας. Οι περισσότερες ανακρίσεις που σώζονται μέχρι τις μέρες μας, επικαλούνται μόνο φυσικά φαινόμενα διαφόρων ειδών, ή την Θεϊκή δραστηριότητα, στην προσπάθειά τους να εξηγήσουν την αιτία της διαταραχής. Όταν οι ανακρίσεις απέδιδαν την πνευματική ελάττωση στον Θεό, το ανέφεραν με την χαρακτηριστική έκφραση: « υπό την ένσχυση του Θεού –by the visitation of God ». Αυτή η φράση είναι αποδεικτική του τυπικού τρόπου έκφρασης που χρησιμοποιούσαν για να περιγράψουν ανεξήγητα και απρόσμενα γεγονότα, δεν αντανάκλουσε όμως μια ουσιαστική πεποίθηση ότι υπήρχε θεϊκή υπευθυνότητα για την ασθένεια.

Παρά το γεγονός ότι οι ανακρίσεις διεξάγονταν από τοπικούς δικαστές, οι βασιλικοί επίτροποι ασκούσαν επιρροή και έλεγχο στην σύνταξη και στον τρόπο γραφής των εκθέσεων. Επομένως ήταν πιθανό ο δικαστής μαζί με τους αιτούντες να κατέληγαν στο συμπέρασμα ότι το εξεταζόμενο άτομο ήταν ένας αυθεντικός, για την

εποχή , τρελός .Οι ιδέες όμως που θα είχαν για την φύση της ασθένειας , καθώς και για τις αιτίες αυτής ήταν πολύ διαφορετικές από εκείνες που είχαν οι βασιλικοί επίτροποι , γιατί μπορεί να απέδιδαν την ασθένεια σε κάποιο είδος δαιμονοληψίας ή ως αποτέλεσμα κατάρας από μάγο . (Archives of General Psychiatry , 1979)

Στη συνέχεια θα αναφερθούμε σε ένα φαινόμενο υστερικής φύσης , όπως αυτό εκδηλώθηκε και αναγνωρίστηκε κατά τη Μεσαιωνική περίοδο . Πρόκειται για την St. Vitus' chorea , ένα είδος χορευτικής μανίας , η οποία θεωρείται μεσαιωνική ασθένεια υστερικής φύσης , η οποία όμως διατηρείται και στις μέρες μας ακόμα ως ένα είδος εθίμου στην πόλη Echternach στο Λουξεμβούργο . Σύμφωνα με αυτή την χορευτική μανία , οι προσκυνητές συγκεντρώνονταν στον τάφο του αγίου Willibord , για να πάρουν μέρος στην αποκαλούμενη χορευτική πομπή . Πίστευαν ότι με το να μιμούνται τις χορευτικές κινήσεις της χορευτικής μανίας , θα τους προστάτευε από την πραγματική ένταση της ασθένειας . Ο Willibord ήταν ένας Αγγλοσάξων ιεραπόστολος που είχε συγγένεια και φιλία με σημαντικούς φιλοσόφους του Μεσαίωνα όπως τον Αλκουίνο . Μετά το θάνατό του πιστοί συγκεντρώνονταν στον τάφο του κάθε χρόνο όπου γίνονταν αρκετά θαύματα και πολλοί άνθρωποι θεραπεύονταν από ανίατες αρρώστιες . Σύντομα ο Willibord έγινε ο προστάτης άγιος των ασθενών με νευρολογικά προβλήματα όπως η επιληψία και κυρίως η χορευτική μανία . Τα νέα για αυτές τις θαυματουργές θεραπείες , είναι πιθανό να αποτέλεσαν σημείο έμπνευσης για τους εορταστικούς χορούς στο Echternach , παρόλο που η ακριβής έναρξή τους δεν μπορεί να εντοπιστεί . Ο παλαιότερος μύθος που αναφέρεται σε αυτή την «διαταραχή του χορού» αναφέρεται στον 11^ο αιώνα , όπου μια ομάδα ανθρώπων χτυπήθηκε από αυτή την ασθένεια ως τιμωρία από το Θεό , επειδή ενοχλούσαν τους χριστιανούς . Έπειτα υπήρχε έντονη η διάθεση από την Εκκλησία και τους εκπροσώπους της να περιορίσουν και να απαγορεύσουν αυτούς

χορούς στον τάφο του Willibord , καθώς θεωρούσαν ότι είχε προ-ρωμαϊκές , παγανιστικές ρίζες . Η χορευτική μανία στη μεσαιωνική Ευρώπη ξέσπασε σε επιδημική μορφή και μπορεί να συγκριθεί ακόμα και το ξέσπασμα της πανούκλας που έπληξε το λαό το 14^ο αιώνα . Για να αντιμετωπίσουν το φόβο της αρρώστιας και του θανάτου οι άνθρωποι κατέφευγαν σε τέτοιου είδους τελετές , παρά στην Εκκλησία . Επομένως η Εκκλησία έπρεπε να καταφύγει σε κάποια λύση , που ήταν να οδηγούνται στην πυρά οι μάγισσες που οδηγούσαν το χορό . Η πιο πιθανή ερμηνεία αυτής της μεσαιωνικής χορευτικής μανίας , είναι ένα ξέσπασμα μαζικής υστερίας που βασιζόταν σε θρησκευτικές επιρροές , παγανιστικές παραδόσεις και προλήψεις .

(Neurology , Relicts of Dancing Mania , 1999)

Η ερωτοληψία είναι μια ψυχική ασθένεια η οποία αναγνωρίστηκε και οριοθετήθηκε από τον Ibn Sina , γνωστό στη Δύση με το όνομα Avicenna , ένας από τους γνωστότερους ιατρούς και φιλοσόφους κατά την περίοδο του Μεσαίωνα . Σύμφωνα με τον Avicenna , η ερωτοληψία χαρακτηρίζεται ως απατηλή ασθένεια και συγγενεύει με την μελαγχολία . Το άτομο προκαλούσε την ασθένεια στην ψυχή του από το πάθος του , το οποίο κατέβαλε η σύνεσή του χαρακτήρα του . Δηλαδή η υπερβολική εγκράτεια του ατόμου να εκδηλώσει τα συναισθήματά του και η προσπάθειά του να τα κρατήσει μέσα του , οδηγούσε στην ερωτοληψία . Τα χαρακτηριστικά της ασθένειας είναι η γενική ξηρότητα των ματιών , η έλλειψη υγρασίας εκτός από την ώρα που θρηνούν , αδιάκοπη κίνηση των βλεφάρων και γέλιο σαν να είδε κάτι ευχάριστο ή να άκουσε κάτι αστείο . Η ψυχή του ασθενή είναι

γεμάτη αποξένωση και απόσυρση . Επίσης υπάρχει μεγάλος και βαθύς αναστεναγμός . (Dois MW , 1992)

Η κατάσταση του ασθενή μεταβάλλεται από την αγαλλίαση και τα γέλια , σε λύπη και θρήνο όταν ακούσει ερωτική ποίηση και ειδικότερα όταν θυμηθεί τον

χωρισμό και την απόσταση από το αγαπημένο του πρόσωπο . Όλα τα μέρη του σώματός του έχουν υγρασία εκτός από τα μάτια του , τα οποία έχουν βλέμμα απλανές , τα βλέφαρα είναι βαριά εξαιτίας της αϋπνίας και των στεναγμών . Η συμπεριφορά του είναι διαταραγμένη και ο σφυγμός του ασταθής . Η κατάσταση του ασθενή και ο σφυγμός του αλλάζουν μόλις αναφερθεί το όνομα του αγαπημένου του και πολύ περισσότερο όταν τον συναντήσει ξαφνικά .

Ο σκοπός του ιατρού ήταν να επιβεβαιώσει την διάγνωση της ερωτοληψίας και να μάθει το όνομα του αγαπημένου του ασθενή . Ο πιο δημοφιλής τρόπος ήταν η χρήση του σφυγμού του ασθενή . Ο ιατρός κρατώντας το χέρι του στο σφυγμό του ασθενή , ανέφερε γρήγορα διάφορα ονόματα . Όταν ο σφυγμός γινόταν ασταθής ή σταματούσε , η διαδικασία ξεκινούσε από την αρχή και επαναλαμβανόταν μέχρι να εντοπιστεί το όνομα .

Το πιο δραματικό σε αυτή την αρρώστια ήταν η μυστικότητα σχετικά με την ταυτότητα του προσώπου που αναζητούσε ο ιατρός . Ο ασθενής δεν υποχωρούσε και δεν αποκάλυπτε την ταυτότητα του αγαπημένου του προσώπου , ακόμα και όταν η κατάστασή του ήταν αρκετά σοβαρή . Αυτή η παθογενής μυστικότητα ήταν συχνά συνδεδεμένη με απαγορευμένους ερωτικούς δεσμούς και αποτελούσε την βασική αιτία για την εκδήλωση της ασθένειας .

Όταν ο ασθενής αντίκριζε την διάγνωση του ιατρού και κατά συνέπεια την ταυτότητα του αγαπημένου του προσώπου , αρχικά ντρεπόταν αλλά έπειτα παραδεχόταν τα συναισθήματά του . Η ανακάλυψη και η αποκάλυψη στον ασθενή της ταυτότητας του αγαπημένου του , ήταν μόνο τα πρώτα βήματα της θεραπευτικής διαδικασίας και δεν αποτελούσαν μόνα τους θεραπεία . Το επόμενο και πολύ σημαντικό βήμα ήταν η ένωση των δύο προσώπων όσο το δυνατόν συχνότερα . Εάν οι εραστές παντρεύονταν τότε η ερωτοληψία θεραπευόταν . Σε αντίθετη περίπτωση η

θεραπεία ήταν εξαιρετικά πολύπλοκη .

Ο Avicenna είχε περιγράψει διάφορους εναλλακτικούς τρόπους θεραπείας . Αρχικά πρότεινε μια θεραπευτική προσέγγιση παρόμοια με αυτή της μελαγχολίας . Συνιστούσε δίαιτα η οποία στόχευε στην αποκατάσταση της ισορροπίας των υγρών . Αυτή περιελάμβανε δροσερά και θρεπτικά γεύματα και ποτά , καθώς και ειδικά ροφήματα που θα βοηθούσαν τον ασθενή να κοιμηθεί . Επιπλέον η εργοθεραπεία και γενικότερα η απασχόληση του ασθενή ώστε να αποσπάται η σκέψη του από τον αγαπημένο του ήταν πολύ ωφέλιμες πρακτικές . Το κυνήγι , το σκάκι και τα ταξίδια ήταν πιθανές εναλλακτικές δραστηριότητες .

Η απασχόληση του ασθενή σε διαφωνίες και κάθε είδους συζητήσεις δεν λειτουργούσε μόνο ως αφορμή για να αποσπαστεί η σκέψη του ασθενή από το αγαπημένο του πρόσωπο , αλλά επιπλέον διέγειρε τις λογικές και ευέξαπτες πτυχές της ψυχής του . Αυτές οι συναισθηματικές εναλλαγές τον δυνάμωναν απέναντι στις επικρατούσες λάγνες πτυχές της ψυχής του από τις οποίες πήγαζε και το ερωτικό αυτό πάθος . Άλλα θεραπευτικά μέσα ήταν οι συμβουλές , οι προτροπές ή ακόμα και οι απειλές στον ασθενή ότι έχει μολυνθεί από ένα είδος τρέλας . Επίσης άλλη προτεινόμενη μέθοδος ήταν η γελοιοποίηση του ασθενή και να υπονομεύουν το αγαπημένο του πρόσωπο . Η τελευταία πρακτική πρέπει να εφαρμόζεται με μεγάλη προσοχή , γιατί μπορεί να δυναμώσει το πάθος του ασθενή για τον αγαπημένο του . Τελικά σε περίπτωση που τίποτε από τα παραπάνω δεν έχει επιτυχία ο Avicenna προτείνει να μεθοδεύσουν οι θεραπευτές και το οικογενειακό περιβάλλον του ασθενή, ώστε να ερωτευτεί κάποιο άλλο πρόσωπο , με το οποίο η σχέση να είναι επιτρεπτή από τα έθιμα και τους νόμους .

Αυτή η διαταραχή και ο τρόπος αντιμετώπισής της αποτελεί ουσιαστική απόδειξη της συνέχειας των ψυχικών ασθενειών μέσα στο πέρασμα των αιώνων ,

καθώς και των θεραπευτικών πρακτικών που , παρά το σκοταδιστικό πνεύμα της εποχής που επηρέασε κάθε τομέα και πτυχή της ζωής των κοινωνιών , σε μερικές περιπτώσεις αποτελούσαν τη βάση των σημερινών θεραπευτικών προσεγγίσεων .

(Hospital & Community Psychiatry , 1994)

Εκτός από την ερωτοληψία που μόλις περιγράψαμε , μια άλλη ψυχική ασθένεια η μελαγχολία είχε κάνει τη εμφάνισή της γύρω στο 1000 μ.Χ. . Την ασθένεια αυτή , μεταξύ άλλων , διέγινωσε και θεράπευσε ο Avicenna (980-1037μ.Χ.) , ένας φωτισμένος ιατρός και φιλόσοφος της εποχής , Πέρσης στην καταγωγή . Ο ασθενής που εμφάνισε αυτή την ασθένεια ήταν ένα νέο αγόρι ιρανικής καταγωγής και παρουσίαζε συμπτώματα όπως : άρνηση για λήψη τροφής , απώλεια βάρους , ταραχή , φοβία , ψευδαίσθηση ότι είναι ζώο , κατάθλιψη και τέλος ιδέες αυτοκτονίας . Η διαγνωστική εκτίμηση του Avicenna ήταν μελαγχολία την οποία προσδιόρισε ως : νοσηρή πνευματική κατάσταση με κύριο χαρακτηριστικό την κατάθλιψη . Επιπλέον ο ασθενής παρουσίαζε διαταραχή στην αντίληψη της εικόνας που είχε για το σώμα του πιστεύοντας ότι είναι αγελάδα , γεγονός που αποτελούσε αποδεικτικό της ύπαρξης ψυχωτικών στοιχείων . Ο Avicenna προκειμένου να αντιμετωπίσει την νόσο , εφάρμοσε την αποτελεσματική τεχνική της επικοινωνίας , η οποία περιλαμβάνει βασικά στοιχεία των ψυχοθεραπευτικών μεθόδων της εποχής μας .

Η επαναστατική πτυχή της τεχνικής που χρησιμοποιούσε ο Avicenna ήταν η αναγνώριση της ανάγκης του ασθενή να εμμένει στο παραλήρημά του . Ο θεραπευτής αναγνώρισε το παραλήρημα του ασθενή και προσπάθησε να επικοινωνήσει μαζί του μπαίνοντας σε αυτό με ενεργό ρόλο . Με τον τρόπο αυτό κατόρθωσε να δημιουργήσει αποτελεσματική επικοινωνία και θεραπευτική σχέση με τον ασθενή . Με την θεραπευτική τεχνική που εφάρμοσε κέρδισε τα θετικά συναισθήματα του ασθενή και

τον βοήθησε να τον δεχτεί στον κόσμο του παραληρήματός του . Βασικός στόχος αυτής της τεχνικής , είναι η διατήρηση της θεραπευτικής σχέσης και η αποφυγή κατάρρευσης της επαφής με τον ψυχωτικό ασθενή , που μπορεί εύκολα να αποσυρθούν στον κόσμο των ψευδαισθήσεών τους . Μια εξίσου πρωτοποριακή για το Μεσαίωνα , θεραπευτική προσέγγιση ήταν η δημιουργία θεραπευτικού περιβάλλοντος . Ο Avicenna έδινε μεγάλη σημασία στο ρόλο που διαδραμάτιζε η οικογένεια του ασθενή . Τους συμβούλευε και τους καθοδηγούσε στον τρόπο αντιμετώπισης και χειρισμού του ασθενή , αποδεχόμενοι και αυτοί το παραλήρημά του , ώστε να τον φροντίζουν και να του παρέχουν τροφή και την απαραίτητη φαρμακευτική αγωγή χωρίς να συγκρούονται μαζί του . Συνεπώς η επιστημονική καθοδήγηση και χειρισμός του οικογενειακού περιβάλλοντος του ασθενή στοχεύει σε αλλαγές στην προσωπικότητά του . (The American Journal of Psychiatry , 1972)

Στον βυζαντινό κόσμο οι αντιλήψεις για την ψυχική ασθένεια και πιο συγκεκριμένα για τους ψυχικά πάσχοντες δεν διέφερε από αυτές που επικρατούσαν στον υπόλοιπο δυτικό κόσμο . Οι βυζαντινές αρχές και η εκκλησιαστικοί φορείς δεν πρόνοησαν για τη δημιουργία ειδικών ασύλων ή άλλων θεραπευτηρίων για τους ψυχικά πάσχοντες . Αντιθέτως , η βυζαντινή ιατρική παρουσίαζε αξιόλογη πρόοδο με πρωτότυπη επίδοση σε ορισμένους κλάδους όπως η νευρολογία με αξιοσημείωτες μελέτες για την επιληψία , τη φρενίτιδα και τη μελαγχολία . Στο χώρο της θεραπείας συναντάμε πολλές μελέτες για την ιαματική επενέργεια μερικών φαρμάκων , βοτάνων , του κλίματος , τις επιδράσεις του ύψους , των αστέρων , των εποχών του έτους στον ανθρώπινο οργανισμό .

Οι θεραπευτικές μέθοδοι και οι πρακτικές περίθαλψης των ψυχικά πασχόντων από ιδιώτες ιατρούς στα νοσοκομεία ή σε ξενώνες μοναστηριών κατά τους βυζαντινούς χρόνους αντανακλούν τις κρατούσες θρησκευτικές και κοινωνικές

αντιλήψεις για την φύση και την αιτιολογία της ψυχικής ασθένειας . Κυρίαρχη θέση ανάμεσα στις λαϊκές αντιλήψεις και δοξασίες για τις αιτίες των ψυχικών νόσων στην περίοδο αυτή , κατείχε η δοξασία ότι οι ψυχικές παθήσεις είναι αποτέλεσμα της επίδρασης υπερφυσικών όντων , κακών πνευμάτων , δαιμονίων , θεοτήτων , νεράιδων . Κατά κύριο λόγο οι ψυχικές παθήσεις όπως η παραφροσύνη , επιληψία , κατάθλιψη και λοιπά , αποδίδονταν σε πονηρά πνεύματα , τα οποία θεωρούνταν ικανά να μεταμορφώνονται σε πανέμορφες γυναίκες ή σε ζώα και να πλανεύουν τους ανθρώπους . Η πεποίθηση ότι κάποιο κακό πνεύμα μπαίνει μέσα στο σώμα του ανθρώπου και τον τρελαίνει , η πίστη δηλαδή στην διείσδυση πονηρών , εχθρικών πνευμάτων στον οργανισμό αποδεικνύεται από την συχνή χρήση των όρων «δαιμονίζομαι» , «δαιμονισμένος» ή «νεραϊδοπαρμένος» ή «νεραϊδοκτυπημένος» . Η δαιμονοληψία ή δαιμονοπληξία ήταν μια πολύ δημοφιλής δοξασία και η πρακτική του εξορκισμού πολύ συχνή . Η αντίληψη ότι τα ακάθαρτα πνεύματα εγκαθίστανται στο σώμα και κυριεύουν την ψυχή των ανθρώπων με αποτέλεσμα να γίνονται αίτια σωματικής και ψυχικής φθοράς υιοθετήθηκε ακόμη και από την Εκκλησία .

Πολλές από τις βυζαντινές θεραπευτικές μεθόδους στηρίζονταν στον Ιπποκράτη , το Γαληνό και το Διοσκουρίδη . Ωστόσο στους βυζαντινούς χρόνους βρίσκονται οι ρίζες και η απαρχή των διαφόρων λαϊκών και θρησκευτικών πρακτικών όπως τα ευχολόγια , οι εξορκισμοί , οι επωδές , οι γητειές , τα περίαπτα , καθώς επίσης τα γιατροσόφια και οι ιατρικές συνταγές .

Παράλληλα εφαρμόζονταν και πρακτικές καθησυχασμού και χειρισμού των «μαινόμενων» και διεγερμένων ψυχασθενών όπως η κράτησή τους , αφού τους αλυσόδεναν , σε κατάσταση ακινησίας με τη χρήση ζουρλομανδύα . Φαίνεται ότι το μηχανικό αυτό μέσο περιορισμού που χρησιμοποιήθηκε σχεδόν μέχρι την εποχή μας σε όλα τα ψυχιατρεία του κόσμου , είναι εφεύρεση των βυζαντινών χρόνων . Πέρα

από την εγκάθειρξη ,την απομόνωση , το ζουρλομανδύα και το αλυσόδεμα σε εκκλησία , το βυζαντινό οπλοστάσιο περιελάμβανε εξαγνιστικές τεχνικές όπως η εμβάπτιση σε ψυχρό νερό , η νηστεία , η εξομολόγηση , η προσευχή , η μετάνοια , ο θρησκευτικός εξορκισμός και οι ευχές , το διάβασμα , το ράντισμα με αγίασμα , η χρήση ιερών φυλακτών , παρακλήσεις και προσκυνήματα σε αγίους και τέλος δεν έλειπαν οι σωφρονιστικές μέθοδοι όπως ο ξυλοδαρμός . Επιπλέον για την θεραπεία της παραφροσύνης χρησιμοποιούνταν αφαιμάξεις , βεντούζες για κάθαρση ψυχική και σωματική , διάφορα γιατροσόφια και βότανα όπως για παράδειγμα βεντούζες στο κεφάλι για τους μελαγχολικούς κατάποση πικρών ουσιών , άσχημες και βαριές οσμές , φάρμακα από μέλι και άλλου είδους φαρμακευτικά σκευάσματα τα οποία θεωρούσαν ότι προλάβαιναν τη φθορά και τις αλλοιώσεις των υγρών στις ψυχικές ασθένειες . (Ανδρέας Π. Γεωργιάδης)

Κατά τη διάρκεια του Μεσαίωνα το ψυχικά νοσήματα θεωρούνταν υπερφυσικά φαινόμενα , τα οποία αντιμετωπίζονταν στο μεγαλύτερο μέρος τους με εξορκισμούς και μαγεία . Η δύναμη της Εκκλησίας ασκούσε μεγάλη επιρροή στις αντιλήψεις που διαμορφώνονταν σχετικά με τις ασθένειες γενικά . Οι πνευματικές διαταραχές θεωρούνταν δαιμονοληψίες και απαιτούσαν την φροντίδα ενός εκκλησιαστικού λειτουργού . Αυτού του είδους οι μυστικιστικές απόψεις για την ασθένεια και τον άνθρωπο , εμπόδισαν την κλινική μελέτη και την έρευνα πάνω σε τέτοιας φύσης περιπτώσεις , την περίοδο που εξετάζουμε . Η εκκλησιαστική επιρροή και οι αντιλήψεις που κατ'επέκταση δημιουργούνταν , ήταν φανερές τόσο στη Ανατολή όσο και στη Δύση . (Schizophrenia Research , 1997)

Από την άλλη πλευρά οι πολιτιστικές επιρροές που επιδρούν στον καθορισμό και στην εξέλιξη των ψυχοπαθολογικών συμπτωμάτων είναι ένα σημαντικό ζήτημα , καθώς περιλαμβάνει την λογική και την εμπειρία . Ο τρόπος ερμηνείας των

εκφάνσεων της ανθρώπινης συμπεριφοράς και το πώς αυτές καθορίζονται παθολογικές ή φυσιολογικές ποικίλει ανάλογα με την εποχή , τις κοινωνικές και γενικότερα τις πολιτιστικές κατευθύνσεις που επικρατούν .

Πολλά είδη συμπεριφοράς όπως για παράδειγμα τα οράματα , που στο Μεσαίωνα θεωρούνταν ως απόδειξη βαθιάς πίστης ή ακόμη και ως δείγμα αγιότητας σύμφωνα με τον αυστηρά θρησκευτικό προσανατολισμό της κοινωνίας , στις μέρες μας θεωρούνται ψυχοπαθολογικά . Παρά το γεγονός αυτό η Μεσαιωνική κοινωνία κατόρθωσε να διαπιστώσει τις διαφορές ανάμεσα στη λογική , τη θρησκοληψία , την εκκεντρικότητα και την παραφροσύνη , σε αντίθεση με την κοινή πεποίθηση που την διαχωρίζει από την σύγχρονη δυτική σκέψη . Επομένως καταλήγουμε σε ένα πολύ σημαντικό ερώτημα στο πώς ορίζονταν οι ψυχικές ασθένειες τότε και τώρα και πόσο αντικειμενικά ή ορθά ήταν τα κριτήρια που όριζαν έναν άνθρωπο ψυχοπαθή ή υγιή .

(Nervous and Mental Disease , 1982)

ΨΥΧΙΑΤΡΙΚΑ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ ΟΠΩΣ ΕΧΟΥΝ ΔΙΑΣΩΘΕΙ ΑΠΟ ΤΗ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

- **Η περίπτωση της Margery Kempe.**

Η Margery Kempe ήταν κόρη του δημάρχου του Lynn , μιας πόλης στην Αγγλία . Γεννήθηκε γύρω στα 1373 ήταν αγράμματη και παντρεύτηκε νωρίς . Αρκετά νωρίς μετά τη γέννηση του πρώτου της παιδιού το 1393 ή 1394 η Kemp έχασε τα λογικά της ή όπως η ίδια λέει στην αυτοβιογραφία της “went out of her mind” για περίπου οχτώ μήνες . Στη διάρκεια αυτής της περιόδου είχε έντονες παραισθήσεις . Έβλεπε διαβολικά πνεύματα από το στόμα των οποίων έβγαιναν πύρινες γλώσσες που προσπαθούσαν να την καταπούν . Κάποιες φορές ένιωθε πως έπεφταν επάνω της άλλες πως την απειλούσαν . Άλλοτε άκουγε τα πνεύματα να κλαίνε και να την παροτρύνουν να απαρνηθεί τη χριστιανοσύνη , το Θεό της , την πίστη της . Της ζητούσαν να ξεχάσει όλες τις αρετές της και την οικογένειά της . Και όπως φαίνεται από την αυτοβιογραφία της έτσι και έκανε . Συχνά έκανε ό,τι την προέτρεπαν τα πνεύματα να κάνει . Πολλές φορές είχε τραυματίσει τον εαυτό της . Δάγκωνε με τόση βία τα χέρια της που τα σημάδια ήταν εμφανή σε όλη της τη ζωή . Επίσης έσκιζε το δέρμα της με τα νύχια της , αφού δεν είχε κάποιο άλλο αιχμηρό αντικείμενο . Για να την προστατέψουν από τους τραυματισμούς την κρατούσαν δεμένη .

Μετά τους οχτώ μήνες οι ψευδαισθήσεις δεν σταμάτησαν . Είχε συχνά παραληρήματα θρησκευτικού περιεχομένου . Έβλεπε συχνά πως μιλούσε με Το Χριστό και άλλους Αγίους . Συχνά άκουγε μελωδίες ώστε δεν μπορούσε να ακούσει τι της έλεγαν άνθρωποι του περιβάλλοντός της , μονάχα αν της μιλάγαν δυνατά . Αυτές οι μελωδίες συνεχίστηκαν για 25 χρόνια και τις βίωνε ακόμα και την περίοδο που έγραφε το βιβλίο της .

Το πιο σημαντικό ίσως στοιχείο των εμπειριών της Kempe είναι η αίσθηση

του «σχισίματος» του εαυτού της και η απομόνωσή της από τις εμπειρίες αυτές . Έβλεπε τον εαυτό της περισσότερο ως παθητικό αποδέκτη των ψευδαισθήσεων παρά ως το άτομα που τις προκαλούσε .

Στην πόλη της η εκκεντρική συμπεριφορά της κέντρισε το ενδιαφέρον του κοινού και γέννησε πολλές εικασίες . Πολλοί πίστεψαν πως ήταν άρρωστη . Πολλοί την θεώρησαν ως προφήτη . Η αντιμετώπισή της ως ενός χρήσιμου ατόμου την οδήγησαν στη συγγραφή του βιβλίου της στο οποίο παρουσίαζε τα συναισθήματα και τις «αποκαλύψεις» της . Σύμφωνα με άλλες υποθέσεις η παράξενη συμπεριφορά της οφειλόταν σε επιληψία (“the falling evil”). Σε κάθε έκρηξή της ταρακουνούσε το κορμί της και μελάνιαζε . Ωστόσο επειδή οι παραισθήσεις ήταν θρησκευτικού περιεχομένου πίστευαν πως η περίεργη συμπεριφορά της οφειλόταν σε κατοχή της ψυχής της από δαίμονες ή στην εικασία ότι ήταν αιρετική . Η τελευταία υπόνοια οδήγησε την Kempe σε δίκη για αιρετικές αντιλήψεις το 1417 . Από τη δικαστική διαδικασία αποδείχθηκε η πίστη της στο χριστιανισμό γλιτώνοντας πιθανό θάνατο στα πυρά της Ιερά Εξέτασης .

Το βιβλίο της Margery Kempe έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον . Πρώτον γιατί είναι η πρώτη αυτοβιογραφική πηγή , που έχει καταγραφεί , η οποία αναφέρεται στα συμπτώματα και τα ψυχωτικά παραληρήματα . Δεύτερον είναι μια πολύτιμη πηγή γνώσης των μεθόδων θεραπείας που εφάρμοζαν σε ψυχιατρικά περιστατικά . Σε κάποιο σημείο του βιβλίου αναφέρεται πως για να την αποτρέψουν από τον αυτοτραυματισμό της την έδεναν σφιχτά μέρα και νύχτα . Κάποτε η ίδια η Kempe επισκέφτηκε μια γυναίκα που είχε χάσει τα λογικά της . Η γυναίκα αυτή έκλαιγε και μούγκριζε ενώ συχνά δάγκωνε και χτύπαγε τον εαυτό της . Για να μην ακούν οι κάτοικοι της πόλης τα κλάματα και τους ήχους που έκανε την έκλεισαν σε ένα κελί στην άκρη της πόλης . Της έδιναν νερό και φαγητό και την είχαν δεμένη χειροπόδαρα με σιδερένιες αλυσίδες για να μην τραυματίσει κανένα . (Windeatt, B. A. , 1985 / Dale Peterson,

- «Ο μελαγχολικός πρίγκιπας» (περίπτωση από τη μεσαιωνική ανατολή)

Ιστορικό

Ένας νεαρός πρίγκιπας στο Buwaih υπέφερε από μελαγχολία και είχε αυταπάτη ότι είχε μετατραπεί σε αγελάδα . Καθημερινά φώναζε σε όλους : «Σφάζτε με και φτιάξτε νόστιμο φαγητό από τη σάρκα μου» . Η κατάσταση του είχε χειροτερέψει σε τέτοιο σημείο ώστε δεν ήθελε να φάει τίποτα . Ήταν φοβισμένος είχε χάσει πολύ βάρος και οι γιατροί δεν μπορούσαν να γιατρέψουν την κατάστασή του .

Εκείνη την περίοδο ο Ibn Sina , γνωστός στο δυτικό κόσμο ως Αβικέννας (μεγάλος Άραβας φιλόσοφος και ιατρός) , ήταν πρωθυπουργός και έχαιρε μεγάλης εκτίμησης από το βασιλιά . Γνωστός για τις ικανότητές του κλήθηκε από τους συγγενείς του ασθενή να τον γιατρέψει . Ο Αβικέννας δέχτηκε και ζήτησε από τους συγγενείς του να του μεταφέρουν χαρμόσινα νέα . «Πείτε του πως ο χασάπης θα έρθει σύντομα για να τον σφάζει» . Έκαναν όπως τους ζήτησε και αμέσως ο πρίγκιπας απέκτησε μια χαρούμενη έκφραση . Τις επόμενες μέρες ο Αβικέννας με τους ακόλουθούς του επισκέφτηκαν το σπίτι του ασθενή . Με δυο άτομα από το προσωπικό του πήγαν να συναντήσουν τον ασθενή στην αυλή . Στο χέρι του κρατούσε ένα μαχαίρι και φώναζε δυνατά : «Πού είναι η αγελάδα την οποία ήρθα να σφάζω; » . Ο ασθενής μούγκρισε δείχνοντας πως αυτός ήταν που ζητούσε . Ο Αβικέννας τότε πρόσταξε να τον φέρουν τη στη μέση της αυλής και να του δέσουν τα χέρια και τα πόδια του και να τον ρίξουν στο έδαφος . Όταν άκουσε τα λόγια ο ασθενής έκανε ότι του είχε ζητηθεί . Ο Αβικέννας έκατσε κάτω δίπλα στο πλευρό του ασθενή όπως ήταν το έθιμο . Τότε είπε : «Αυτή η αγελάδα είναι πολύ αδύνατη . Δεν αξίζει να τη σφάζει κανείς . Δώστε της γρήγορα γρασίδι για να παχύνει» . Παρήγγειλε

στους βοηθούς του να τον λύσουν και να του δώσουν φαγητό και το κατάλληλο φάρμακο . Αυτοί ακολούθησαν τις οδηγίες του Αβικέννα . Έφεραν φαγητό , ποτό και τα φάρμακα που είχε γράψει . Τα έδωσαν στον πρίγκιπα και του ζήτησαν να κάνει ό,τι είχε πει ο γιατρός . Δεν έφερε καμία αντίθεση και άρχισε να τρώει με την ελπίδα πως γρήγορα θα πάχαινε για να σφαγιαστεί . Οι γιατροί συνέχισαν την αγωγή που είχε ορίσει ο Αβικέννας . Χρειάστηκε περίπου ένας μήνας έως ότου ανακτήσει την υγεία του .

Δεν αναφέρεται πουθενά το φίλο και η ηλικία του ασθενή . Ωστόσο η λέξη *jawan* , η οποία στα αραβικά σημαίνει νεαρός άντρας ή ανύπαντρος άντρας νεαρής ηλικίας και η οποία αναφέρεται συχνά , μας βοηθά να μάθουμε περισσότερα για την ταυτότητα του ασθενή .

Κλινικά συμπτώματα της ψυχοπαθολογίας του ασθενή είναι η άρνησή του να φάει , η απώλεια βάρους , η ταραχή , ο φόβος , η ψευδαίσθηση ότι είναι ζώο , η κατάθλιψη και ο αυτοκτονικός ιδεασμός . Από τα συμπτώματα αυτά ο Αβικέννας οδηγήθηκε στη διάγνωση της μελαγχολίας . Η διαταραχή της εικόνας που είχε ο ασθενής για το σώμα του η σύγχυση της ταυτότητας , και της πραγματικότητας είναι ενδείξεις της ψύχωσης του . Εκτός από τα ψυχωτικά συμπτώματα ο ασθενής έπασχε από ανορεξία . Κατανοώντας τη φύση της ασθένειας ο Αβικέννας προσπάθησε να δημιουργήσει τις κατάλληλες τεχνικές επικοινωνίας . Το πιο σημαντικό στοιχείο της τεχνικής που ακολούθησε ο Αβικέννας ήταν να κατανοήσει τις ανάγκες του ψυχωτικού ασθενή . Η αρχική επαφή με τον ασθενή έγινε μέσα από την ψευδαίσθηση του ασθενή ότι ήταν αγελάδα και ότι ο Αβικέννας είχε το ρόλο του χασάπη . Αυτή η θεραπευτική προσέγγιση δημιούργησε ένα αποτελεσματικό και θετικό συναίσθημα στον ασθενή και τον βοήθησε να δεχτεί την εικόνα του «χασάπη – γιατρού» .

Έπειτα ο Αβικέννας βοήθησε την οικογένεια και όσους γιατρούς είχαν αναλάβει

τη θεραπεία του αρρώστου ότι η αμφισβήτηση των ψυχωτικών ψευδαισθήσεων δε θα βοηθούσε . Αντίθετα δημιούργησε ένα είδος «θεραπευτικής ομάδας» που θα εξασφάλιζε το φαγητό και την καλή φυσική κατάστασή του . (Mohammad Shafii M.D. , 1972)

- **Ο ερωτευμένος και μελαγχολικός νέος . (Περίπτωση από τη μεσαιωνική ανατολή)**

Κάποτε ένας νεαρός αρρώστησε στην πόλη Gurgan μια επαρχία της Περσίας . Όλοι οι γιατροί της πόλης προσπάθησαν μάταια να τον γιατρέψουν . Όταν είδαν πως οι προσπάθειές τους δεν οδηγούσαν πουθενά , κάλεσαν τον Αβικέννα που ήταν γνωστός για τις ικανότητές του . Μόλις ο Αβικέννας συνάντησε τον ασθενή του έπιασε το σφυγμό του και θέλησε να εξετάσει τα ούρα του . Έπειτα ζήτησε να έρθει κάποιος που γνώριζε πολύ καλά κάθε γωνιά και δρόμο της πόλης . Ο Αβικέννας του ζήτησε να αναφέρει τις περιοχές της πόλης καθώς αυτός θα εξετάζε τον παλμό του νεαρό άντρα . Με την αναφορά μιας περιοχής ο χτύπος άρχισε να γίνεται πιο γρήγορος . Τότε ο Αβικέννας ζήτησε να αναφέρει όλους τους δρόμους αυτής της συνοικίας . Και πάλι μόλις ο βοηθός του ανέφερε ένα δρόμο ο σφυγμός άλλαξε ρυθμό . Ο γιατρός κάλεσε κάποιον που ήξερε όλα τα σπίτια εκείνου του δρόμου . Ακολουθήθηκε η ίδια διαδικασία έως ότου ο Αβικέννας έφτασε στη διάγνωση της ασθένειας του νεαρού . Η αιτία της κατάστασής του ήταν τα αισθήματα που έτρεφε ο νέος για μια κοπέλα που ζούσε στο δρόμο αυτό . Μόλις ο νέος άκουσε όσα είχε να πει ο γιατρός έκρυψε ντροπιασμένος το πρόσωπό του στα σκεπάσματα . Το μυστικό που έκρυβε τόσο καιρό τον είχε οδηγήσει στη μελαγχολία .

Δε μας δίνονται εμφανή και ξεκάθαρα συμπτώματα της ασθένειας . Ξέρουμε μόνο ότι ο νέος είχε χάσει τη διάθεσή του . Παρ' όλα αυτά ο Αβικέννας στο έργο του «Κανόνας της ιατρικής» περιγράφει την πάθηση αυτή . Είναι μια μορφή μελαγχολίας

που γεννά αυταπάτες στον ασθενή . Την προκαλεί το ίδιο το άτομο . Η ενασχόλησή του με το θέμα που το ταλαιπωρεί τον αποσπά από τα υπόλοιπα ζητήματα . Τα συμπτώματα της είναι απλανές βλέμμα και στεγνά μάτια . Είναι υγρά μονάχα όταν ο ασθενής κλαίει . Τα βλέφαρα κινούνται συνεχώς . Γελά σαν να βλέπει ή να ακούει κάτι ευχάριστο . Είναι συχνά απορροφημένος στις σκέψεις του . Η συμπεριφορά του παρουσιάζει έντονες μεταπτώσεις . Από εκρήξεις γέλιου οδηγείται στη θλίψη και το κλάμα . Εκτός από το απλανές βλέμμα τα μάτια του είναι βαριά εξαιτίας της αϋπνίας . Ο σφυγμός του παρουσιάζει αρρυθμία όπως αυτών που είναι αγχωμένοι . Αυτή η ιδιότητα του σφυγμού βοήθησε τον Αβικέννα στη διάγνωση της συγκεκριμένης περίπτωσης .

Το επόμενο βήμα ήταν να φέρει σε επαφή τα δυο πρόσωπα . Στη συγκεκριμένη περίπτωση αυτό ήταν εφικτό καθώς και οι ίδιοι οι γονείς έδειξαν να συγκατατίθενται . Οι κανόνες όμως του ανατολικού κόσμου δεν επέτρεπαν ούτε έκαναν πάντα εφικτή αυτή τη λύση . Σε τέτοιες περιπτώσεις ο Αβικέννας συνιστούσε τη θεραπεία που εφάρμοζε και στους ασθενείς με κατάθλιψη . Κατάλληλη διαίτα που θα βοηθούσε στη ρύθμιση των ορμονών , φάρμακα που θα καταπολεμούσαν την αϋπνία , αλλά και εργασιοθεραπεία .

Σε άλλες περιπτώσεις ο ασθενής απειλούταν ότι άρχιζε να παρουσιάζει συμπτώματα τρέλα εξαιτίας της εμμονής του . Αυτή η τεχνική ήταν αρκετά ριψοκίνδυνη καθώς μπορούσε να δυναμώσει το πάθος του ασθενή για την ιδέα του . Γενικά η θεραπεία που συνιστούσε ήταν ο συνδυασμός πολλών σωματικών και πνευματικών ασκήσεων που ενίσχυαν τον ασθενή να βρει νέα ενδιαφέροντα . (Fady Hajal , M.D.1994).

- **Η περίπτωση της Emma de Beston**

Η Emma de Beston ήταν κάτοικος του Norfolk και στα 1378 άρχισε να

παρουσιάζει συμπτώματα ψυχικής νόσου . Το 1382 παρουσιάστηκε σε μια δικαστική επιτροπή για να διερευνηθεί η φύση της πάθησής της . Όπως αποδείχτηκε από τη διαδικασία η Emma δεν είχε γεννηθεί με αυτή την πάθηση . Ωστόσο το αποτέλεσμα διαψεύστηκε από πολλούς .

Έτσι την Παρασκευή 31 Ιουλίου 1383 , η Emma κλήθηκε να παρουσιαστεί ενώπιον της επιτροπής στην εκκλησία του Αγίου Βενεδίκτου στο Lincoln με σκοπό να προσδιορίσουν τη νοητική της κατάσταση . Η ακροαματική διαδικασία που ακολούθησε είναι το ακριβέστερο περιστατικό της τυπικής μεθόδου που εφαρμοζόταν το μεσαίωνα και το οποίο διασώθηκε μέχρι σήμερα .

Αρχικά της ζητήθηκε να απαντήσει σε διάφορες ερωτήσεις . Στην ερώτηση σε ποια πόλη είχε γεννηθεί , απάντησε πως είχε γεννηθεί στο Ely . Όταν τη ρώτησαν τι μέρα ήταν (Παρασκευή) δεν ήξερε να απαντήσει . Στην ερώτηση πόσες ημέρες έχει η εβδομάδα απάντησε εφτά , αν και δε μπορούσε να τις ονομάσει . Έπειτα τη ρώτησαν πόσες φορές είχε παντρευτεί . Αυτή απάντησε τρεις , αλλά ονόμασε μόνο τον ένα από τους τρεις συζύγους . Θυμόταν ότι είχε μονάχα ένα παιδί αλλά δεν ήξερε το όνομά του . Δε μπορούσε να μετρήσει σωστά τα χρήματα , ούτε να καταλάβει την αξία τους . Από τις ερωτήσεις που της έκαναν οι δικαστές οδηγήθηκαν στο πόρισμα πως δεν είχε « σώας τας φρένας » . Υπήρχαν κενά στη μνήμη της και έκριναν πως δεν είχε την ικανότητα να παίρνει τις σωστές αποφάσεις για θέματα που την αφορούσαν ούτε μπορούσε να έχει τον έλεγχο και την ευθύνη της περιουσίας της .

Ως αποτέλεσμα αυτής της ανάκρισης η επιμέλεια της Emma ανατέθηκε στον Philip Wyth αλλά η περιουσία της ανατέθηκε σε τέσσερις εμπόρους της πόλης . Στο άτομο που είχε την ευθύνη της θα δινόταν ένα χρηματικό ποσό για την κάλυψη των αναγκών της . Ποτέ δε θεραπεύτηκε . Πέθανε στις 30 Δεκεμβρίου του 1386 αφήνοντας όλη της την περιουσία στην ανιψιά της . (Roffe & Rofee , 1995)

- **Κινητικές ανωμαλίες – «Η μανία για χορό»**

Σε μια μικρή πόλη του Λουξεμβούργου παρουσιαζόταν (και παρουσιάζεται μέχρι και σήμερα), ένα είδος τελετής με τη μορφή τελετουργικού χορού γύρω από το θαυματουργικό τάφο του St. Vitii κατά τη διάρκεια της Πεντηκοστής. Αρχικά οι χορευτές κάνουν τρία βήματα μπροστά, μετά δυο προς τα πίσω. Οι χορευτές κινούνται παραπλεύρως κρατώντας ο ένας τον άλλον. Έχουν σημειωθεί διάφορα θαύματα που έχουν γίνει κατά τη διάρκεια της τελετής αυτής μπροστά από τη σαρκοφάγο του Αγίου. Έτσι έγινε σύντομα ο προστάτης και ο γιατρός όσων είχαν κινητικές ανωμαλίες και άλλες νευρολογικές παθήσεις, όπως πάρεση, επιληψία και κυρίως όσων έπασχαν από τη λεγόμενη μανία για χορό.

- **Περιπτώσεις anorexia nervosa**

Η ιστορία της St. Wilgefortis είναι η πρώτη προσπάθεια για να ερμηνευτεί η ανορεξία. Από πολλούς έχει θεωρηθεί ως μια ρομαντική ιστορία. Η μελέτη όμως της ιστορίας αποδεικνύει την ύπαρξη παθολογικών στοιχείων. Η St. Wilgefortis ήταν η έβδομη κόρη του βασιλιά της Πορτογαλίας. Ο πατέρας ήταν γνωστός σε όλους για τον τυραννικό χαρακτήρα του και την ασπλαχνία του. Σύμφωνα με το μύθο η κόρη του τρομοκρατήθηκε μόλις πληροφορήθηκε για την πρόθεσή του να την παντρέψει με το βασιλιά της Σικελίας. Η ίδια είχε ήδη ορκιστεί να αφοσιωθεί στο Θεό. Παρά την πίεση που ένιωθε από την απόφαση του πατέρα της προσευχόταν συνεχώς για να διατηρήσει την αγνότητά της και να αποφύγει το γάμο αυτό. Άρχισε ασκητική ζωή παραμελώντας τις ανάγκες της για τροφή. Αυτό που τώρα αντιμετωπίζεται ως μια παθολογική κατάσταση, τότε με βάση τις εκκλησιαστικές και θεοκρατικές αντιλήψεις θεωρούταν ως η απόδειξη ενάρετης συμπεριφοράς αλλά και ενός θαύματος της χριστιανικής πίστης. (J Hubert Lacey, 1982)

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η ιστορία της τρέλας είναι τόσο παλιά , όσο και η ύπαρξη του ίδιου του ανθρώπου πάνω στη γη . Η φύση της ψυχικής ασθένειας έχει γεννήσει και προκαλέσει μια ποικιλία αντιλήψεων και στάσεων της εκάστοτε κοινωνίας απέναντι στο μυστήριο που ονομάζεται τρέλα .

Ήδη από την κλασσική περίοδο αρχίζουν να διαμορφώνεται μια πολυμορφία κοινωνικών συμβολισμών και πεποιθήσεων αναφερόμενες στην τρέλα και την ψυχασθένεια . Αρχίζει έτσι το έδαφος να γίνεται γόνιμο για το στιγματισμό και την απομόνωση του ψυχικά ασθενή . Στην κουλτούρα της κλασσικής περιόδου επικρατούν και συσχετίζονται οι ιδέες της ηθικής και της αρετής , οι οποίες είναι άμεσα συνδεδεμένες με τη λογική και την υγεία . Οι ιδέες αυτές παίζουν την εποχή εκείνη βασικό ρόλο για την αξιολόγηση των ατόμων , αλλά οδηγούν συχνά στην απομόνωση όσων δεν ανταποκρίνονται στις προσδοκίες και τις απαιτήσεις της κοινωνίας . Οι αντιλήψεις της κλασσικής εποχής σε συνδυασμό με ιδέες που έρχονται από τα βάθη των ελληνιστικών χρόνων , οι οποίες απέδιδαν επικίνδυνες και επώδυνες ασθένειες σε υπερφυσικές δυνάμεις άρχισαν να καλλιεργούν την αρνητική εικόνα της τρέλας , που κληροδοτήθηκε και στις μετέπειτα κοινωνίες . Παράλληλα με τον ολιστικό χαρακτήρα της ιατρικής , γεννιούνται και καλλιεργούνται μυθοπλασίες βασισμένες σε δοξασίες για τις μαγικές ικανότητες των τρελών και τις ιδιότητες της ψυχικής ασθένειας . Ως αποτέλεσμα η τρέλα λόγω της διαφορετικής φύσης της γίνεται έρμαιο των αρνητικών εκτιμήσεων βασισμένων στη δαιμονοληψία .

Το θέμα της ψυχικής υγείας στους αιώνες που εξετάζουμε , καλύπτει ένα πολύπλοκο πεδίο από εισαγωγές και εκτιμήσεις το οποίο περιέχει τις γενικότερες αντιλήψεις της περιόδου για την ασθένεια είτε ψυχική , είτε σωματική , τη συμπεριφορά του κόσμου , τις πράξεις και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της

προσωπικότητας των ασθενών , τη νομική αντιμετώπισή τους , τις θρησκευτικές δοξασίες καθώς επίσης ιδέες ιατρικής , οι ρίζες των οποίων τοποθετούνται στην κλασσική περίοδο . Έχει ήδη αναφερθεί στην εισαγωγή της παρούσας εργασίας , πως στόχος μας ήταν να δώσουμε μια όσο το δυνατόν πληρέστερη εικόνα της ψυχικής υγείας , όπως αυτή διαμορφώνεται στα χρονικά όρια της περιόδου που εξετάζουμε . Αν και η έννοια σκοταδισμός και θρησκοληψία γίνονται συχνά συνώνυμα της περιόδου αυτής η ψυχική υγεία αναλύεται και κατανοείται μέσα από πληθώρα αντιλήψεων , άλλοτε αρνητικών και άλλοτε θετικών .

Οι αντιλήψεις του ανατολικού κόσμου διαφαίνονται μέσα από το έργο του Αβικέννα . Βασική επιδίωξη της ανατολικής φιλοσοφίας γύρω από το θέμα της ψυχικής υγείας ήταν η κατανόηση της φύσης της ψύχωσης του ασθενή . Στην ανατολή η φιλανθρωπία θεωρείται ως μια βασική αρετή . Οι κοινωνικές αυτές πεποιθήσεις τονίζουν την αναγκαιότητα θεραπείας του ασθενή μέσα στο οικογενειακό περιβάλλον του , ανατρέποντας έτσι την περιθωριοποίησή του . Ο θεράπων ιατρός και οι συγγενείς αναλαμβάνουν την προστασία του ασθενή . Αυτός είναι άλλωστε και ο λόγος για τον οποίο δεν ιδρύονται φρενοκομεία στην ανατολή την περίοδο αυτή .

Το Βυζάντιο , ως σταυροδρόμι των πολιτισμών , δέχεται επιρροές τόσο από την ανατολή όσο και από τη δύση . Ωστόσο τα κηρύγματα του χριστιανισμού έπαιξαν καταλυτικό ρόλο στη διαμόρφωση της στάσης του κόσμου απέναντι στα άτομα που είχαν την ανάγκη της κοινωνικής υποστήριξης . Δύο βασικά στοιχεία της ζωής η φιλανθρωπία και ο θρησκευτικός προσανατολισμός χτίζουν την συμπεριφορά του κόσμου στο θέμα της ασθένειας . Σε μία περίοδο που κάθε φυσικό μειονέκτημα θεωρείται ως «θεία τιμωρία» η κοινωνία κάτω από τις προσταγές της χριστιανικής πίστης και της θεολογικής θεώρησης για την ανθρώπινη φύση τονίζει την

αναγκαιότητα της φιλανθρωπίας .

Ο δυτικός κόσμος εκείνης της περιόδου ταυτίζεται συχνά με την έννοια του σκοταδισμού . Όπως αποδεικνύεται μέσα από τη μελέτη των συγγραμμάτων που αναφέρονται σε εκείνη την περίοδο , ένας τέτοιος χαρακτηρισμός δεν είναι απόλυτα σωστός . Πίσω από τις ιστορίες στις οποίες γίνεται αναφορά σε «δαιμονισμένους» κρύβεται μια πολυδιάστατη αντίληψη της ψυχικής υγείας . Ο δογματισμός της εκκλησίας προσπάθησε να καταπνίξει την επιστημονική σκέψη και να διατηρήσει τον κόσμο δέσμιο των παράλογων προκαταλήψεων . Πολλοί άνθρωποι βρήκαν φρικτό θάνατο εξαιτίας του εκκλησιαστικού δογματισμού . Παράλληλα όμως πορευόταν και η επιστημονική μελέτη της ψυχικής υγείας . Η ίδρυση νοσοκομείων επιβεβαιώνει την προσπάθεια του δυτικού κόσμου να δώσει απαντήσεις στο θέμα της ψυχικής υγείας αλλά και των ασθενειών που βασάνιζαν τον ευρωπαϊκό χώρο .

Αν λοιπόν η μεσαιωνική περίοδος έχει μείνει στην ιστορία ως μια χρονική στιγμή η οποία θεωρείται καταδικαστέα για τη βαρβαρότητά της , οφείλουμε να αναλογιστούμε ποια ήταν η αντιμετώπιση των ψυχασθενών κατά τη διάρκεια μετέπειτα περιόδων στις οποίες η επιστημονική σκέψη σημείωσε ιδιαίτερη πρόοδο .

Περίπου στα μέσα του 17^{ου} αιώνα πραγματοποιείται μια αλλαγή στην αντιμετώπιση της τρέλας . Ο αποκλεισμός γίνεται τώρα η νέα ταυτότητα της τρέλας . Σε όλη την Ευρώπη δημιουργούνται χώροι εγκλεισμού όχι μόνο των ψυχασθενών , αλλά και όσων δεν μπόρεσαν να ανταποκριθούν στις προσαγές των κοινωνικών προσδοκιών , όπως φτωχοί , ανάπηροι , ζητιάνοι και ελευθεριάζοντες όλων των ειδών . Ασφαλώς ο αποκλεισμός δεν αποσκοπούσε στη θεραπεία αλλά στην απαλλαγή της κοινωνίας από τα φαινόμενα που αποδείκνυαν την παρέκκλισή της . Η στιγμή αυτή στάθηκε πολύ σημαντική για την ψυχική υγεία . Το πρόβλημα αυτό που μέχρι τότε ήταν εμφανής άρχισε να αποσιωπείται . Ουσιαστικά εξαφανίστηκε και δεν

επιτρεπόταν σε κανένα να αναφέρεται σε αυτή . (Φουκώ Μισέλ , 1989)

Παρά την τέλεια αποσιώπηση της τρέλας και την εκτεταμένη εφαρμογή του εγκλεισμού , η ιατρική θεραπεία κατάφερε να επιβιώσει και να εξελιχθεί . Στα κανονικά νοσοκομεία προβλεπόταν θεραπεία των ψυχασθενών ενώ στα ιατρικά κείμενα της εποχής γίνεται αναφορά σε ψυχικές παθήσεις και τη θεραπεία τους .

Η αποσιώπηση της τρέλας που είχε αναλάβει η μέθοδος του εγκλεισμού διατηρήθηκε για περίπου ένα αιώνα . Στα μέσα του 18^{ου} αιώνα το προσκήνιο αλλάζει και πάλι . Σε αυτό συνέβαλε ένα σημαντικό γεγονός , ορόσημο στην ιστορία της ψυχιατρικής . Στα 1795 ο Pinel ελευθερώνει στη Bicetre τους ψυχικά ασθενείς . Ο ψυχασθενής αρχίζει και πάλι να συμμετέχει στην καθημερινή ζωή .

Στα τέλη του 18^{ου} αιώνα η νέα εποχή εγκαινιάζεται στη Γερμανία από το Frick καθώς αρχίζουν να εφαρμόζονται ανθρωπιστικές θεραπείες και περιορίζονται σημαντικά οι μηχανικοί περιορισμοί . Στην Αγγλία τη μεταρρύθμιση εισήγαγε ο Tuke . Στη χώρα αυτή από τα 1808 αρχίζει να εφαρμόζεται ο νόμος Wynne που προέβλεπε για τους ψυχικά αρρώστους ανθρωπιστική μεταχείριση . (Ν.Κ. Ρασιδάκη 1979)

Η πλήρης κατάργηση των μηχανικών περιορισμών σημειώνεται στα τέλη του 18^{ου} αιώνα . Είναι η εποχή που εγκαινιάζεται στην Αγγλία η Νοσοκομειακή Περίοδος της ψυχιατρικής . Ο ψυχικά ασθενής αρχίζει να αντιμετωπίζεται και να ζει στις συνθήκες ενός συνηθισμένου ιατρικού περιστατικού και απολαμβάνει την νοσηλευτική μέριμνα του νοσοκομειακού χώρου . Τα κλειδωμένα κελιά αντικαθίστανται από μεγάλους θαλάμους στους οποίους ζουν πολλοί ασθενείς μαζί .

Όπως όμως συνέβη και με τους περισσότερους ιατρικούς κλάδους ο 20ος αιώνας υπήρξε η περίοδος της μεγαλύτερης ανάπτυξης . Πατέρας της νέας εποχής θεωρείται ο Ε.Κraepelin ο οποίος θεμελίωσε την ψυχιατρική ως επιστήμη και εισήγαγε την έννοια της Dementia Praecox .

Ο άνθρωπος βέβαια που χάραξε μια νέα πορεία στο χώρο αυτό ήταν ο Freud . Χάρη στις έρευνές του και τη θεωρία του ένας νέος κόσμος ανακαλύφθηκε με τεράστιες επιπτώσεις όχι μόνο στο χώρο της ψυχιατρικής αλλά σε ολόκληρο τον επιστημονικό κόσμο , καθώς η ανακάλυψη του υποσυνείδητου χάρισε στην επιστήμη ένα νέο τρόπο σκέψης και νέες μεθόδους θεραπείας . Μέσα στον 20ο αιώνα γεννήθηκαν πολλές θεωρίες βασισμένες στη διδασκαλία του Βιεννέζου επιστήμονα πλουτίζοντας τις γνώσεις μας για την ανθρώπινη συμπεριφορά , ψυχολογία και ψυχοπαθολογία .

Το πιο σύγχρονο κεφάλαιο της ψυχιατρικής αποτελεί η κοινωνική περίοδος της . Σύμφωνα με τις απόψεις της κίνησης αυτής ο άρρωστος θεραπεύεται μέσα στο κοινωνικό και οικογενειακό περιβάλλον του ενώ ο ψυχίατρος ερευνά όλους εκείνους τους παράγοντες, οικογενειακούς , ψυχολογικούς , κοινωνικούς και οικονομικούς που προκάλεσαν την εμφάνιση της αρρώστιας . Έτσι το έργο του σήμερα περικλείει την αντιμετώπιση μιας σειράς προβλημάτων που συνδέονται με τον ασθενή την υγεία του και την ευημερία του μέσα στο κοινωνικό σύνολο . Στο έργο του αυτό στηρίζεται από τους επιστημονικούς συνεργάτες όλων των ειδικοτήτων που ασχολούνται με την ψυχική υγεία , τον κλινικό ψυχολόγο , τον κοινωνικό λειτουργό , τον ψυχιατρικό νοσηλευτή .

Μέσα σε όλη την πορεία που ακολούθησε μέχρι σήμερα η ψυχιατρική , ο ασθενής και γενικότερα ο άνθρωπος έγινε ένα αντικείμενο μελέτης και βαθύτερης κατανόησης . Ο τρόπος αντιμετώπισης που προβλεπόταν για τον ψυχασθενή επηρεαζόταν πάντα από την εικόνα που σχηματιζόταν για την ιδανική και υγιή κοινωνία αποδίδοντας στον τρελό τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά που οδηγούσαν στην αποσύνθεση της κοινωνίας . Αυτό οφείλεται στο μυστηριακό χαρακτήρα της ψυχικής πάθησης που δε γίνεται πάντα κατανοητή και φέρνει στο νου δοξασίες

προηγούμενων εποχών .

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Φουκώ Μισέλ , «Ψυχική Αρρώστια και Ψυχολογία» , Μετάφραση : Τάσος Γιατζόγλου , Εκδόσεις : Ελεύθερος Τύπος , Αθήνα 1989 .
2. Φουκώ Μισέλ , «Η Ιστορία της Τρέλας» , Μετάφραση : Φράγκισκη Αμπατζοπούλου , Εκδόσεις : Ηριδανός , Αθήνα 1964 .
3. Φωτεινή Τσαλίκου , «Ο Μύθος του Επικίνδυνου Ψυχασθενή» , Εκδόσεις : Παπαζήση , Αθήνα 1987 .
4. Ν.Κ. Ρασιδάκη , «Στοιχεία Ψυχιατρικής» , Αθήνα 1979 .
5. Μάρτζορι Ρόουλιν , «Η Καθημερινή Ζωή στο Μεσαίωνα» , Μετάφραση : Έλλη Ι. Αγγέλου , Εκδόσεις : Ωκεανός .
6. Ηλία Ι. Ξηροτύρη , «Ιστορία της Ψυχολογίας» , τόμος Α' , Εκδόσεις : Κένταυρος , Αθήνα 1967 .
7. Δ.Ι. Κωνσταντέλος , «Πενία , Κοινωνία και Φιλανθρωπία στον Μεταγενέστερο Μεσαιωνικό Ελληνικό Κόσμο» , Μετάφραση : Α. Κοντογιαννακοπούλου , Εκδόσεις : Βάνιας , Θεσσαλονίκη 1994 .
8. Χ.Α. Μαλτέζου , «Οι Περιθωριακοί στο Βυζάντιο» , Ίδρυμα Γουλανδρή-Χόρν , Αθήνα 1993 .
9. Π. Σταθόπουλος , «Κοινωνική Πρόνοια – μια γενική θεώρηση» , Εκδόσεις : Έλλην , Αθήνα .
10. Α. Π. Γεωργιάδης , «Η Ιστορία της Τρέλας» , Λευκωσία-Κύπρος 1964 .
11. Μ.Γ. Μαδιανός . «Η Ψυχιατρική Μεταρρύθμιση και η Ανάπτυξή της , από την Θεωρία στην πράξη» , Εκδόσεις : Ελληνικά Γράμματα , Αθήνα 1994 .
12. Πάπυρος Λαρούς Μπριτάννικα , τόμος 61 , σελ. 431 , Εκδόσεις Πάπυρος , Αθήνα 1994 .

ΞΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Dols M.W. , “Manjun : The Madman in Medieval Islamic Society” , Edited by Immisch DE , Clarendon Press , Oxford , England 1992 .
2. Zilboorg G , “A History of Medical Psychology” , Published by WW Norton , New York 1941 .
3. Bell HE , “An Introduction to the History and Records of the Court of Wards and Libraries” , Cambridge University Press , Cambridge 1953 .
4. Hunter R. & Macalpine I. , “Three Hundred Years of Psychiatry 1535-1860” , Oxford University Press , London 1963 .
5. W.F. Bynum , R. Porter & M. Shepherd , “The Anatomy of Madness – essays in the History of Psychiatry” , Volume 2 , Tavistock Publications , London & New York .
6. D. Peterson , “A mad People’s History of Madness” , University of Pittsburgh Press , Pittsburgh 1990 .

ΞΕΝΗ ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ & ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΣ ΤΥΠΟΣ

1. Aribert Rothenberger M.D. , "Children in Medieval Europe", *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry* , Vol. 26 , No 1 , January 1987 , p. 595-597 .
2. Francois Boller & Margaret M. Forbes , "History of Dementia and Dementia in History : an overview" , *Journal of the Neurological Sciences* , Vol. 158 , No 2 , June 1998 , p. 125-133 .
3. Horacio Fabrega MD , "The Concept of Somatization as a Cultural and Historical Product of Western Medicine" , *Journal of the American Psychosomatic Society – Psychosomatic Medicine* , Vol. 52 , 1990 , p. 653-672 .
4. Horacio Fabrega MD , "Psychiatric Stigma in Non-Western Societies" , *Comprehensive Psychiatry* , Vol. 32 , No. 6 , November/December 1991 , p. 534-551 .
5. Mark Keller , "A Historical Overview of Alcohol and Alcoholism" , *Cancer Research* , Vol. 39 , No 7 , July 1979 , p. 2822-2829 .
6. Michael Shepherd , "The Adolescence of a Thirteen-century Visionary Nun" , *Psychological Medicine* , Vol. 16 , 1986 , p. 745-756 .
7. Patricia Allderidge , "Hospitals , Madhouses and Asylums : Cycles in the Care of the Insane" , *The British Journal of Psychiatry* , Vol. 134 , June 1978 , P.321-334 .
8. Richard Neugebauer , "Medieval and Early Modern Theories of Mental Illness" , *Archives of General Psychiatry* , Vol. 36 , No 3 , March 1979 , p.477-483 .
9. Charles Aring , "The Gheel Experience" , *The Journal of the American Medical Association* , Vol. 230 , No 7 , November 1974 , p. 998-1001 .
10. Paul Krack , "Relicts of Dancing Mania – The dancing procession of Echternach" , *Official Journal of the American Academy of Neurology* , Vol. 53 , No 9 , December 1999 , p. 2169-2172 .
11. Mohammad Shafii , "A Precedent for Modern Psychotherapeutic Techniques : One Thousand Years Ago" , *The American Journal of Psychiatry* , Vol 128 , No 12 , June 1972 , 1581-1584 .
12. R E Hemphill , "Historical Witchcraft and Psychiatric Illness in Western Europe" , *Proceedings of the Royal Society of Medicine* , Vol 59 , September 1996 , p. 891-902 .
13. Horacio Fabrega , "Psychiatric Stigma in the Classical Medieval Period : A Review of the Literature" , *Comprehensive Psychiatry* , Vol. 31 , No 1 , January/February 1990 , p. 289-306 .
14. Gilbert H. Glaser , "Epilepsy , Hysteria and Possession" , *The Journal of Nervous and Mental Disease* , Vol. 166 , 1978 , p. 268-274 .
15. J Hubert Lacey , "Mental Disorder and Mental Handicap" , *British Medical Journal* , Vol 286 , February 1977 , p. 339-340 .
16. J Hubert Lacey , "Anorexia Nervosa and a Bearded Female Saint" , *British Medical Journal* , Vol. 285 , No 6346 , December 1982 , p. 909-911 .
17. Fady Hajal , "Diagnosis and Treatment of Lovesickness : An Islamic Medieval Case Study" , *Hospital and Community Psychiatry* , Vol. 45 , No 7 , July 1994 , p. 647-650 .
18. Roffe & Roffe , "Madness and Care in the Community : a Medieval Perspective" , *British Medical Journal* , Vol. 311 , No 7021 , December 1995 , p. 1708-1712 .
19. R. Neugebauer , "Diagnosis , Guardianship , and Residential Care of the Mentally Ill in Medieval and Early Modern England" , *The American Journal of Psychiatry* , Vol. 146 , No 7 , July 1989 , p. 1580-1584 .
20. J Kroll & B Bachrach , "Visions and Psychopathology in the Middle Ages" , *The Journal of Nervous and Mental Disease* , Vol. 170 , No 1 , 1982 , p.41-49 .

21. A P Palha & M F Esteves , “ The origin of Dementia Praecox” , Schizophrenia Research , Vol. 28 , July 1997 , p. 99-103 .

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΑΡΘΡΑ ΑΠΟ ΤΟ ΔΥΑΔΙΚΤΙΟ

1. Jean Manco , “Caring for the outcast” , City Life , published on line : 23 September 1999 .
2. Isaac Ray Corner , “A History of Justice : origins of law and psychiatry” , American Academy of Psychiatry and Law , Vol. 24 , No 2 , April 1999 .
3. D Roffe , “Perceptions of Insanity in Medieval England” , Body and Mind Seminar , Department of Geriatric Medicine , Keele University , April 1998 .
4. Carolyn Coulson , “Mysticism , Meditation and Identification in : *The book of Margery Kempe*” , Essays in Medieval Studies Vol.12 .
5. The Catholic Encyclopedia , Vol. 8 , “Asylums and Care for the Insane” , online edition copyright 1999 .

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή	3
Ορισμοί Όρων	5
Η Ζωή στο Μεσαίωνα	6
Οι Κυριότερες Προσωπικότητες της εποχής και οι Κοσμοθεωρίες τους	19
Η Αντιμετώπιση των Ψυχικά Ασθενών στο Βυζάντιο	53
Η αντιμετώπιση των Ψυχικά Ασθενών στη Δύση	63
Το Ιατρικό Προφίλ του Ψυχικά Ασθενή	72
Ψυχιατρικά Περιστατικά Όπως Έχουν Διασωθεί από τη Μεσαιωνική Εποχή	95
Συμπεράσματα	103
Βιβλιογραφία	109